

## Voorzitter: Vondeling

Tegenwoordig zijn 125 leden, te weten:

Abma, Van Amelsvoort, Andela-Baur, B. Bakker, M. Bakker, Beckers-de Bruijn, Ter Beek, De Beer, Beinema, Van den Bergh, Beumer, Bischoff van Heemskerck, Blaauw, H. A. de Boer, J. J. P. de Boer, De Boois, Borgman, Braams, Braks, Bremen, Brinkhorst, Castricum, G. M. P. Cornelissen, Couprie, G. C. van Dam, M. P. A. van Dam, Dees, Deetman, Van Dijk, Dijkman, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Duinker, Engwirda, Epema-Brugman, Van Erp, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Faber, Frinking, Gerritse, Ginjaar-Maas, De Graaf, Gualthérie van Weezel, Haas-Berger, De Hamer, Hartmeijer, Van der Hek, Hennekam, Hermans, Hermsen, Van Houwelingen, Jabaaij, Jacobse, Joekes, Kappeyne van de Coppello, Keja, Van Kemenade, Knol, Koekoek, Kombrink, Konings, Korte-van Hemel, De Korte, De Kwaadsteniet, Lambers-Haxquebard, Langedijk-de Jong, Lansink, Lauxtermann, Van Leijenhorst, Van der Linden, Lubbers, Meijer, Mertens, Mommersteeg, Van Muiden, Müller-van Ast, Nijhof, Nijpels, Nypels, Van Ooijen, Patijn, Ploeg, Poppe, Pronk, Rienks, Rietkerk, Roethof, Van Rossum, Salomons, Van der Sanden, Schaapman, Schakel, Scherpenhuizen, Scholten, Van der Spek, Spieker, Stermerdink, Van der Stoel, Stoffelen, Van Thijn, Tolman, Tripels, Den Uyl, Vellenga, Van de Ven, Verbrugh, Verkerk-Terpstra, Vondeling, De Voogd, Voortman, B. de Vries, Vrijlandt-Krijnen, Waalkens, Waltmans, Weijers, Wessel-Tuinstra, Wisselink, Wolff, Wöltgens, Worrell, Wüthrich-van der Vlist en Van Zeil,

en de heren Wiegels, Vice-Minister-President, Minister van Binnenlandse Zaken, Van der Klaauw, Minister van Buitenlandse Zaken, De Ruiter, Minister van Justitie, Pais, Minister van Onderwijs en Wetenschappen, Beelaerts van Blokland, Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Tuijman, Minister van Verkeer en Waterstaat, Van Aardenne, Minister van Economische Zaken, Brokx, Staatssecre-

taris van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, mevrouw Smit-Kroes, Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, mevrouw Kraaijeveld-Wouters, Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, en de heer Simons, Regeringscommissaris voor de grondwetsherziening.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

P. A. M. Cornelissen, Kosto en Moor, wegens andere verplichtingen;

Andela-Baur, alleen voor het eerste deel van de vergadering, wegens bezigheden elders;

Kolthoff, wegens ziekte.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: Ingekomen is een afschrift van een besluit van 19 maart 1979 van de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, over de instelling van een projectgroep Examennota Voortgezet Onderwijs.

Dit stuk ligt op de griffie ter inzage.

De **Voorzitter**: De overige ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffie ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van deze vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met deze voorstellen heeft verenigd.

---

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door de leden Scholten, Mommersteeg en Gualthérie van Weezel aan de Minister van Buitenlandse Zaken, over het tegengaan van nieuwe investeringen in Zuid-Afrika.<sup>1</sup>

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]



De heer **Scholten** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Zoals bekend is Zuid-Afrika het enige land ter wereld waar geen principiële gelijkheid voor de wet be-

staat voor alle burgers, en waar tot dusver door de blanke minderheid wordt geweigerd te zamen met de andere bevolkingsgroepen de toekomst van allen en de toekomst van het land te bepalen. Nog steeds beslist een minderheid over de meerderheid.

Deskundigen verzekeren ons – dit is nog zeer recent gebeurd – dat de bereidheid om tot veranderingen te komen in Zuid-Afrika wel toeneemt, ook bij blanken, al is daarvan op regeringsniveau nog weinig of niets te merken. Deze bereidheid heeft, zo wordt ons ook verzekerd, een relatie met de van buiten komende druk, al is die daar niet vanzelfsprekend uitsluitend van afhankelijk. In het belang van zwart en blank, in het belang van alle bevolkingsgroepen dient deze van buiten komende druk te worden geoptimaliseerd, onder meer erop gericht het blanke minderheidsregime ertoe te brengen via een nationale conventie van alle bevolkingsgroepen gezamenlijk aller toekomst te bepalen.

Voor deze aanpak sprak zich zeer recent nog de World Alliance of Reformed Churches in een vergadering te Pretoria uit.

Wanneer wij pleiten voor optimale druk op Zuid-Afrika, gaat het ons erom een koerswijziging in die richting te bevorderen, niet om druk als doel op zich zelf. Het bestaande relatiepatroon tussen West-Europa en Zuid-Afrika versterkt eerder de apartheidspolitiek. In de mede onder verantwoordelijkheid van het kabinet-Van Agt ingediende resolutie in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 12 december jl. wordt dat ook onomwonden gezegd: 'investments and loans abet and encourage the policy of apartheid'.

Westerse investeringen in Zuid-Afrika zijn aanwezig en daar zijnde, dienen zij zo goed mogelijk te worden aangewend. Vandaar ook de Europese code of conduct. Het is inderdaad van belang dat ondernemingen zich hun medeverantwoordelijkheid in het totale gebeuren in Zuid-Afrika bewust zijn.

Deze investeringen dienen echter voorshand niet te worden uitgebreid zoals genoemde resolutie, die ik ook in mijn vragen heb gememoreerd, in het

## Scholten

dictum in een oproep aan de Veiligheidsraad ook zegt.

Naar de mening van mijn fractie zal Nederland veel energie dienen te geven...

De **Voorzitter**: Mag ik u even onderbreken, niet alleen omdat u ver de tijd overschrijdt, maar ook meningen weergeeft, en niet een toelichting op vragen. Ik verzoek u zich daartoe te beperken.

De heer **Scholten** (CDA): Naar de mening van mijn fractie zal Nederland.....

De **Voorzitter**: Pardon, dat was nu juist waar ik bezwaren tegen heb. Dat is geen toelichting.

De heer **Scholten** (CDA): In de eerste plaats is dat een toelichting op vraag 3...

De **Voorzitter**: Er wordt niet gevraagd wat de mening is van een kamerlid, maar er wordt gevraagd naar de mening van de Regering. U geeft een toelichting op vragen.

De heer **Scholten** (CDA): Ja. Ik geef een toelichting op mijn vragen. Daar ben ik mee bezig en met niets anders.

De **Voorzitter**: Mag ik u dan vragen u aan die toelichting te houden?

De heer **Scholten** (CDA): Dat doe ik ook en ik licht thans met name vraag 3 toe.

Nederland zal veel energie dienen te steken in het gesprek met die westerse landen die nog niet tot die stap bereid zijn, waaronder de Bondsrepubliek Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Zolang de Verenigde Naties nog geen dwingende maatregelen hebben genomen, hoeven wij niet afwachtend de zaken gade te slaan, maar kunnen wij, met de uitgesproken voorkeur onzerzijds voor een gezamenlijke actie, met enige partners binnen en buiten de Europese Gemeenschap reeds het goede voorbeeld geven zoals Zweden, volgens publikaties, reeds heeft gedaan.

De vragen zijn er voorts op gericht met betrekking tot het Zweeds initiatief de nodige duidelijkheid te verkrijgen en voorts te vernemen of de Nederlandse Regering bereid is dat Zweedse voorbeeld binnen het internationale kader dat ik heb geschetst te volgen.

Minister **Van der Klaauw**: Mijnheer de Voorzitter! Voordat ik tot de beantwoording van de vragen overga wil ik de Kamer inlichten over het feit dat hedenochtend om negen uur een aanslag is gepleegd op de Britse ambassadeur hier ter stede, die zwaar gewond is opgenomen in het ziekenhuis West-

einde. Een van zijn bediendes is, volgens de eerste inlichtingen, eveneens zwaar gewond. Ik stel mij voor na afloop van de beantwoording van de vragen mij naar het Westeinde-ziekenhuis te begeven om Lady Sykes mede namens de Nederlandse Regering mijn deelneming met het gebeuren te betuigen en mij te vergewissen van de toestand van de ambassadeur. Ik neem aan dat ik daarbij tevens het meedelevens van deze Kamer kan overbrengen.

De **Voorzitter**: De Minister kan zich daarvan verzekerd achten. Namens de Kamer wil ik graag de getroffen en harte beterschap wensen.

Minister **Van der Klaauw**: Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van de vragen van de heer Scholten kan ik de Kamer mededelen dat ook volgens onze inlichtingen de Zweedse regering het voornemen heeft voorstellen te doen inzake Zweedse investeringen in Zuid-Afrika. Er is nog geen wetsvoorstel ingediend bij het Zweedse parlement, maar ik vermoed dat dit eind van deze maand, begin april zal gebeuren. Dit wetsontwerp zal vermoedelijk betrekking hebben op de export van kapitaal uit Zweden naar Zuid-Afrika en op investeringen van Zweedse ondernemingen in Zuid-Afrika. Ik beschik echter nog niet over de tekst van het wetsvoorstel, omdat dit nog niet bij het Zweedse parlement is ingediend. Er is wel een verklaring van de Minister van Handel van Zweden dat dit wetsontwerp de handelsbetrekkingen tussen Zweden en Zuid-Afrika niet zal schaden.

Aangezien het wetsontwerp nog niet is ingediend en ik ook de toelichting daarop nog niet ken – ik neem aan dat men in Zweden ook een memorie van toelichting kent – kan ik de Kamer daarover nog niet in concreto inlichten. Ik neem echter aan dat de overwegingen die ten grondslag lagen aan de enige jaren achtereenvolgende ingediende resolutie in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, ook hierbij een rol zullen spelen.

Op de derde vraag kan ik de heer Scholten mededelen dat ik reeds gedurende lange tijd de kwestie van de investeringen in het overleg in de betrokken werkgroep van de Negen heb ingebracht. Het zal de Kamer bekend zijn dat de Veiligheidsraad zelve niet gereageerd heeft op de oproep die staat in de mede door Nederland ingediende resolutie. Daarin werd de Veiligheidsraad opgeroepen op een vroegtijdig moment de kwestie te bestuderen met het oogmerk effectieve stappen te ondernemen voor het stopzetten van verdere buitenlandse investeringen in en financiële leningen aan

Zuid-Afrika. Deze resolutie heeft niet de unanieme instemming van de Negen gehad. Frankrijk, de Bondsrepubliek, Italië en het Verenigd Koninkrijk hebben zich, met een aantal andere landen, van stemming over deze resolutie onthouden. De overige leden van de Negen hebben voorgestemd. Dat geeft tevens de problemen aan die wij hebben wanneer wij in het kader van de Negen deze kwestie naar voren brengen. Ik kan de heer Scholten verzekeren dat wij, conform het Nederlandse standpunt ter zake, zoals wij dat ook in de Assemblee hebben ingenomen, onze pogingen om ter zake de Negen met ons op een lijn te krijgen voortzetten.

De heer **Scholten** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Mede naar aanleiding van de eerste mededeling van de Minister, buiten dit onderwerp vallende, en wetend dat de Minister überhaupt zeer weinig tijd heeft om vanmorgen in de Kamer aanwezig te zijn, dit vanwege verplichtingen in Brussel, zie ik van verdere aanvullende vragen op het moment af.

De heer **Verbrugh** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Ziet de Minister enig verband tussen de wel opvallende maar voor de handel weinig om het lijf hebbende maatregelen van de Zweedse regering tegen Zuid-Afrika en haar wens om voor binnenlands gebruik een voorbeeld te stellen in de bijna desperate strijd van de Zweedse regering tegen de krenkende discriminatie door de Zweedse bevolking van de vele immigranten in dat land, die daar in getto-achtige wijken leven zoals in Malmö en zelfs aanleiding waren tot de rascistische opstand in Sodertalje?

Minister **Van der Klaauw**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan het niet geheel beoordelen. Op het eerste gezicht geloof ik niet dat het Zweedse beleid ten aanzien van Zuid-Afrika door deze overwegingen wordt beïnvloed.

---

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door het lid Waltmans aan de Ministers van Buitenlandse Zaken en van Justitie, over de behandeling van Nederlandse vrachtwagenchauffeurs in de Bondsrepubliek Duitsland.<sup>2</sup>

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]

## Waltmans

De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Er zijn de laatste tijd nogal wat moeilijkheden in de internenselijke betrekkingen tussen de Bondsrepubliek en Nederland. In het kader van die moeilijkheden moet, naar mijn fractie vreest, geplaatst worden de serie klachten, die van de vervoersbond van het CNV komen, over onheuse behandeling, mishandeling en discriminatie van Nederlandse vrachtwagenchauffeurs in de Bondsrepubliek Duitsland. Een specifiek probleem daarbij is dat het Duitse rechtssysteem anders is dan het onze, dat de bevoegdheden van de politie kennelijk veel groter zijn, in ieder geval veel groter worden opgevat dan ze in een normale rechtsstaat gebruikelijk zijn en bovendien – daar heb ik minder bezwaren tegen – dat de Polizeihoeheit en de Justizhoeheit van de Länder nu eenmaal meebrengen dat van deelstaat tot deelstaat een verschillende rechtsgang mogelijk is. Het is om die reden en ook om verdere escalatie in de slechte gang van zaken tussen Nederland en Duitsland te voorkomen, dat mijn fractie op dit moment deze vragen wilde stellen, in de hoop dat een zodanig bevredigend antwoord daarop mogelijk is, dat niet langer sprake is van de feiten, zoals die door de vervoersbond van het CNV aan ons worden medegedeeld.

**Minister Van der Klaauw:** Mijnheer de Voorzitter! Wat de heer Waltmans zei over het tegengaan van verslechteringen in de verhouding tussen de Bondsrepubliek en Nederland deel ik van ganser harte. Mijn beleid is erop gericht, deze verhouding zoals tussen goede burens, partners en geallieerden past, goed te doen zijn.

In antwoord op de eerste vraag wil ik zeggen dat ik bezig ben een onderzoek in te stellen naar de klachten van de vervoersbond van het CNV, klachten die mij ook via de pers bereikt hebben. Ik heb contact opgenomen met het CNV. Het rapport van het CNV ter zake is net op mijn departement gearriveerd en wordt daar bekeken. Ik heb hierover ook contact opgenomen met mijn ambtgenoten van Justitie en van Verkeer en Waterstaat. Ik heb verder reeds direct bij de ambassadeur in Bonn laten navragen, wat hem bekend was van klachten van vrachtautochauffeurs. Noch bij de ambassade noch bij een van de consulaten is enige klacht binnengekomen.

Wanneer een Nederlander – een vrachtwagenchauffeur of wie dan ook – in moeilijkheden komt, dan moet hij de natuurlijke weg volgen en het betrekken consulaat in de nabijheid in-

lichten. Het is in eerste instantie belast met de bescherming van de belangen van de Nederlanders. De vervoersbond van het CNV zal op dit element worden gewezen.

Als bij het onderzoek mocht blijken, dat gegronde klachten bestaan over de behandeling door de douane of politie van Nederlandse vrachtwagenchauffeurs, dan zal ik vanzelfsprekend deze kwestie met de Bondsregering opnemen.

Wat betreft de vraag over een verband met de vertoning van de film Holocaust merk ik op, dat ik daarover op dit moment geen zinnig woord kan zeggen. Ik moet eerst weten wat de klachten precies inhouden. Wanneer die gefundeerd blijken te zijn, zal ik een antwoord aan de Bondsregering vragen.

De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Gezien de bijzondere omstandigheden zal ik mij tot een tweetal opmerkingen beperken.

Is de mededeling juist, dat de Minister begin april een gesprek zal hebben met de Bundesanstalt für Güter-Fernverkehr en dat in dat gesprek deze kwestie aan de orde zal worden gesteld? Is de Minister bereid te bekijken, of voorlichtingsmateriaal kan worden opgesteld – in samenwerking met andere departementen – met betrekking tot de rechtsgang in de deelstaten van de Bondsrepubliek? Het is wel zaak, dat de Nederlandse chauffeurs de taal kunnen begrijpen. Daarin zal dan moeten staan, wat zij in de verschillende deelstaten moeten doen en hoe zij het beste kunnen reageren op controles van douane en politie. —

**Minister Van der Klaauw:** Mijnheer de Voorzitter! Wat de eerste vraag betreft, merk ik op, dat ik dat gesprek niet zal voeren. Ik weet niet, of de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat een dergelijk gesprek zal voeren. Ik heb wel een uitnodiging van mijn Duitse collega voor een bezoek aan Bonn; vanwege de gezondheidstoestand van de heer Genschler is de datum enige malen verschoven. Ik hoop die uitnodiging in mei te kunnen honoreren. Dan zal er zeker gelegenheid zijn erover te praten.

Wat de voorlichting betreft, merk ik op, dat dit inderdaad een resultaat van het onderzoek zou kunnen zijn. Ik ben gaarne bereid in samenwerking met mijn collega van Verkeer en Waterstaat te bezien, of ter zake duidelijke instructies kunnen worden gegeven. Ik wijs erop, dat dit wellicht in een breder kader moet worden geplaatst, omdat

moeilijkheden met vrachtwagenchauffeurs van tijd tot tijd in vele andere landen voorkomen.

De heer **Van de Ven** (VVD): Zou de Minister in samenwerking met de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat willen onderzoeken hoe het staat met de controle door de Duitsers van de vrachtrijders – de Duitse controle is veel effectiever en intensiever dan de Nederlandse – en in welke verhouding het aantal overtredingen van Nederlandse vrachtvervoerders in Duitsland staat ten opzichte van het aantal overtredingen van Duitsers en andere buitenlandse vrachtvervoerders? De bron daarvoor is het Karteiblatt van het Ministerie van Verkeer in Bonn.

**Minister Van der Klaauw:** Ik zal dit zeker nagaan. Ik ken het probleem.

---

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door de leden Haas-Berger, Bischoff van Heemskerck, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Beckers-de Bruijn en Van der Spek aan de Ministers van Justitie, van Sociale Zaken en van Onderwijs en Wetenschappen en Staatssecretaris Kraaijeveld-Wouters van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, over gelijke behandeling van mannen en vrouwen.<sup>3</sup>

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Wij zijn in Nederland nogal eens geneigd onszelf te prijzen en luidkeels te roepen, dat wij met het emancipatiebeleid in Europees verband voorop lopen. Niets is minder waar. Ik wil enkele voorbeelden geven.

Wij kennen niet, zoals de ons omringende landen, het systeem dat gehuwde werkende vrouwen, die een kind hebben gekregen, recht hebben op terugkeer in hun oude baan. Hoewel het aantal jaren, waarna men dit recht op terugkeer kan uitoefenen, in de verschillende landen uiteenloopt, bestaat dat recht. In Nederland is dit recht slechts voorbehouden aan dienstplichtige militairen.

Nederland heeft zich wel gehouden aan de uitvoering van de richtlijn, die de gelijke beloning van vrouwen en mannen regelt. Alleen gebeurt het maar half. Het gevolg is, dat Nederland door de Europese Commissie op de vingers is getikt met de mededeling, dat ook voor het overheidsperso-

## Haas-Berger

neel de wet aan de richtlijn moet worden aangepast. Het zal de bewindslieden bekend zijn, dat de Europese Commissie een verdragsinbreukprocedure overweegt.

Het derde voorbeeld betreft de richtlijn inzake gelijke behandeling van mannen en vrouwen van 9 februari 1976. Deze richtlijn bepaalt dat binnen 30 maanden de lid-staten de nodige wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen voor het volgen van deze richtlijn in werking doen treden. Dat zou dan uiterlijk 14 augustus 1978 zijn. Nederland is dus op het terrein van de emancipatiewetgeving weer in gebreke gevallen. Het gevolg hiervan is, dat veel vrouwen-niet kostwinners, die in het bijzonder onderwijs werken, ten gevolge van de voor hen geldende afvloeiingsregeling ontslagen worden of dat hun dienstverband niet wordt verlengd. Dit is het trieste gevolg van het feit, dat de Regering in gebreke is gebleven.

Volgens de juristen Maschaupt en Storm (in De Tweede EEG-richtlijn inzake Venootschapsrecht, dec. 1978, Tjeenk Willink) volgt het Hof van Justitie ten aanzien van de directe werking van de richtlijnen dezelfde richtlijn als ten aanzien van verdragen naar aanleiding van een analyse van de zaak Sabena/Defrenne. Zij concluderen dat het Hof de horizontale, directe werking zal erkennen, ook in gevallen waarin een lid-staat een richtlijn niet, niet volledig of niet tijdig uitvoert. Het is dus veel chiquer indien de Regering de eer aan zichzelf houdt en, ten einde onnodige processen, ellende en kosten te voorkomen alsmede ten einde wellicht een volgende verdragsinbreukprocedure te voorkomen, de wet inzake gelijke behandeling met terugwerkende kracht laat ingaan.

□

**Minister De Ruiter:** Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag in een korte algemene beschouwing antwoord geven op diverse vragen, in de verwachting dat mijn collegae zo nodig meer in details op bepaalde aspecten ervan ingaan.

Het gaat in de eerste plaats om het wetsontwerp tot aanpassing van de Nederlandse wetgeving aan de EEG-richtlijn inzake de gelijke behandeling van mannen en vrouwen. Dat wetsontwerp is op 2 december 1978 bij de Kamer ingediend. De termijn, waarbinnen de aanpassing van de Nederlandse wetgeving aan die richtlijn had moeten plaatsvinden, was toen al verstreken. Mevrouw Haas-Berger heeft daarop al gewezen. Uiteraard betreur ik een en ander. Ik kan alleen maar zeggen, dat de problemen, die zijn gere-

zen, kennelijk zijn onderschat. Op dit moment staat wij voor dat feit.

De vraag kan worden gesteld of aan de richtlijn wellicht rechtstreekse werking kan worden toegekend. Op dit moment kan ik over het vraagstuk van die mogelijke rechtstreekse werking geen uitspraken doen. Wel kan ik zeggen dat in de jurisprudentie van het Europese Hof een tendentie waarneembaar is die ertoe heeft geleid dat in bepaalde gevallen rechtstreekse werking aan richtlijnen is toegekend. Een overzicht is te vinden in de noot van prof. mr. C.W.A. Timmermans in *Ars Aequi* van 1978, blz. 354 en volgende. De jurisprudentie is in ontwikkeling. Wellicht moeten wij spreken over een beginfase. Dit belemmert mij al te stellige mededelingen te doen. Een uitspraak hierover kan alleen worden gedaan door de rechter, waarbij met name aan het Europese Hof moet worden gedacht.

Op het ogenblik ga ik er, voor mijn betoog hier, vanuit, dat de richtlijn over gelijke behandeling van mannen en vrouwen geen rechtstreekse werking heeft. Wel is het denkbaar, dat een EG-richtlijn – ook wanneer deze geen rechtstreekse werking heeft – een zekere invloed heeft op de Nederlandse rechtsorde zolang de aanpassingswetgeving niet tot stand is gekomen. Men kan daarbij denken aan de interpretatie van algemene begrippen in de Nederlandse wetgeving en, in verband met het onderwerp waarover wij nu in het bijzonder spreken, aan de toepassing van artikel 1639s van het Burgerlijk Wetboek, dat handelt over kennelijk onredelijk ontslag. Zo'n begrip 'kennelijk onredelijk', dat uiteraard door de rechter moet worden ingevuld, zal zeker kunnen worden beïnvloed door de inhoud van de richtlijn, die nog niet in de Nederlandse wetgeving is overgenomen omdat daarmee uitdrukking wordt gegeven aan de huidige maatschappelijke opvattingen. Het is denkbaar, dat een rechter of een commissie van beroep daarop acht slaat wanneer een beroep op een dergelijke bepaling met een zo open clause als 'kennelijk onredelijk' wordt gedaan. Zekerheid hierover kan ik echter niet geven.

Ik heb daarom gezien, wat in de moeilijke situatie, waarin wij ons nu bevinden, het best kan worden gedaan. Mevrouw Haas heeft bepleit, terugwerkende kracht te geven aan de aanhangige weg. Dat is een weg, die ik voorlopig niet zou willen inslaan, hoewel deze mogelijkheid zeker niet ondenkbaar is, omdat het verlenen van terugwerkende kracht aan een wet, waarvan de behandeling nog geruime tijd in beslag zal kunnen nemen, bezwaren met zich brengt. De wet is vrij

ingewikkeld, zodat de duur van de behandeling ervan niet goed kan worden overzien.

Ik heb naar een andere oplossing gezocht en meen, dat deze wordt geboden door de indiening van een spoedwetje, waarin met name voor het ontslag tegemoet kan worden gekomen aan het probleem dat nu juist in de actuele situatie is gerezen. Ik ben dan ook van plan, de indiening van een dergelijk wetje op de kortst mogelijke termijn – de Kamer weet dat wij dan eerder in dagen dan in weken denken – te bevorderen. Om de gedachten te bepalen en zonder hier reeds teksten te gaan formuleren, zou ik willen aankondigen dat een dergelijk wetje zou kunnen bestaan uit de eerste twee leden van artikel 1637ij, zoals het in het aanhangige wetsontwerp is opgenomen. Een nauwkeurige redactie kan ik op dit moment natuurlijk niet geven.

Uiteraard heeft de indiening van zo'n spoedwetje alleen zin als de Staten-Generaal bereid zijn, aan een dergelijke spoedprocedure mee te werken. Echter, gelet op de brede achtergrond die ten aanzien van de gestelde vragen geldt, meen ik dat daaraan niet behoefte te worden getwijfeld.

Ten slotte kan ik naar aanleiding van de vragen nrs. 7 en 8 nog meedelen, dat een voorstel om het criterium 'kostwinner' in artikel 96, derde lid, van het Algemeen Rijksambtenaren Reglement te herzien, bij het georganiseerd overleg in behandeling is.

□

**Minister Pais:** Mijnheer de Voorzitter! In aansluiting op wat mijn collega van Justitie heeft opgemerkt, wijs ik erop, dat ik graag bereid ben om mij, via een algemene circulaire aan alle schoolbesturen en in direct contact met de organisaties van schoolbesturen, tot hen te wenden en met de meeste nadruk onder hun aandacht te brengen, dat het wetsontwerp ter uitvoering van de richtlijn op het ogenblik in de Kamer aan de orde is en dat de totstandkoming van de desbetreffende wet wellicht binnen afzienbare tijd te verwachten is.

In verband daarmee zal ik in overweging geven om bij het ontslagbeleid voor het einde van het lopende schooljaar reeds rekening te houden met het van kracht worden van de wet. Dat wil zeggen dat bepalingen in hun ontslagregelingen of in de afvloeiingsvolgorde, die in strijd zijn met de wet, vanaf dat moment nietig zullen zijn. Daarbij valt met name te denken aan de bepaling inzake het kostwinnerschap.

Deze zaak speelt natuurlijk niet alleen in het bijzonder onderwijs. We hebben ook een aantal voorbeelden gehad dat bij openbaar onderwijs dis-

## Pais

criminatoire handelingen plaatsvinden. Vandaar dan ook dat ik voornemens ben in de desbetreffende rechtspositiebesluiten met voorrang analoge normen van geen discriminatie bij ontslag en aanstelling te doen opnemen. Ik zal daarover in contact treden met het georganiseerd overleg en uiteraard ook met mijn collega van Binnenlandse Zaken omdat een analoge bepaling waarschijnlijk voor alle ambtenaren wenselijk is. Ik beperk mij nu uiteraard tot de sector van onderwijs en wetenschappen.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Uit het geringe aantal vragen, dat ik nu nog ga stellen, moge mijn erkentelijkheid blijken.

Wanneer zal dit wetsontwerp worden ingediend? Zal toch de voorlichting gestart worden? Kan heel uitdrukkelijk in dit spoed-wetsontwerpje bepaald worden dat de datum van inwerkingtreding vanaf 'heden' zal zijn, zoals het ook bij belastingwetten gebruikelijk is dat de wet in werking treedt op de dag van afkondiging?

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan niet exact zeggen wanneer dit wetsontwerpje zal worden ingediend. Wel kan ik zeggen dat het met de allergrootste spoed gereed wordt gemaakt, maar het is duidelijk dat ook de Raad van State advies zal moeten uitbrengen over het wetsontwerp. Ik heb goede hoop dat het over enkele dagen bij de Kamer zal worden ingediend. Ik kan het natuurlijk niet op één dag vastleggen omdat er omstandigheden zijn, die ik niet in de hand heb.

Mevrouw **Bischoff-van Heemskerck** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Regering verzekeren dat haar maatregelen voorkomen dat op 1 mei aan de betrokken onderwijzeressen zal worden meegedeeld dat hun contract voor het nieuwe schooljaar niet verlengd wordt? Kan de Regering in de eerste week na het paasreces ons inlichten over het door haar gevoerde overleg en de aan betrokkenen verzonden circulaire?

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Wat betreft die datum van 1 mei wil ik opmerken dat het onze planning is om het wetsontwerpje vóór die datum wet te laten worden. Ik meen, dat wij daarmee de beste bijdrage leveren aan de oplossing van het probleem.

Nogmaals, ik ben voor wat betreft de verdere ontwikkeling wel zeker van de inzet van de Regering, maar onzekerheden op ander gebied heb ik niet in de hand. Ik heb echter het volste vertrouwen dat het zal kunnen.

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw Bischoff vroeg naar de bereidheid van de Regering de Kamer mededeling te doen na het paasreces over eventueel verzonden circulaire. Wij zijn daar gaarne toe bereid.

Mevrouw **Müller-van Ast** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Naast de vreugde over alle toezeggingen wil ik graag wat meer duidelijkheid vragen over de datum van ingang. Mevrouw Haas sprak over 'heden', dus 22 maart 1979, maar daarop is van de zijde van de Regering niet ingegaan.

Minister **De Ruiter**: Inderdaad, mijnheer de Voorzitter, maar een andere vragenstelster kreeg het woord. In verband met de verwachting dat wij dit alles voor de kritieke datum rond zouden kunnen krijgen, was ik van plan geen terugwerkende kracht aan dat spoedwetje te geven. Terugwerkende kracht is en blijft juridisch gezien een nogal precaire noodingreep in de civielrechtelijke sfeer, alhoewel men daarover van mening kan verschillen. Ik denk dus dat het niet nodig is, maar na hetgeen hier is gezegd, wil ik het best nog eens overwegen.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Minister van Onderwijs mededelen of hij de mening deelt, dat wanneer dit bedoelde wetsontwerpje van kracht zou zijn, een bepaling als die welke in de Lageronderwijswet staat dat het voorkeur verdient dat voor lagere leerjaren onderwijzeressen worden benoemd, eigenlijk niet meer geldig zou moeten zijn?

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Het is een interessant nieuw gezichtspunt om de wijziging van de Lageronderwijswet hiermede in verband te brengen. Ik dacht dat wij nu spraken over de kwestie van ontslag en aanstelling en discriminatie en non-discriminatie in dat opzicht. Het lijkt mij verstandig om de gedachtenwisseling op dit ogenblik niet te ver uit te breiden. Het is echter zonder meer duidelijk dat bij de wetgeving nu en in de toekomst non-discriminatie het leidend beginsel zal moeten zijn.

Mevrouw **Ginjaar-Maas** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik aannemen dat de bewindslieden, zo onverhoopt dit wetsontwerpje niet per 1 mei door de Tweede en Eerste Kamer heen is, er geen bezwaar tegen zullen hebben dat eventueel wij vanuit de Kamer per amendement de ingangsdatum op 22 maart bepalen?

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Het ligt niet op mijn weg om bij voorbaat te spreken over amendementen van de zijde van de Kamer. Het voorlopig verslag moet zelfs nog komen en wij zullen verder wel zien!

De heer **Patijn** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de Minister van Justitie vragen of het niet juist is dat, zoal niet de richtlijn voor wat de overige aspecten van de richtlijn betreft rechtstreeks werkt, zeker de kans bestaat dat indien iemand op deze richtlijn een beroep zou doen in ieder geval Nederlandse rechterlijke instanties via een prejudiciële beslissing deze vraag aan het Hof in Luxemburg zouden moeten voorleggen?

Minister **De Ruiter**: Die mogelijkheid is zeker aanwezig en persoonlijk lijkt die mij erg voor de hand te liggen. In dit geval echter zitten wij met het probleem dat de jurisdictie in ontslagzaken in het bijzonder onderwijs voor het overgrote deel terecht komt bij commissies van beroep en dus eigenlijk in de privaatrechtelijke, semi-ambtelijke sfeer en dat die commissies waarschijnlijk geen beroep zullen kunnen doen op het Hof om een prejudiciële beslissing te nemen. Daarom zullen wij er in dit verband waarschijnlijk niet veel aan hebben.

Mevrouw **Wuthrich-van der Vlist** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Zou het toch niet eleganter zijn als de Minister zelf die terugwerkende datum aanbracht en niet zou afwachten totdat de Tweede Kamer dat doet?

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben geen expert op het gebied van elegance. Zojuist heb ik al gezegd dat ik mij over de specifieke inhoud van het spoedwetje op dit punt nog wil beraden. Ik meen nog steeds dat als het voor 1 mei door de beide Kamers is die terugwerkende kracht niet nodig is, maar op basis van hetgeen hier is gezegd, wil ik dat punt nog wel even meenemen.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door het lid Van der Spek aan de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, over de kosten van woningverbetering in Groningen.<sup>4</sup>

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]

□

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Het renovatiegebeuren in Groningen – en trouwens ook elders – dreigt volkomen vast te lopen, terwijl het nu juist zo goed op gang kwam. Dat komt doordat het geld voor Groningen voor 1979 al op is, iets dat daar onvoldoende bekend was. Daardoor worden plannen die vlak voor de uitvoering staan, plotseling afgelast, hetgeen voor de bewoners volstrekt onbegrijpelijk is. Mondelinge toezeggingen van de HID hadden heel andere verwachtingen gewekt. Ook de intensieve deelneming van de bewoners aan de inspraakprocedure heeft meegespeeld bij die verwachtingen. Bovendien wordt nu plotseling bekend gemaakt dat de kosten niet hoger mogen zijn dan f 54.000 per woning. Ik meen dat bij redelijke renovatieplannen – hier is dus niets bij dat naar luxe zweemt – zo'n laag bedrag niet meer kan. Mijn mening is dat het bedrag hoger moet, te meer als je bedenkt dat de bewindslieden altijd stellen dat zij aan de kostenbeheersing in de bouw in feite niets kunnen doen.

Ik wil graag de volgende toezeggingen. Het bedrag per woning dient belangrijk hoger te worden. Er dient alsnog een flink totaalbedrag voor 1979 voor Groningen te worden toegezegd, waardoor projecten die op het punt van uitvoering staan, toch kunnen doorgaan.

□

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van de ingediende vragen merk ik in het algemeen nog op dat de begrotingspost voor de verbetering van woningwetwoningen op zichzelf groot lijkt. In 1976 bedroeg deze circa f 500 miljoen en voor 1979 werd ruim f 613 miljoen uitgetrokken. Dit bedrag zal nog worden bijgesteld in verband met de prijsontwikkeling. De druk op deze post is voor zowel wat betreft de vooroorlogse als de na-oorlogse woningwetwoningen groot. Er worden veel plannen ingediend. Aan een zekere prioriteitstelling valt dan ook niet te ontkomen. Ik sta op het punt hierover

overleg te gaan plegen met de VNG en de centrales van de woningcorporaties. Er zal worden bekeken hoe tot een zo verantwoord mogelijke aanpak van de problemen kan worden gekomen.

Een vraagstuk vormt ook – en de heer Van der Spek doelde daarop – de sterk gestegen kosten. De gemiddelde verbeteringskosten in 1976 van vooroorlogse woningen bedroegen ruim f 36.000. Die kosten liggen nu op meer dan f 50.000. Bij de verbetering van na-oorlogse woningwetwoningen valt, jammer genoeg, een zelfde ontwikkeling te bespeuren. Deze ontwikkeling is zorgelijk. Gezien de in ontwikkeling zijnde plannen en de spanningsverhouding tussen al de voornemens en de financiële mogelijkheden binnen de begroting, is een zorgvuldige benadering op haar plaats. Zo zal aandacht worden geschonken aan de tijd die met de voorbereiding gemoeid is geweest en de prioriteit die de gemeente zelf aan de plannen toekent zal een rol moeten spelen. Voorts zal de gemeentelijke planning volgens de ingevulde vragenlijsten en het tijdstip van indiening mede in de beschouwingen moeten worden betrokken. De hoofdingenieurs-directeurs kregen inmiddels het verzoek op te geven welke plannen in hun rayon in een vergevorderd stadium van voorbereiding zijn, zodat op basis daarvan een verdergaande programmering kan worden opgesteld.

Ik wil op vraag nr. 1 de volgende reactie geven. De hoofdingenieur-directeur van de volkshuisvesting in de provincie Groningen heeft tegenover de gemeente Groningen een uiteenzetting gegeven van de situatie met betrekking tot de verbetering van woningwetwoningen, zoals die ook bij de begrotingsbehandeling aan de orde is geweest en die ik voor de goede orde nog even heb opgehaald. Hij heeft daarbij vermeld, dat bij het opstellen van de begroting uitgegaan is van een gemiddeld bedrag voor de verbetering van vooroorlogse woningwetwoningen van circa f 54.000. Dit betreft dan uitdrukkelijk een gemiddelde en geen maximum, zoals de heer Van der Spek dacht.

In de begroting van 1977 was dit bedrag nog f 31.350. In de begroting van 1978 was het f 42.230. Er zit een heel duidelijke stijging in.

In Groningen heeft de planontwikkeling – die kanttekening maak ik bij de tweede vraag – een relatief zeer grote omvang aangenomen, waardoor ook in vergelijking met andere landsdelen, veel plannen voor subsidie worden aangeboden.

Zoals gezegd zal, zolang er nog geen definitieve prioriteiten zijn gesteld bij de vraag of en op welk tijdstip deze

aanvragen kunnen worden gehonoreerd, het stadium van voorbereiding een beslissende rol spelen. Dit geldt derhalve ook voor de in Groningen aan de orde zijnde renovatieplannen. Het is misschien goed daarbij aan te tekenen hoe moeilijk het te programmeren is, omdat bij de planning van de gemeenten of in de provincie, het nog wisselvalliger wordt, zodat er vaak geen peil op te trekken is. Zo claimde de provincie Groningen voor 1978 1299 voor-oorlogse woningwetwoningen en werden er in feite maar ruim 200 verbeterd. Andersom kan ook voorkomen. Men vraagt iets en komt ineens met een veel grotere stroom.

De provincie Groningen sleepte in 1977 15% van het totaal binnen de wacht. Het jaar daarop was dit echter maar 3%. Het schommelt dus enorm. Dit maakt het erg moeilijk, vooral in het begin van het jaar, om tot een goede afstemming te komen. Men heeft dan namelijk ook nog niet het plaatje van het hele land.

Wat vraag drie betreft er is geen verdeling van gelden gemaakt over de provincies met de bedoeling per provincie een beperking te geven van het aantal aan te gane verplichtingen. Wel is er – ik heb dit bij de begrotingsbehandeling ook al medegedeeld – een tentatieve verdeling gemaakt over de ambtsgebieden van de HID's die tot doel heeft de voortgang te bewaken. Dit is dus opgenomen in het planningssysteem. Daarbij blijkt dat in Groningen al een groot deel van het tentatieve aandeel is opgenomen. Dit wil echter niet zeggen dat niet meer plannen zullen worden gesubsidieerd dan het richtgetal.

Het gevraagde in het eerste deel van vraag vier is mij bekend. Bij het tweede deel van de vraag wil ik aantekenen dat er op zich zelf geen sprake is van een verder achterop rakend renovatieprogramma. Het renovatieprogramma is pas in de laatste jaren goed op gang gekomen. Dit geldt in het bijzonder voor de na-oorlogse woningwetwoningen. Dat is echter vanzelfsprekend. In feite gaat het dus niet om een daling van het renovatieprogramma, maar gaat het erom dat uit zo'n gemeente c.q. zo'n provincie ineens een sterk uitgebreid programma wordt ingediend. Dat geeft de frictie.

Wat de vragen vijf, zes en zeven betreft is er geen sprake van een kostenlimiet. Ik wil dit uitdrukkelijk stellen, omdat hierover nogal eens een misverstand bestaat. Dit was trouwens ook in het verleden het geval. Voortdurend duikt dit misverstand op dat er sprake zou zijn van een maximumbedrag

## Beelaerts van Blokland

waar niet overheen mag worden gegaan. Onzerzijds wordt echter een soort van streefbedrag aangegeven. Plannen die meer kosten dan het gemiddelde bedrag zullen wel nauwkeurig worden gezien. Dit lijkt mij ook juist gezien de verantwoordelijkheid die wij hebben voor het omspringen met de gemeenschapsgelden.

Wat de afhandeling van in voorbereiding zijnde plannen in Groningen betreft verwijs ik naar de hierboven door mij uiteengezette gedragslijn. Daarbij wordt dus ook rekening gehouden met de voorbereidingstijd, of zij inderdaad lang in de pijplijn zitten, of men bij de gemeente prioriteiten heeft enzovoort. Ik kan natuurlijk geen aparte garantie geven voor de stad Groningen, overigens met alle respect voor hetgeen men in de betreffende gemeente op touw zet. Ook de plannen van die gemeente zullen onder de algemene gedragslijn en een in overleg te vormen prioriteitenstelling moeten worden beoordeeld. Had ik tijd gehad de vragen schriftelijk te beantwoorden, wat iets meer tijd in beslag neemt dan een mondelinge beantwoording, dan had ik graag concrete antwoorden gegeven over de plannen. De geachte afgevaardigde zal er echter begrip voor hebben dat ik dit niet uit de losse hand kan doen, dat dit zorgvuldig bekeken moet worden.

□

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Wil de Minister het door hem gesignaleerde nadeel van het mondeling vragen stellen compenseren door alsnog die nadere gegevens aan de Kamer te doen toekomen, die hij zou hebben verschaft als hij iets meer tijd had gehad zoals bij een schriftelijke beantwoording van de vragen?

Wil de Minister er rekening mee houden dat bij het renoveren van voor-oorlogse woningen, een zaak die in Groningen nu juist speelt, men gemiddeld op hogere kosten komt dan bij het renoveren van na-oorlogse woningen? De kosten zijn daardoor ook hoger dan het gemiddelde renovatiebedrag.

Wat is het commentaar van de Minister op de conclusie van het onderzoek van het LOS dat men redelijkerwijs niet meer onder de 60.000 gulden uitkomt bij renovatieplannen zonder enige luxe?

Wanneer wij uitgaan van het richtbedrag uit de Nota Huur- en subsidiebeleid van 1974 van f 50.000 en de bouwkostenindexatie toepassen, wat

misschien zelfs aan de lage kant is – immers, renovatie is sneller gestegen in kosten dan de bouw zelf – kom je op f 68.000. Wat is het commentaar van de Minister daarop?

Wil de Minister er ook rekening mee houden, dat, als je van de 80%-norm uitgaat, dus dat de renovatiekosten redelijkerwijs 80% bedragen van de kosten van de nieuwbouw, je op het ogenblik op f 72.000 uitkomt?

Wil de Minister ook een overzicht, eventueel later – ik neem aan, dat dit nu niet kan – van de toezeggingen die in 1978 door de HID in Groningen zijn gegeven aan de Kamer overleggen?

□

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Op de eerste vraag, of ik de Kamer nog die informatie wil verstrekken die ik had gegeven, wanneer er een schriftelijke vraag in het geding was geweest, zeg ik 'ja'.

Er wordt reeds rekening mee gehouden, dat de verbeteringsprijs van de vooroorlogse woningwetwoningen gemiddeld hoger is. Er is een duidelijk verschil met de gemiddelde bedragen van de na-oorlogse woningwetwoningen, zij het dat daarin, jammer genoeg, ook een fikse stijging is te bespeuren.

Het antwoord op de derde vraag is, dat redelijkerwijs verondersteld zou moeten worden, dat de verbeteringskosten niet meer beneden de f 60.000 zijn. In de praktijk blijkt toch, dat tal van verbeteringen door het hele land wel degelijk onder dat bedrag worden verricht en dat zowel de bewoners, de gemeente als de corporatie daarmee zijn ingenomen. Gezien die stijgende tendens blijkt het echter, dat er steeds plannen komen met hogere maxima. Dat verschijnsel is bekend. Het is echter niet zo, dat bij voorbeeld in 1978 beneden de f 60.000 niet tal van verbeteringen tot stand zijn gekomen. Dat is gelukkig zelfs de meerderheid. Vandaar ook, dat het gemiddelde bedrag lager is, zoals ik al heb uiteengezet.

De vierde vraag betrof de f 50.000 die vroeger gold, dat wil zeggen ongeveer twee jaar geleden.

De heer **Van der Spek** (PSP): In 1974!

Minister **Beelaerts van Blokland**: In de geschriften van het LOS duidt die f 50.000 ook nog later op. Daarover wil ik echter niet redetwisten.

Mijnheer de Voorzitter! De vraagstelling was, of je, als je dat nu indiceert naar aanleiding van de bouwkosten, niet hoger uitkomt. Je komt dan hoger uit, maar het gaat hierbij niet om de totale bouwkosten. Wij hebben de gemiddelde bedragen gevolgd.

Dan kom je dus wat lager uit. Het lijkt mij beter, dat je je hierbij beperkt tot het bezien van de kosten van de verbetering van de na-oorlogse woningwetwoning en die van de verbetering van de vooroorlogse woningwetwoning om de stijging daaruit te kunnen opmaken. Immers, daarom gaat het bij dit punt en niet om de algemene bouwkostenindex.

Bovendien is de stijging van de bedragen, die wij daarvoor in de begroting reserveren, procentsgewijs bijzonder hoog.

Ik geef toe, dat je, uitgaande van de 80%-norm, inderdaad op ongeveer f 70.000 uitkomt. Zoals ik al gezegd heb, werken wij echter niet met een vaste norm. Het is wel zo dat wij met een streefgetal werken, in die zin dat wij het prettiger vinden, wanneer je rond dat gemiddelde bent. Wanneer je daar bovenuit komt, moet het plan des te zorgvuldiger worden bekeken. Ik zal overigens bij de prioriteitstelling wel bezien of dit een regel is en of je dan tot dat maximum zou moeten komen. Het nadeel hierbij is, dus als je wel dit soort maxima hanteert, dat dit als het ware een prijsopdrijvende werking heeft. De heer Van der Spek kennende, meen ik te moeten zeggen, dat dit het laatste zal zijn wat hij beoogt.

Ik zal uiteraard de toezeggingen van de HID in 1978 in mijn beschouwingen betrekken. Het is een kwestie van behoorlijk bestuur om dat te bekijken. Dit is eigenlijk al mede verweven in het criterium, dat moet worden bekeken hoe lang een plan al in voorbereiding is en welke afspraken daarover zijn gemaakt.

□

De heer **Kombrink** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Betekent de mededeling van de Minister, dat er geen verdeling van financiële middelen over provincies heeft plaatsgevonden, maar wel een tentatieve verdeling van financiële middelen, dat, wanneer er in een provincie meer plannen worden ingediend dan gerealiseerd zouden kunnen worden op grond van die tentatieve verdeling, zulks alleen mogelijk is, wanneer in andere provincies bij de tentatieve streefstelling ten achter wordt gebleven?

□

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! In principe moet ik hierop 'ja' zeggen. Die tentatieve raming is opgezet per provincie om in het kader van de planning te bekijken welke mogelijkheden er zijn. Daar zit natuurlijk een zekere ruimte in.

□

De heer **Dijkman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het is mij opgevallen dat de Minister heeft gezegd ...

De **Voorzitter**: Dit krijgt u nooit voor elkaar in de vorm van een vraag. U moet een vraag stellen.

De heer **Dijkman** (CDA): Is de systematiek dusdanig dat er een zekere honorering komt voor die indienende instantie met renovatieplannen, die het eerste is met de indiening van de plannen; met andere woorden, zou je kunnen zeggen dat er een premie wordt uitgereikt voor de meest strijdlustige renner?

□

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! De renner laat ik maar even fietsen. Bij de systematiek telt ook de datum van indiening mee, maar dat is niet de enige bepalende factor.

□

De heer **Duinker** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Is de conclusie juist dat hetgeen zich nu in Groningen afspeelt met name gevolgen heeft voor het programma dat Groningen in 1980 en daarna moet realiseren?

□

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Dat hangt af van de programmering zelf in de provincie Groningen en in de stad. Ik heb gezegd dat er grote schommelingen zijn. Wanneer zou blijken dat die schommelingen verdwijnen en er dus geen schommelingen naar beneden plaatsvinden, doch slechts een heel sterke stijging – men weet dat de meerjarenraming financieel bepaalde grenzen heeft – dan betekent dit dat er dan voor Groningen de consequentie in zit dat men in de komende jaren de pas iets moet inhouden, vooral wanneer het heel grote en dure complexen zouden zijn. Om die reden is ook het overleg met de gemeente nodig.

□

De heer **Lauxtermann** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Zal bij de inventarisatie die de Minister gaat opmaken met de VNG en de corporaties, ook de inventarisatie oude woongebieden een rol spelen?

□

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Dat is op zich zelf juist. Wij bezien inderdaad in hoeverre de woningwetwoningen min of meer als complex bij elkaar liggen.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door de leden Duinker en Salomons aan de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, over de kosten van woningverbetering.<sup>5</sup>

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie].

□

De heer **Duinker** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De vragen die door mevrouw Salomons en mij zijn gesteld, moeten natuurlijk worden gezien als aanvullende vragen op die van de heer Van der Spek. Ik realiseer mij dat de Minister al voor een deel is ingegaan op onze vragen. Wij hebben deze vragen aan de vragen van de heer Van der Spek toegevoegd, omdat uit een grote stroom brieven die bij de Kamer binnenkomen van gemeentebestuurders uit bijna het gehele land, is gebleken dat hetgeen zich in Groningen heeft voorgedaan zich langzamerhand ook steeds sterker voordoet in andere delen van ons land, zoals Limburg, Overijssel en Drenthe. Daaruit zou men kunnen opmaken dat tot dusverre de Randstad buiten schot is gebleven. Dit heeft geleid tot bijzonder grote ongerustheid – vooral – bij mensen die nu al jaren bezig zijn met het voorbereiden van de verbetering van de wijk. De Minister weet welk een geweldige inspanning dit vaak kost in het overleg tussen gemeentebestuurders, bewoners en corporaties. Die ongerustheid zien wij graag weggenomen. Om die reden hebben wij deze aanvullende vragen gesteld.

□

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben erkentelijk voor de toelichting. In algemene zin moet ik zeggen dat die ongerustheid in het verleden ook sterk naar voren kwam. Bij voorbeeld uit de publikaties van het LOS blijkt voortdurend de vraag van de heer Van der Spek, of het maximumbedrag al dan niet geldt, mee te spelen. Er is ook voortdurend ongerustheid over de vraag of een verbetering – vooral wanneer die zeer verstrekkend is – al of niet kan doorgaan. In de brief van Groningen wordt erop gewezen dat vooral de vooroorlogse woningen nu aan bod zijn, die men aanvankelijk bij de verbetering wat heeft ontzien, omdat men zich afvroeg of men die woningen wel zou verbeteren of dat men er iets anders mee zou doen. Daarbij is waarschijnlijk ook een tijd niets aan onderhoud ge-

daan, zodat het de echte moeilijke plannen betreft, zoals men duidelijk uit de brief van Groningen kan proeven. Die verzwaren nu dus het vraagstuk.

Ik kom tot de eerste vraag van de leden Salomons en Duinker.

Er bestaat ook elders een soortgelijke druk op de begrotingspost voor de verbetering van woningwetwoningen, zij het dat deze situatie niet per provincie kan worden beoordeeld, maar afhankelijk is van de per gemeente gebleken situatie.

Op vraag 2 kan ontkennend worden geantwoord.

Wat vraag 3 betreft, er is zoals gezegd – daarop is ook al in de eerste ronde gewezen – een tentatieve verdeling gemaakt over de ambtsgebieden van de HID's, die bedoeld is om de bewaking van het budget te verbeteren. Het is echter geen contingering of een echte verdeling, want de verdeling van gelden zal per gemeente en daarbinnen per plan worden beoordeeld. Er wordt naar gestreefd de gemeenten de nodige zekerheid te geven omtrent de mate en het tijdstip waarop hun plannen kunnen worden gehonoreerd. Daarmee kan gelukkig ook een deel van de ongerustheid worden weggenomen, omdat de zaak duidelijker komt te liggen.

Pas na het aangekondigde overleg kan op dit punt op langere termijn zekerheid worden geboden.

Ik wil de vragen 4, 5 en 6 samenemen. Aan de begroting liggen veronderstellingen ten grondslag ten aanzien van de gemiddelde bedragen. Wanneer deze gemiddelde bedragen in feite hoger blijken te zijn, heeft dat invloed op de begroting. Met de op dit moment te voorziene aanpassing vanwege de prijsstijging zou het verbeteringsprogramma kunnen worden gerealiseerd. Voorzichtigheid blijft echter geboden.

Wat betreft het gemiddelde bedrag van de aanvragen om subsidie merk ik op dat dit bedrag weinig zegt, omdat er in de praktijk uiteraard tussen aanvraag en toekenning verschillen kunnen optreden. De gemiddelde bedragen zijn over de eerste twee maanden van dit jaar f 55.300 voor te verbeteren woningwetwoningen van vóór de oorlog en f 26.900 voor te verbeteren woningwetwoningen van na de oorlog.

□

De heer **Duinker** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Minister voor zijn antwoorden. Ik wil nog een paar aanvullende vragen stellen.

1. Is de conclusie juist dat kostenstijgingen voor de renovatie van woningwetwoningen niet exogeen gecompenseerd zullen worden dit jaar?



## Duinker

2. Is het bericht dat ons uit Groningen heeft bereikt juist, namelijk dat wanneer de kosten van verbetering hoger zijn dan f 54.000 dit in andere plannen zal moeten worden gecompenseerd? Wanneer zal blijken dat de gemiddelde kosten in Nederland hoger zijn dan f 54.000 of f 55.000, wordt het programma van 18.000 woningen – ik neem voor het gemak de voor- en na-oorlogse woningen bij elkaar – niet gehaald?

3. De Minister zei dat f 54.000 of f 55.000 een gemiddelde is dat hij wenst aan te houden. Het is nadrukkelijk geen maximumgrens. Hoe verklaart de Minister dan de brief van de HID Limburg aan het gemeentebestuur van Maastricht, waarin zeer duidelijk over een maximumgrens van f 55.000 voor vooroorlogse woningwetwoningen en een andere maximumgrens voor na-oorlogse woningwetwoningen wordt gesproken?

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! In antwoord op vraag 1 merk ik op dat de prijsbijstelling plaatsvindt als in elk ander jaar. Of gezien de druk op deze post exogene compensaties kunnen plaatsvinden, kan ik op dit moment niet zeggen. Het ligt overigens, gezien de benarde financiële situatie van ons land en daarmee ook van rijksschatkist niet in de rede.

In antwoord op vraag 2 deel ik mede dat het programma gehaald kan worden. Zou er een plotselinge sterke stijging plaatsvinden, dan wordt dat natuurlijk wel moeilijker. Als in een bepaald plan het bedrag van f 54.000 wordt overschreden, behoeft dat niet per se binnen de betreffende gemeente of provincie gecompenseerd te worden. Het zou in het stelsel wel plezierig zijn als dit wel gebeurde, omdat de zaak dan beter in evenwicht bleef. Het is echter niet een dwingend gegeven waar men per se niet onder uit kan. Ik heb in mijn eerder antwoord ook al gezegd, dat dit per gemeente wordt gezien.

In een brief van een van mijn medewerkers wordt blijkbaar duidelijk over een maximumgrens gesproken. Het is het oude misverstand. Het is een streefbedrag en niet een maximumgrens die niet overschreden mag worden.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Is er in de tentatieve ver-

deling een prioriteitsstelling tussen de provincies in bedragen en aantallen te verbeteren woningwetwoningen?

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Er is bij de tentatieve verdeling rekening gehouden met wat de provincies in het verleden hebben gepresteerd en er is ook rekening gehouden met het aantal woningwetwoningen dat zich binnen een provincie bevindt.

De heer **Dijkman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Zijn er thans reeds indicaties dat het totaal aantal te renoveren woningen niet gehaald wordt, ook vanwege andere dan geldelijke factoren?

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Dat ligt niet in de rede, omdat het aantal plannen, zo is mijn indruk, nogal groot is.

Mevrouw **Müller-van Ast** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Minister misschien meedelen welk percentage van de te verbeteren woningen – dat percentage mag grof zijn – beneden die f 54.000 blijft?

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Zo uit de losse hand kan ik dat niet zeggen. Ik weet wel dat er, bij voorbeeld, in 1978 in een van de grootste gemeentes van het land 800 woningen met een veel lager bedrag uitkwamen. Dat lag zelfs onder de f 10.000. Dat komt herhaaldelijk voor, maar het precieze aantal kan ik niet geven.

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Houdt de Minister er rekening mee dat bij de geconstateerde stijging van de gemiddelde renovatiekosten een deel van de verklaring hierin ligt dat landelijk, zoals ook in Groningen, nu in toenemende mate de moeilijker, vooroorlogse gevallen aan bod komen?

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Daar heb ik reeds op gewezen.

De heer **Lauxtermann** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Is het gewenst bij de prioriteitsstelling, die de Minister te za-

men met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten gaat uitdokteren, ook rekening te houden met regionale verschillen op de arbeidsmarkt in de bouw?

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal dit in de prioriteitsstelling meenemen. Ook ik speel reeds nu met de gedachte de arbeidsmarkt mee te laten tellen, gezien de doelstelling van het regeringsbeleid de werkgelegenheid zo goed mogelijk tot haar recht te laten komen.

---

## Aan de orde is de behandeling van de brief van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen inzake de stichting van nieuwe lerarenopleidingen (15 361, nr. 15)

en van de tijdens de over dit onderwerp gehouden openbare commissievergadering ingediende moties, te weten:

de motie-Mertens c.s. over het instellen van een studietoelagencommissie, waarin NLO's en de MO-instituten vertegenwoordigd zijn (15 361, nr. 4);

de motie-Konings c.s. over de stichting van een opleiding op algemene grondslag (15 361, nr. 5);

de motie-Evenhuis c.s. over het opleidingsinstituut Ubbo Emmius (15 361, nr. 6);

de motie-Ginjaar-Maas c.s. over het tot stand komen van nieuwe lerarenopleidingen voor het technisch beroepsonderwijs (15 361, nr. 7);

de motie-Van Leijenhorst c.s. over de rechtspositie van docenten verbonden aan de nieuwe lerarenopleidingen (15 361, nr. 8);

de motie-Deetman c.s. over de rechtspositie van leraren, die hun opleiding zullen hebben genoten aan de nieuwe lerarenopleiding voor de technische vakken in Eindhoven (15 361, nr. 9);

de motie-Deetman c.s. over samenwerking tussen de nieuwe lerarenopleidingen en de MO-instituten (15 361, nr. 10);

de motie-Van Kemenade c.s. over het in het voortgezet onderwijs komen tot een tweegradenstelsel (15 361, nr. 11);

de motie-Van Kemenade c.s. over het verder ontwikkelen van de doelstellingen van de nieuwe lerarenopleidingen (15 361, nr. 12);

de motie-Ginjaar-Maas c.s. over het onderwijs in de Tehatexvakken (15 361, nr. 13);

## Voorzitter

de motie-Konings c.s. over de twee-degraadsopleiding Tehatex (15 361, nr. 14).

De **Voorzitter**: Naar mij is gebleken, worden al deze moties voldoende ondersteund.

De beraadslaging wordt geopend.



De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Op 12 februari is er in de openbare commissievergadering over de nieuwe lerarenopleiding een verschil van mening blijven bestaan tussen de Minister en mijn fractie over de ingangsdatum van de bezuinigingen voor de student/staf ratio. De Minister heeft toen toegezegd een nadere notitie aan de Kamer te zullen sturen. Dat heeft hij gedaan. Daarin zijn de cijfers, naar mijn overtuiging, even onjuist als de cijfers die de Minister tijdens de openbare commissievergadering heeft verstrekt.

De Minister gaat uit van de redenering dat formatieplaatsen binnen de NLO's gelden van 1 januari tot 1 januari, dus samenvallend met het kalenderjaar. Ik heb op een aantal plaatsen gezocht of dit juist zou kunnen zijn. Zo heb ik gekeken in de bekostigingsbeschikking voor de nieuwe lerarenopleiding. Daar staat alleen een definitie in van het cursusjaar en dat loopt van 1 augustus tot 1 augustus.

Verder heb ik een brief gevonden van de Minister aan de nieuwe lerarenopleidingen, gedateerd 4 januari 1979, met betrekking tot de regeling docentformatiebestand voor het kalenderjaar 1979. Op blz. 2 van de brief zegt de Minister: 'Voor het tijdvak van 1 januari tot en met 31 juli 1979 het werkelijk ingeschreven aantal studenten op 15 september 1978, teldatum, en voor het tijdvak van 1 augustus tot en met 31 december 1979 het werkelijk ingeschreven aantal studenten op 15 september 1979'. Uit deze brief is maar één conclusie mogelijk, namelijk dat er een breuk in het formatiebestand plaatsvindt met ingang van 1 augustus, dus samenvallend met het schooljaar.

Er is een volgend argument. Ik heb bij een aantal NLO's geïnformeerd wat men in feite al heeft gedaan om zo de Minister gelijk heeft per 1 januari de formatie te wijzigen. Dat is bij geen enkele gebeurd. Dat ligt ook voor de hand want het kan rechtspositioneel niet. Tijdelijke benoemingen in het onderwijs lopen van 1 augustus tot 1 augustus. Dat is een arbeidsovereenkomst tussen het Rijk en een onderwijsgevende, die niet voortijdig kan

worden beëindigd. De Minister kan dan opmerken dat er ook een aantal vast benoemde mensen is, waarbij het wel kan. Het kan echter niet, want bij ontslagregelingen hebben tijdelijk benoemde docenten voorrang. Dus als die tijdelijk benoemden niet weg kunnen vóór 1 augustus, kan het met de vast benoemden ook niet. Het is duidelijk dat de ingang van de wijziging van de staf/student ratio pas per 1 augustus kan plaatsvinden.

Er is nog een argument. Het is een roostertechnisch, een organisatorisch probleem. Binnen de NLO's wordt gewerkt op basis van een lesrooster van 1 augustus tot 1 augustus. Het zou de hele schoolorganisatie ontstellend ontwrichten, als dat lesrooster op 1 januari moest worden bijgesteld. Dus ook op die grond kan het niet.

Mijn conclusie op grond van deze argumenten is dat de wijziging alleen per 1 augustus kan ingaan. De f 6,7 miljoen, die de wijziging van de staf/student ratio zal opbrengen en die in de berekening van de Minister wordt gedeeld door f 80.000, het jaarinkomen van een docent, leidt in de berekening van de Minister tot 85 arbeidsplaatsen. Mijn conclusie leidt tot heel andere uitkomsten. Ik redeneer als volgt. Een docent verdient over vijf maanden 5/12 van f 80.000, afgerond f 33.000. f 6,7 miljoen bezuinigen voor 1979 betekent dan f 6,7 miljoen gedeeld door f 33.000. Dat leidt tot een verlies van 205 arbeidsplaatsen. Dat is heel wat meer dan het aantal van de Minister. Ik wil de Kamer niet vermoeien met de meerjarencijfers; ik heb het doorgerekend voor alle jaren. Als er behoefte aan is, wil ik ze wel geven. Het verlies aan arbeidsplaatsen cumuleert in de komende jaren natuurlijk veel verder.

Dan is er de compensatie. De Minister heeft in de openbare commissievergadering eigenlijk, ook na herhaalde interrupties, geweigerd wat exacte cijfers over de nascholing te geven. De Minister voert namelijk de nascholing op als compensatie. Ook daarover heb ik een tweetal brieven. Ik heb een brief van de Minister aan de instituten, gedateerd 15 februari, waarin hij zegt dat voor de onderhavige nascholing in de rijksbegroting een bedrag van circa f 10 miljoen is opgenomen. Volgens mijn informatie is die f 10 miljoen inmiddels grotendeels verdwenen naar andere zaken dan de nascholing. Daarover zou ik graag nadere informatie hebben.

Ik heb nog een brief van de Minister, gedateerd 9 maart, aan de besturen van de NLO's, waarin staat:

'Uitgangspunt voor de overgangsnascholing' – met betrekking tot de nascholing – 'is dat de huidige situatie voor één jaar wordt gecontinueerd en zulks toegespitst op die nascholingsactiviteiten die door het ministerie worden georganiseerd en waarvoor hoofdcoördinatoren hetzij parttime hetzij fulltime werkzaam zijn.'

Er is maar één conclusie mogelijk, namelijk dat het nascholingsplan wordt gecontinueerd. Dat betekent dat het voor 1979 geen enkele extra arbeidsplaats oplevert. Het verlies van arbeidsplaatsen wordt dus ook niet op enigerlei wijze gecompenseerd.

Alle mooie redeneringen ten spijt, er is een belangrijk groter verlies aan arbeidsplaatsen dan de Minister heeft opgegeven. Daar staat een compensatie van nul tegenover. Voor ons is de situatie volstrekt duidelijk. De verlaaging van de staf/student ratio per 1 augustus 1979 mag niet doorgaan. Daarover zou ik graag een uitspraak aan de Kamer willen vragen.

---

## Motie

De **Voorzitter**: Door het lid Konings wordt de volgende motie voorgesteld:  
De Kamer,

Gehoord de beraadslaging over de brief van de Minister inzake de nieuwe lerarenopleiding;

van mening, dat aan onderwijsinstutien tijdelijke en vaste benoemingen van onderwijskundig personeel zowel op rechtspositionele als op onderwijskundig-organisatorische gronden slechts bij de aanvang van het schooljaar gewijzigd kunnen worden;

voorts van mening, dat het verlies aan arbeidsplaatsen aan de NLO's, door de bijstelling van de staf-student-verhouding door de samenloop met het schooljaar niet 85 maar 205 zal bedragen;

constaterende, dat er in het schooljaar 1979/1980 geen enkele nascholingsactiviteit plaatsvindt die als compenserend in arbeidsplaatsen kan worden beschouwd;

van oordeel, dat hiermee de basis aan dit beleidsvoornemen van de Regering ontvalt;

spreekt als haar mening uit, dat aan de uitvoering van de maatregel tot bijstelling van de staf-studentratio aan de NLO's geen gevolg gegeven kan worden,

en gaat over tot de orde van de dag.

## Voorzitter

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 16 (15 361).

□

De heer **Mertens** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou mijn motie op stuk nr. 4 willen aanhouden. Ik wil het contact tussen de NLO's en de MO-opleidingen afwachten. Verder vind ik dat in de motie-Deetman op stuk nr. 10 voldoende aanknopingspunten aanwezig zijn voor een ontwikkeling in de door ons gewenste richting.

De **Voorzitter**: De heer Mertens vraagt, zijn motie 15 361, nr. 4 van de agenda af te voeren.

Naar mij blijkt, heeft de Kamer hiertegen geen bezwaar.

De heer **Mertens** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil thans enkele opmerkingen maken over de becijferingen van de Tehatex-instroom. Mijn stelling is, dat die wel degelijk ruimschoots binnen de normering van de Minister valt. Ik zal dit illustreren. De instroom eerste jaars van de vakafdelingen van het beeldende kunstonderwijs bedraagt 1128. De instroom eerste jaars van de eerste graads Tehatex bedraagt 220. In totaal gaat het om ±1350 leerlingen. Die 220, die de lerarenopleiding volgen, vormen 16%. In de Nota Hoger onderwijs voor velen wordt een doorstroming van eerste naar tweede fase als geheel voorzien met een plafond van 40%, maar voor de eenjarige beroepsopleiding daarbinnen een plafond van 26%. Met de 16% zit de Minister ruimschoots onder de 26%. De ruimte is er derhalve.

Een andere opmerking betreft de aanvullende brief op stuk nr. 15. Hierover zijn wat hardere noten te kraken. Ik zal mij beperken tot een zestal vragen. Uitgaande van het feit, dat het bedrag van f 7,8 mln. – de posterioriteiten, die in het stuk worden genoemd – het netto verschil is tussen f 20,7 mln. (de korting op de oude NLO's) en f 12,9 mln. (de investeringen in dit lopende kalenderjaar aan de drie nieuwe NLO's) moet ik vaststellen, dat de berekeningen die ons zijn gepresenteerd, een dubbel telling inhouden ter zake van de arbeidsplaatsen aan de drie nieuwe NLO's.

De redenering van de Minister komt neer op het volgende. De 7 oude NLO's gaan er 1 omlaag; dat zou – 7 betekenen. De drie nieuwe NLO's krijgen er 1; dat zou +3 betekenen. Het netto resultaat is –4. 'Dat is helemaal

niet zo gek 'wordt gezegd, want als men dit vergelijkt met +3 van de drie nieuwe NLO's, dan komt men op –1 uit. Dan telt men wel die 3 twee keer mee. Dat is exact, wat hier is gebeurd. Alleen de cijfers betreffen hier respectievelijk de miljoenen en de formatieplaatsen. Dat is geen juiste berekening.

Een andere zaak betreft de ingangsdatum.

Feitelijk moeten wij vaststellen, dat op dit moment aan de verhoging van de student/staf ratio geen enkel gevolg is gegeven, zodat de gewenste besparing van f 6,7 miljoen, samenhangend met 85 onderwijsgevendearbeidsplaatsen, naar het zich laat aanzien niet kan worden gerealiseerd, tenzij alsnog, per 1 augustus bij voorbeeld, een aantal van 12/5 x 85 arbeidsplaatsen = 204 arbeidsplaatsen verloren zou moeten gaan. In de prognose komen deze cijfers niet voor. Het lijkt mij ook een buitengewoon ongewenste ontwikkeling, want als de overige cijfers in het staatje op bladzijde 2 van de brief gehandhaafd worden, valt het cijfer 204 op jaarbasis er wel heel vreemd tussen. Het lijkt mij een raar beleid om in augustus 204 personen alsnog te ontslaan ten einde de gewenste besparing te bewerkstelligen en om vervolgens in januari nieuwe mensen aan te nemen. Ik begrijp, dat de Minister het daarmee eens is.

Wat zijn de gevolgen hiervan? Zou het niet veel wenselijker zijn, af te zien van de invoering per 1 januari en derhalve de invoering per 1 augustus voor te stellen. Dat zou realiter 5/12 x 85 arbeidsplaatsen = 35 arbeidsplaatsen (afgerond) betreffen (op jaarbasis).

Verder ontbreekt de nascholing. Dat is een belangrijk element, dat de Minister had aangeboden ter compensatie van het arbeidsplaatsenverlies. Er is geen sprake van een inhoudelijke invulling. Ik zou een en ander graag uitgelegd willen hebben.

De cijfers inzake de gevolgen van de numerus fixus munten op twee plekken uit door onduidelijkheid. Gesteld wordt dat het op jaarbasis gaat om 25 arbeidsplaatsen en over een periode van vijf maanden om 12 arbeidsplaatsen. Ik wijs erop dat 12: 25 ongelijk is aan 5: 12; die rekensom kan iedereen maken.

Bovendien is er het volgende probleem. De becijfering van de numerus fixi voert mij niet tot een berekening van 12 per 1 augustus, maar tot 14 arbeidsplaatsen. Dat betekent dat de bezuiniging niet f 0,9 miljoen is maar f 1,12 miljoen, hetgeen niet iets is dat je zo maar uit je achterzak haalt.

De drie nieuwe NLO's hebben capaciteit voor/mikken op 720 studentplaatsen, dat wil zeggen 360 ingeschreven studenten. Daarmee correspondeert het aantal van 79 formatieplaatsen op jaarbasis en dus 33 formatieplaatsen op basis van de vijf laatste maanden van het jaar. Geldt dit ook als, zoals de voorlopige gegevens uitwijzen, niet 360 studenten ingeschreven raken maar, zoals de stand op dit moment is – en de inschrijving is gesloten – slechts 120 studenten? Ligt het dan niet voor de hand dat de aanvankelijk voorziene post voor 79 formatieplaatsen aan de drie nieuwe NLO's voor een belangrijk deel kan zorgen voor de noodzakelijke financiële ondersteuning van de verschuiving van 1 januari naar 1 augustus, dus bij de zeven oude NLO's?

Is de Minister het met ons eens dat aan het eind van zijn brief – los van mijn principiële beschouwingen over die dubbel tellingen – ten onrechte onderwijsplaatsen bij niet-onderwijsplaatsen worden opgeteld? De Minister telt 33 onderwijsplaatsen op bij 18 niet-onderwijsplaatsen. Het totaal van 51 vergelijkt hij met 97, maar het laatste getal betreft wél allemaal onderwijsplaatsen. Als wij het hebben over overloop en verschuivingsmogelijkheden denkt ik niet dat wij de niet-opleidingsplaatsen erbij mogen rekenen.

Mijnheer de Voorzitter! Om de discussie wat toe te spitsen, wil ik u een motie overhandigen.

---

## Motie

---

De **Voorzitter**: Door het lid Mertens wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging over de brief van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen inzake de nieuwe lerarenopleiding;

overwegende, dat:

a. de in dit beleidsvoornemen vervatte ingangsdatum voor de bijstelling van de formatiesleutel docent/student thans feitelijk is achterhaald;

b. uit het oogpunt van een verantwoord beleid (rechtspositioneel, onderwijskundig, samenhang met overige jaar, maar het schooljaar het voorwerp van beleidsmaatregelen moet zijn;

overwegende voorts, dat:

1e. over de beloofde nascholing die als compensatie voor het verlies aan arbeidsplaatsen in het vooruitzicht is

## Voorzitter

gesteld aan de NLO's, nog niets is bekendgemaakt, noch in cijfers, noch in inhoudelijke plannen;

2e. er daarom ernstig rekening mee moet worden gehouden dat voor het schooljaar 1979-1980 hier geen compensatie voor werkgelegenheidsverlies zal kunnen worden geboden;

nodigt de Regering uit, de eerder genoemde ingangsdatum te wijzigen in 1 augustus 1979, zodat het verlies aan arbeidsplaatsen op jaarbasis 35 (i.p.v. 85) wordt, maar zonder dat ten gevolge van deze verschuiving in de tijd het verwachte verlies in de daarop volgende jaren wordt vergroot,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 17 (15 361).

□

De heer **Deetman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Tijdens de openbare commissievergadering is kort en hevig gesproken over de problemen met betrekking tot de eerste graadsopleidingen voor de Tehatex-vakken. De Minister antwoordde met een enkele toezegging wat betreft de bezoldiging van de docenten aan de opleidingen. Voor het overige stelde hij zich terughoudend op, gelet op een aan de Kroon voorgelegd beroep.

De tijd is voorts geschreden en de problemen, die wij toen signaleerden, bestaan nog steeds. Het is van groot belang dat er voor die problemen op een zo kort mogelijke termijn oplossingen worden geboden, opdat de goede voortgang van het onderwijs niet wordt belemmerd. Wanneer die oplossingen zijn gevonden, kan overlegd worden over de definitieve structurering van de eerste graadsopleidingen Tehatex in het kader van het totale beleid. Wij hebben er behoefte aan, mede gelet op de urgentie van deze zaak, de Kamer op dit punt om een uitspraak te vragen, zodat ik u hierbij een motie overhandig, mijnheer de Voorzitter.

hatex-vakken functioneren zonder door de Minister goedgekeurde onderwijsprogramma's;

overwegende, dat eerst na de aanvang van het eerste cursusjaar op 1 augustus 1978 de Minister zijn besluit houdende een weigering van de goedkeuring kenbaar heeft gemaakt;

ten slotte overwegende, dat door het ontbreken van een adequate bezoldiging van de docenten aan de meer genoemde eerstegraadsopleidingen de voortgang van het onderwijs aan deze opleidingen ernstig gevaar loopt;

nodigt de Regering uit:

a. de door de opleidingsinstituten zelf ingediende onderwijsprogramma's voorlopig goed te keuren;

b. in overleg te treden met de opleidingsinstituten over de aanpassing van de voorlopig goed te keuren onderwijsprogramma's aan de door de Minister gestelde eisen;

c. op korte termijn te komen tot een adequate bezoldiging van de docenten aan de eerstegraadsopleidingen voor de Tehatex-vakken,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 18 (15 361).

□

De heer **Van Leijenhorst** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Bij de discussie over dit onderwerp mag niet vergeten worden dat één van de belangrijkste maatregelen, die door deze Minister zijn getroffen, de oprichting van drie nieuwe lerarenopleidingen betreft. Een groot aantal zaken, besproken tijdens de OCV, heeft daarmee te maken. Ik onderstreep dat een en ander mede het gevolg is van de stichting van een nieuwe protestants-christelijke opleiding in Zwolle, een rooms-katholieke opleiding in Sittard en een technische opleiding te Eindhoven.

De heer **Konings** (PvdA): Het betreft hier toch de uitvoering van een beleidsvoornemen van de vorige Regering?

De heer **Van Leijenhorst** (CDA): Tijdens de openbare commissievergadering heb ik er gewag van gemaakt, dat deze zaak door de vorige Minister werd voorbereid. Als u daaraan behoefte heeft, wil ik dat ook nu vermelden.

Mijnheer de Voorzitter! Tijdens de OCV heb ik al aangegeven, dat niet alleen de stichting van nieuwe lerarenopleidingen de oorzaak vormde van de verschillende maatregelen, die aan de

orde zijn gesteld. Wij betreuren het dat een en ander nadelige gevolgen heeft voor de bestaande nieuwe lerarenopleidingen. In dit verband heb ik de nadruk gelegd op de mogelijkheid, de nascholing bijzonder snel onder te brengen bij de initiële lerarenopleidingen.

Ik wil de Minister vragen of hij op dit punt sedert de openbare commissievergadering nieuwe ideeën heeft gevormd en nieuwe mededelingen kan doen omtrent het onderbrengen van de nascholing bij de initiële lerarenopleiding.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): U bent toch, hoop ik, niet vergeten dat in het beleidsvoornemen, waarover u zoëven zo prijzend sprak, een veel betere maatregel was gerealiseerd, namelijk het spoedig onderbrengen van de part-time opleiding bij de nieuwe lerarenopleidingen?

De heer **Van Leijenhorst** (CDA): Och, mijnheer Van Kemenade. Wij kennen dit punt. We hebben uitvoerig gesproken over de bestaande MO-opleidingen. Ook hebben wij overleg gevoerd over de vraag hoe je een samenhang kunt aanbrengen tussen de bestaande MO-opleidingen en de nieuwe lerarenopleidingen. Daarbij ging het om de vraag hoe wij tot lerarenopleidingen konden komen, die bijzonder goed zijn voor ons voortgezet onderwijs.

Kan de Minister nog even uitleggen wat precies de nieuwe positie is die hij schildert in de antwoorden op onze vragen, vergeleken met de huidige positie van de coördinatoren en hoofdcoördinatoren, die de huidige nascholingsverrichtingen?

De problematiek van Ubbo Emmius zou ik nogmaals aan de voeten van de Minister willen neerleggen. De dislocatie van Ubbo Emmius is een extra probleem met betrekking tot de genoemde maatregelen. Ik wil de Minister vragen dat hij aan deze problematiek zodanige aandacht zal besteden, dat die nadelen zoveel mogelijk worden ondervangen.

Mijnheer de Voorzitter! In de motie Konings op stuk nr. 5 gaat het over de uitbouw van de stichting nieuwe lerarenopleiding voor de technische vakken te Eindhoven. Tijdens de openbare commissievergadering heeft de Minister gezegd vooralsnog geen uitbreiding te overwegen. In dit opzicht wil hij geen verwachtingen wekken. Wij hebben nota genomen van dit antwoord, maar ik zou toch graag een nadere interpretatie willen hebben van het woord 'vooralsnog'.

Ffeitelijk hadden de indieners een andere motie moeten indienen. Ze had-

## Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Deetman, Ginjaar-Maas, Konings en Mertens wordt de volgende motie voorgegesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging over de nieuwe lerarenopleidingen;

overwegende, dat thans de eerstegraads lerarenopleidingen voor de Te-

## Van Leijenhorst

den de eenheid van de opleidingen aan de orde moeten stellen en aan de Minister moeten vragen of hij niet bij alle nieuwe lerarenopleidingen ook de technische vakken wilde onderbrengen. Dan weten wij waarover wij praten en zouden wij de zaken duidelijker en principiëler aan de orde hebben gesteld. Ik meen dus dat, voordat wij over deze zaak nadenken, het punt van de eenheid van de opleidingen aan de orde moet komen.

In de motie van de heer Van Kemenade op stuk nr. 12 wordt heel wat gevraagd. Ik wil instemmen met punt a van deze motie waarin gevraagd wordt om spoedig te komen met een wettelijke regeling. De Minister heeft zich achter een door ons ingediende motie gesteld. Hij wil spoedig komen tot een wettelijke regeling en ik wil dat nogmaals onderstrepen. Wil de Minister nogmaals toezeggen dat hij met een aparte wettelijke regeling voor de lerarenopleidingen zal komen? Dat lijkt ons bijzonder belangrijk, opdat wij aan de hand daarvan ook de punten, die door de heer Van Kemenade aan de orde zijn gesteld, kunnen bespreken. Ik denk in dit verband bij voorbeeld aan de verhouding met het wetenschappelijk onderwijs. Wij zijn ook van mening dat die verhouding moet worden herzien. De heer Van Kemenade vindt dat die band moet worden doorgesneden.

Die uitspraak willen wij nog niet doen, maar dat er minder bevoogding van de zijde van het wetenschappelijk onderwijs ten aanzien van de nieuwe lerarenopleiding moet komen, daarmee zijn wij het eens. Ik vind in elk geval dat het nodig is om deze zaak te herzien. Het gaat hier om een van de uitgangspunten van de nieuwe lerarenopleiding. Voordat men tot een dergelijk besluit komt, moet er mijns inziens een uitgebreide discussie worden gevoerd over de nieuwe lerarenopleiding en de uitgangspunten daarvan. Als antwoord op hetgeen collega Van Kemenade vraagt, wil ik hem vragen, of hij het er niet mee eens is dat wij deze kwestie breder aan de orde moeten stellen en of dat niet beter is dan dat wij bij motie plotsklaps deze zaak willen veranderen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Pleit de heer Van Leijenhorst nu voor een afzonderlijke wet op de nieuwe lerarenopleiding of behoudt hij voorkeur voor regelingen in het kader van de Wet op het hoger onderwijs? Hij heeft overigens toch wel goed gelezen dat de motie ten aanzien van de relatie met het weten-

schappelijk onderwijs vraagt voorstellen te doen, opdat erover kan worden gesproken. Ik heb graag voorstellen van betrokkenen, opdat daarover kan worden gesproken.

De heer **Van Leijenhorst** (CDA): Wel, mijnheer de Voorzitter, wat die voorstellen betreft, lijkt het mij bijzonder goed dat er zo spoedig mogelijk een wettelijke regeling komt. Wij hebben bij motie gevraagd om een aparte wettelijke regeling voor de lerarenopleidingen. Dat deze wet te zijner tijd in een ruimer kader van het hoger beroepsonderwijs wordt geplaatst, is een andere zaak en daar hebben wij ook kennis van genomen. In ieder geval hebben wij per motie gevraagd om een aparte wettelijke regeling voor de nieuwe lerarenopleiding en daar heeft ook de PvdA zich achter geschaard.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Ja, maar de Minister heeft op 12 februari tijdens de OCV een wetgevend panorama geschetst. Hij heeft zich daarbij ook afgevraagd of in de loop van dit jaar nog een voorontwerp van wet op het hoger onderwijs zou kunnen worden uitgebracht. Als nu in de loop van dit jaar wel een voorontwerp van wet op het hoger onderwijs wordt uitgebracht, moet daar dan niet in een wettelijke regeling voor de lerarenopleiding of ziet u die wettelijke regeling daarnaast? Hoe stelt u zich dat voor de ogen?

De heer **Van Leijenhorst** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik begrijp niet waarom de PvdA met zoveel enthousiasme voor onze motie heeft gestemd om te komen tot een aparte wettelijke regeling voor de lerarenopleiding.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Omdat op dat moment nog niet duidelijk was dat op zo'n korte termijn een wettelijke regeling voor het gehele hoger onderwijs in zicht was!

De heer **Deetman** (CDA): Dat was al lang toegezegd in de OCV over de hovv-nota, een OCV die verleden jaar heeft plaatsgevonden.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Maar nu pas is duidelijk dat dit jaar een voorontwerp voor het hoger onderwijs komt.

De heer **Deetman** (CDA): Neen, dat is al tijdens die OCV van verleden jaar toegezegd!

Minister **Pais**: Inderdaad!

De heer **Deetman** (CDA): Ik zou de stukken er maar op nazien!

De **Voorzitter**: Het woord is aan de heer Van Leijenhorst!

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Voor alle duidelijkheid, mijnheer de Voorzitter, wil ik de heer Van Leijenhorst vragen of ik het goed zie dat hij twee wetten naast elkaar wil hebben?

De heer **Van Leijenhorst** (CDA): Bij motie hebben wij duidelijk gevraagd om voor de lerarenopleiding een aparte wettelijke regeling te krijgen, waarbij wij ervan uitgaan dat te zijner tijd deze zal worden ingevoegd in het totale schema van de Wet op het hoger onderwijs. Ik begrijp dus niet wat collega Van Kemenade daartegen kan hebben, te meer ook, omdat hij deze motie – ik ben daar zeer dankbaar voor – van harte heeft ondersteund.

Mijnheer de Voorzitter! Het lijkt mij dus beter dat verschillende punten die in deze motie voorkomen op stuk nr. 12 naar voren worden gebracht, eerst een bredere discussie krijgen voordat wij overgaan tot het zomaar aannemen ervan, want ik geloof dat wij daarmee de positie van de nieuwe lerarenopleidingen geen dienst zouden bewijzen.

□

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik behoef een aantal zaken hier niet uitgebreid te herhalen. Ook namens de PPR-fractie wil ik enkele kanttekeningen plaatsen bij de brief van de Minister. Het is verwarrend dat daarin eerst gesproken wordt over 'onderwijskundige arbeidsplaatsen', terwijl halverwege de brief ineens ook de arbeidsplaatsen voor niet-onderwijzend personeel in de vergelijking worden geschoven. Het lijkt mij juist om het getal van de toename van de arbeidsplaatsen in 1979 te beperken tot de arbeidsplaatsen voor onderwijzend personeel en op dit punt sluit ik mij aan bij de opmerking die de heer Mertens maakte.

Ik onderschrijf ook de opmerking van de heer Mertens over de dubbel-telling. De bijstelling van de sleutel docent/studenten is verder aan de orde geweest. Docenten zijn nog in dienst en kunnen pas per 1 augustus worden ontslagen. Dat zou in plaats van een verlies van 85 een verlies van ruim 200 arbeidsplaatsen opleveren.

Ook bij de geschatte toename van het aantal arbeidsplaatsen bij de drie nieuwe lerarenopleidingen heb ik vraagtekens. Is het juist dat het aantal aanmeldingen bij de bijzondere NLO's doorgaans lager is dan bij de openbare? Is die factor bij de prognoses meegenomen?

Wat zal het beperkte vakkenaanbod betekenen voor het aantal aanmeldingen? Is dat te schatten en is dat mee-

## Beckers-de Bruijn

gewogen? Is het waar dat, hoewel de sluitingsdatum al verstreken is, het aantal aanmeldingen voor de drie nieuwe opleidingen erg laag is? Lijkt het er niet op dat de Minister de ook nu al negatieve saldi van het aantal onderwijskundige arbeidsplaatsen voor de jaren '80 en '81 niet zal kunnen beperken?

Al met al geven deze cijfers, met de nodige bijstellingen, nog eens duidelijk aan wat de zeven bestaande opleidingen de komende jaren aan formatieplaatsen moeten inleveren. Ik realiseer mij daarbij dat een deel van die totale formatie bestemd is voor de zogenaamde 'overhead-diensten'. Deze kosten kunnen naar verhouding niet worden verlaagd. De gevolgen voor de docentformatieplaatsen zullen daarom nog ernstiger zijn dan ook de bijgestelde cijfers aangeven. Zij zullen zich vooral doen gelden op de meest arbeidsintensieve onderdelen van het leerplan, bij voorbeeld op de leerplanontwikkeling, op het ontwikkelen van nieuwe werkvormen en, niet te vergeten, op het schoolpracticum, wat ik eigenlijk het meest ernstige vind, aangezien dit bedoeld is als een van de wezenlijke peilers van de nieuwe lerarenopleidingen.

Mijn vraag is aan de Minister of, hoewel het experiment nog loopt, het predikaat 'nieuwe' al niet tussen aanhalingstekens gezet moet worden. Is dat dan de inlossing van de belofte in het CDA/VVD-regeerakkoord, waar staat dat de oprichting van de nog te starten opleidingen niet ten koste mag gaan van de reeds bestaande. In het licht van die belofte vind ik deze cijfers ongelooflijk. Ik heb nog geen CDA/VVD-motie gezien die de plannen van de Regering afwijst.

Mevrouw **Ginjaar-Maas** (VVD): Ik constateer met vreugde dat u ons regeerakkoord beschouwt als een belofte.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Dat is geen antwoord op mijn vragen. Ik neem aan dat u op zijn minst de motie die net door de PvdA is ingediend, zult steunen. Dat zou volstrekt in overeenstemming zijn met wat u in het regeerakkoord hebt doen opnemen en waar u achter staat. Mijn fractie zal die motie in ieder geval wel steunen.

De heer **Van Leijenhorst** (CDA): Mevrouw Beckers zal er toch ook blij mee zijn dat er drie nieuwe lerarenopleidingen bijkomen?

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Ja, maar dat feit had u al meegewogen.

De tekst in het regeerakkoord wijst erop dat de uitbouw van de nieuwe lerarenopleiding niet ten koste mag gaan van de bestaande. U moet mij dan eens uitleggen hoe u dat kunt rijmen met het standpunt dat u nu dreigt te gaan innemen.

□ De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil iets zeggen over de cijfertjes die in de brief van de Minister van 15 maart zijn opgevoerd en met name over de kritiek die daarop is geleverd vanuit de kring van de studenten aan de NLO's. Ik wil een en ander nog preciseren.

De Minister stelt dat de verlaging van het aantal arbeidsplaatsen in 1979 ten gevolge van de numerus fixus-verlaging à 12, op jaarbasis 25 betekent. Naar mijn mening is dat 29.

Belangrijker is de kwestie van de mensen die natuurlijk niet halverwege het cursusjaar kunnen verdwijnen en daarom zijn aangehouden in plaats van dat zij per 1 januari 1979 zijn vertrokken. Dat zou de consequentie hebben – tenminste als je het besparingsbedrag van f 6,7 miljoen gelijk wilt laten – dat de verlaging van het aantal arbeidsplaatsen door de wijziging van de ratio docent/student niet 85 bedraagt – zoals de Minister in zijn brief zegt – maar 135 volgens mijn persoonlijke berekening. Daardoor zou het totaal aan vermindering voor de periode augustus/december 1979 op 147 (12 + 135) komen in plaats van op 97, zoals de Minister stelt.

Bij de vergelijking dienen niet de niet-onderwijskundige arbeidsplaatsen te worden betrokken.

Het getal van 51, dat een vergroting van het aantal arbeidsplaatsen is door de drie nieuwe NLO's, moet dan, althans in deze vergelijking, worden vervangen door 33. Al rekenend, kom je dan op een netto resultaat voor 1979 van een vermindering van 114 arbeidsplaatsen in plaats van de 46 die de Minister noemt.

Ten slotte kom ik op het punt dat mevrouw Beckers zoëven noemde, dat de kleinere belangstelling voor bijzondere NLO's – twee van de nieuwe zijn bijzonder – en de kleinere belangstelling voor nieuwe dan voor bestaande, al wat uitgewogen en enigszins meer keuzemogelijkheden biedende opleidingen, tot een kleiner aanbod van studenten zullen leiden dan waarmee de Minister rekening houdt in zijn berekening. Bovendien zou dat al blijken uit de aanmeldingen die tot nu toe zijn binnengekomen. Daardoor zou de opstelling van de Minister dus nog geflatteerder zijn dan al uit de cijfers, die ik zoëven heb genoemd, bleek.

□ Mevrouw **Ginjaar-Maas** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Over de brief die de Minister heeft geschreven, is al zo veel gezegd door de collega's, dat wij met belangstelling zijn antwoord afwachten.

Ik wil mij nu beperken tot een paar opmerkingen over de Tehatex-opleidingen. Ik heb daarover in de desbetreffende openbare commissievergadering een vrij uitgebreide motie ingediend. Die had de bedoeling, vast te leggen op welke wijze naar onze mening de Tehatex-opleidingen zouden moeten worden ingericht. De essentie daarvan is, dat de eerstegraads opleidingen niet op de universiteiten kunnen plaatsvinden, zoals dat bij heel veel andere vakken wel het geval is; wij menen dat het hoger beroepsonderwijs dan in de plaats treedt van de universiteiten.

Voorts is het voor ons heel essentieel bij de inrichting van de Tehatex-lereopleiding dat iedere leraar in dit kunstvakonderwijs in de eerste plaats ook kunstenaar moet zijn. Wij menen dat dit in het belang is van de leraar zelf en van het onderwijs, omdat iemand die kunstenaar is en zich niet in die richting kan ontplooiën omdat hij geen goede opleiding daartoe gekregen heeft, het risico loopt 'droog' te komen te staan, gefrustreerd te raken en niet in de goede zin in het onderwijs te kunnen werken. Dat hebben wij willen vastleggen in onze motie.

Ik heb begrepen, dat hierover enig misverstand is ontstaan. Vandaar dat ik de motie op enkele punten wil wijzigen. Dat betreft allereerst de passage waarin staat, dat de eerstegraads Tehatex-lerenopleiding niet op de universiteiten kan plaatsvinden en daarom dus binnen het hoger beroepsonderwijs moet gebeuren. Het schijnt mogelijk te zijn, dat men die passage kan lezen in die zin, dat wij zouden zeggen, dat alle eerstegraads opleidingen in principe op de universiteiten moeten gebeuren. Dat willen wij zeker niet vastleggen, want het is bekend, dat wij de MO-opleidingen een warm hart toedragen.

De tweede wijziging heeft betrekking op de passage waarin wij zeggen, dat de opleiding gestructureerd moet worden naar het model van de HOVV-nota. Wij hadden daaraan toegevoegd: 4+1. Ik heb begrepen, dat ook daarover misverstanden zouden kunnen ontstaan. Men zou hieruit op kunnen maken, dat wij vinden dat alle opleidingen in wezen vijf jaar moeten duren. De Minister heeft ons daarop gewezen. Dit is duidelijk niet onze bedoeling. Naar mijn mening is dat ook niet

## Ginjaar-Maas

het model van de HOVV-nota. Dat model is: een basisopleiding voor iedereen en daar bovenop een aantal specialisaties. Zo willen wij dat ook voor deze kunstopleidingen regelen. Daarom willen wij '4+1' weglaten.

Wij menen dat de structuur en de inrichting van de Tehatex-opleidingen als kunstvakopleidingen ook voor het muziekonderwijs binnen de conservatoria zouden moeten gelden. Wellicht komen wij hierop terug op een later moment. Ik zou het op prijs stellen, als de Minister daartoe zelf het initiatief nam.

### Motie

De **Voorzitter**: Mevrouw Ginjaar-Maas heeft haar motie 15 361 nr. 13 in die zin gewijzigd, dat deze thans luidt:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging over de lerarenopleidingen;

overwegende, dat het onderwijs in de Tehatex-vakken geen wetenschappelijke opleidingen kent;

overwegende, dat derhalve in ieder geval de eerstegraadslerarenopleiding voor dit onderwijs niet op de universiteiten kan plaatsvinden;

spreekt als haar mening uit, dat voor wat betreft de lerarenopleidingen voor de Tehatex-vakken het Hoger Beroeps-onderwijs in de plaats treedt van het Wetenschappelijk Onderwijs;

voorts overwegende, dat het wenselijk is dat de eerstegraads leraar in de Tehatex-vakken door zijn opleiding tevens in staat moet zijn om als uitvoerend kunstenaar te fungeren;

van oordeel, dat er derhalve een blijvende samenhang dient te zijn tussen de eerstegraads lerarenopleidingen in de Tehatex-vakken en de opleidingen tot uitvoerend kunstenaar;

spreekt als haar mening uit, dat deze samenhang op de meest optimale wijze tot stand komt als de vakopleiding tot leraar, als bijzondere specialisatie, volgt na de opleiding tot uitvoerend kunstenaar;

overwegende, dat er derhalve een sterke overeenkomst is tussen de meest gewenste inrichting van de eerstegraads lerarenopleiding voor de Tehatex-vakken binnen het HBO, en de wijze waarop volgens de HOVV-nota de lerarenopleidingen in het Wetenschappelijk Onderwijs ingericht zullen worden;

spreekt als haar mening uit, dat de opleidingen in de Tehatex-vakken, met inachtneming van de eigen aard van die opleidingen, ingericht dienen te worden volgens het model van de HOVV-nota;

spreekt tevens als haar mening uit, dat bovendien al het mogelijke gedaan moet worden om te bewerkstelligen dat tweedegraads leraren in de Tehatex-vakken, afkomstig van één der NLO-opleidingen, op korte termijn in de eerstegraads opleidingen kunnen instromen;

nodigt de Regering uit, dienovereenkomstige maatregelen te nemen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De gewijzigde motie krijgt nr. 19 (15 361).

□

**Minister Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Er is grondig voortgebouwd op het toch niet korte overleg dat wij op 12 februari in deze Kamer hebben gehad. Er is toen een openbare commissievergadering geweest van 11.00 tot iets na 23.00 uur, vrijwel zonder onderbreking.

**Mevrouw Ginjaar-Maas (VVD)**: Nee, tot 19.30 uur.

**Minister Pais**: Dan leek het zo lang. Het was in ieder geval een flinke tijd. Ik heb de indruk dat een aantal beschouwingen die toen zijn gegeven nu weer in verkorte vorm zijn gegeven. Wat die beschouwingen betreft verwijs ik naar de opmerkingen die ik toen heb gemaakt. Inmiddels zijn er weer een aantal nieuwe problemen op het tapijt verschenen. Daarop wil ik nog nader ingaan.

Het is misschien beter een aantal problemen bij elkaar te nemen dan om elke opmerking stuk voor stuk te behandelen. De heer Konings en enkele anderen zijn nader ingegaan op de cijfers die zijn gegeven in de brief van 15 maart jongstleden. Er wordt onder andere gewezen op het punt – dit is echter een bekend verschijnsel – dat het kalenderjaar niet samenvalt met het schooljaar en dat dit consequenties kan en in veel gevallen zal hebben voor de becijferingen.

Misschien interpretere ik de opmerkingen van de heer Konings niet helemaal juist, maar in zijn ijver om de Minister van Financiën te gerieven heeft hij toch een iets te somber beeld geschetst van de gevolgen die een en ander zal hebben voor de nieuwe lerarenopleidingen. Het is zonder meer duidelijk dat de begrotingsjaren niet samenvallen met de schooljaren.

Het is hem evenzeer bekend dat juist ten einde de instellingen er bij hun planning rekening mee te kunnen laten houden, dat er in de begrotingen van een gegeven kalenderjaar het een en ander wordt meegenomen voor hun instelling, reeds informeel overleg met de betrokkenen plaatsvindt voordat de betrokken begroting in de Kamer is afgehandeld. Dit geldt niet alleen voor de NLO's, maar voor veel meer instellingen. Dit is zelfs noodzakelijk, want soms worden begrotingen pas in januari of februari van het betrokken jaar besproken en dan zou dit betekenen dat in een begroting nooit of te nimmer een gegeven kan worden opgenomen dat betrekking heeft op een lopend schooljaar. Zoiets heeft ook plaatsgevonden bij de betrokken instellingen in dit geval.

In het najaar van het vorige jaar is er op geattendeerd en is er bij voorbeeld telefonisch overleg gepleegd door de directie van mijn departement die daarvoor is aangewezen, met elk van de nieuwe lerarenopleidingen. Het spreekt vanzelf dat voorafgaand aan hetgeen uiteindelijk in de Kamer bij de begrotingsbehandeling is vastgesteld, overleg heeft plaatsgevonden over deze materie met de betrokkenen.

**De heer Konings (PvdA)**: Dat heb ik ook niet betwist. Ik betwist het effectueren van de maatregel per 1 augustus. Als de Minister zegt dat ik de begroting van dat jaar moet overzien, constateer ik dat er wel een gat van vier miljoen in die begroting ontstaat. Kan hij dat eens uitleggen?

**Minister Pais**: Ik zal proberen het kort te maken. Ik was echter nog niet uitgesproken. Ik wil nog wel graag proberen verder te antwoorden.

Het is duidelijk dat voordat in de Kamer definitieve besluiten worden genomen ten aanzien van de begroting, overleg wordt gepleegd met de betreffende onderwijsinstellingen, opdat men daarmee naar vermogen rekening kan houden bij de opbouw van de programma's. Dit is ook geschied bij de NLO's.

Een volgend punt is of de maatregelen die hier zijn voorgesteld onverwerkbaar zijn in het lopende schooljaar.

Daarbij moet ik nog een enkele kanttekening maken die de zaak in een iets ander licht plaatst dan door de heer Konings is gedaan. Ik wijs daarbij in elk geval op enkele punten. In de eerste plaats wijst de heer Konings er terecht op dat veel aanstellingen van 1 augustus tot 1 augustus lopen, maar – en dat is dan de eerste opmerking – niet voor alle aan-

## Pais

stellingen wordt deze periode aangehouden. Er zijn ook bij de NLO's tijdelijke aanstellingen die op een ander tijdstip ingaan, zoals 1 januari, 1 februari of 1 maart. Het spreekt dus vanzelf dat naarmate dit verschijnsel zich voordoet de bewijsvoering van de heer Konings ietsje minder stevig is gefundeerd.

De heer **Konings** (PvdA): Neen, mijnheer de Voorzitter, ik ...

Minister **Pais**: Ik zal nog een overweging noemen die tevens de opmerking van de heer Konings wellicht overbodig maakt. Daarbij komt nog – en dat is mijn tweede opmerking – dat men er natuurlijk rekening mee moet houden dat er op dit ogenblik ook een zeker vacaturepercentage bestaat. Niet alle plaatsen zijn bezet. Dat impliceert dan ook dat – wanneer men op de formatieve sterkte bepaalde beperkingen aanbrengt – dit nog niet steeds behoeft te betekenen dat er ook de facto iets verandert.

Ik zal nog een derde opmerking maken. Afgezien van de twee zojuist door mij genoemde factoren is er ook sprake van – wat men zou kunnen noemen – een natuurlijk verloop. Dat geldt ook bij de NLO's. De orde van grootte van het verloop is mij op dit ogenblik niet exact bekend. Op basis van de beste informatie die mij op dit ogenblik ter beschikking staat meen ik te kunnen zeggen dat het ligt in de orde van grootte van 7% per jaar. Wanneer wij ons dan realiseren dat er – ik beperk mij even tot het onderwijzend personeel, dus ik laat het niet onderwijzend personeel in dit geval buiten beschouwing – tussen de 1200 en 1300 mensen als onderwijzende staf aan de NLO's zijn verbonden, te weten 1289 mensen om precies te zijn, en wanneer wij dat percentage hierop loslaten, dan begrijpen wij dat ook daarin een overweging kan zijn gelegen om de spanning, die de heer Konings en anderen overigens terecht constateerden tussen schooljaar en kalenderjaar, iets te vermindere.

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Minister gebruikt drie argumenten. Het eerste argument, dat er benoemingen ingaan per 1 januari en dergelijke bij een toevallige vacature, is waar. Een tijdelijk benoemde wordt op dat moment aangesteld tot 1 augustus. De tijdelijke benoemingen lopen dan af en worden vervolgens verlengd van 1 augustus tot 1 augustus. Dat is gebruikelijk. Het gaat niet om het moment van aanstellen; het gaat om het moment van aflopen. Tussentijds kan men niet verbreken.

De argumenten twee en drie zie ik helemaal niet als argumenten. Of er nu vacatures zijn of niet, het gaat om het verlies van arbeidsplaatsen. Daarom gaat het. Als men vacatures niet vervult, is dat het verlies van een arbeidsplaats. De argumenten twee en drie komen allebei neer op het verlies van arbeidsplaatsen. De Minister geeft dat impliciet toe.

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal daarover ook expliciet een opmerking maken door te stellen dat de heer Konings gelijk heeft wanneer hij spreekt – zoals hij het nu formuleert – in termen van verlies van werkgelegenheidsplaatsen. Dat is juist. Het is te betreuren, maar het is juist. Dat is echter iets anders dan dat er mensen moeten worden ontslagen. Waar ik nu op attendeer – dat is ook een element dat in de gedachtenwisseling op 12 februari en vandaag aan de orde is geweest – is dat er een verschil kan zijn tussen formatieve sterkte die inderdaad in een aantal gevallen omlaag zal gaan – daarin heeft de heer Konings volkomen gelijk – en de facto het ontslaan van mensen. Ik heb een aantal overwegingen opgesomd die maken dat vooral dat laatste punt er niet zo somber behoeft uit te zien als men op grond van formatieve sterkte zou kunnen berekenen.

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Was het niet verstandiger een vacaturestop in te stellen?

Minister **Pais**: Dat punt is in de binnen-departementale discussie wel eens naar voren gekomen. Het feit dat het niet is gebeurd, bewijst dat wij uiteindelijk de argumenten contra sterker hebben laten wegen dan de argumenten pro.

De heer **Konings** (PvdA): Dat betekent dat er toch een groot aantal ontslagen zal vallen.

Minister **Pais**: Neen.

De heer **Konings** (PvdA): Dan klopt de redenering niet.

Minister **Pais**: Ik zou graag mijn redenering vervolgen. Ik hoop met het beoogde tot dusverre te hebben duidelijk gemaakt dat er enig verschil is tussen datgene wat formatief en datgene wat de facto ten aanzien van onderwijsgevenden plaatsvindt.

Een tweede hoofdpunt dat door verschillende sprekers in de beschouwing is betrokken, is de kwestie van de nascholing. Een aantal vragen is met betrekking tot die nascholing gesteld. Ik zou daarover gaarne de informatie willen geven die mij op dit ogenblik ter

beschikking staat. Het betreft dus de kwestie van formatie-uitbreiding aan de nieuwe lerarenopleiding ten gevolge van het verbinden van de nascholing aan deze instituten.

Er is, naar ik meen ook door de heer Konings, gewezen op het bedrag van rond tien miljoen dat voor dit doel ter beschikking staat. Het is in werkelijkheid iets meer dan tien miljoen. Het is tien miljoen en nog enkele tonnen.

Als ik ervan uitga – het lijkt mij geen onredelijke aanname – dat ruim 70% van dit bedrag beschikbaar komt voor personeelskosten en als ik er vervolgens van uitga dat het bedrag per formatieplaats – ik heb het nu alleen over onderwijzend personeel – inclusief sociale lasten op rond 80.000 gld. kan worden gesteld, dan is duidelijk dat je in totaal vele tientallen arbeidsplaatsen uit dezen hoofde kunt destilleren. Ik kom dan op ongeveer honderd arbeidsplaatsen.

Laat ik gemakshalve, omdat het goed rekt, van deze honderd uitgaan. Van deze honderd formatieplaatsen worden in totaal vijftien formatieplaatsen gereserveerd voor de huidige full-time of part-time coördinatoren. Hierover is ook een vraag gesteld. Daarvoor worden vijftien plaatsen gereserveerd, zodat resteren 85 formatieplaatsen.

In het schooljaar '79/'80 zal in afwachting van de toegezegde wettelijke en rechtspositionele regeling een overgangsregeling van kracht zijn. Over die overgangsregeling is in beginsel overeenstemming bereikt met de huidige nascholers en de besturen van de NLO's. Deze regeling zal op korte termijn worden besproken in het georganiseerd overleg.

Onderdeel van die regeling zal zijn, dat de docenten van de thans lopende cursussen, die in de loop van het schooljaar '79/'80 worden beëindigd, om onderwijskundige redenen zullen worden gehandhaafd. Getotaliseerd zijn daarmee ongeveer twintig formatieplaatsen gemoed. Let wel, wij hadden er zoëven nog 85 over. Als wij daarvan deze twintig aftrekken, houden wij nog 65 lege, nog te vullen formatieplaatsen over. Je kunt dus stellen dat er in het schooljaar '79/'80 uit dezen hoofde 65 bij zouden kunnen komen.

Nog even de berekening: 100 minus 15 minus 20 is 65. De regeling ten aanzien van de 20 geldt voor het schooljaar tot '80. Daarna niet meer. Dan zijn er aan lege, te vervullen formatieplaatsen op basis van de herscholing 85 per jaar. Je gaat dan verder uit van de 15 reeds bezette formatieplaatsen.



## Pais

Ik hoop hiermee een indruk te hebben gegeven van de orde van grootte die met een en ander gemoeid is.

De heer **Konings** (PvdA): De Minister citeert uit een brief van februari. Ik heb ook geciteerd uit een brief van 9 maart aan de NLO's, waarin staat dat uitgangspunt voor de overgangsregeling – die geldt voor '79/'80 – is dat de huidige situatie voor één jaar wordt gecontinueerd. Wat betekent dat dan?

Minister **Pais**: Dat slaat op de twintig formatieplaatsen. Dat zijn de docenten die om onderwijskundige redenen zullen worden gehandhaafd.

De heer **Konings** (PvdA): Dat betekent geen nieuwe arbeidsplaatsen en geen compensatie.

Minister **Pais**: Dat is juist wat ik gezegd heb. Ik heb van de honderd de vijftien en ook de twintig afgetrokken, zodat ik aan te vullen arbeidsplaatsen – wij moeten de begrippen 'arbeidsplaatsen' en 'aangestelden' niet door elkaar klutsen –, aan nieuwe mensen die kunnen worden aangesteld op het getal van 65 kom. Maar aan arbeidsplaatsen in totaliteit moet men er die twintig natuurlijk wel bij tellen. Het gaat om het verschil tussen nieuwe arbeidsplaatsen en nieuwe mensen.

De heer **Konings** (PvdA): Wat betekent die continuering van de bestaande situatie dan in die brief van u?

Minister **Pais**: Ik heb geprobeerd duidelijk te maken dat die 20 plaatsen gehandhaafd worden in dit lopend schooljaar.

De heer **Konings** (PvdA): Er staat verder niets over nieuwe arbeidsplaatsen, alleen dat de bestaande situatie wordt gecontinueerd.

Minister **Pais**: De heer Konings heeft mij gevraagd naar de nieuwe arbeidsplaatsen die door de nascholing ter beschikking zullen kunnen komen. Hij heeft gevraagd in aansluiting op de openbare commissievergadering om de additionale arbeidsplaatsen die ermee gemoeid zijn. Ik heb nu een berekening gegeven om de orde van grootte aan te duiden.

De heer **Mertens** (D'66): Het is erg interessant om te vernemen dat er bij deze belangrijke werkgelegenheid een mogelijke compensatie ligt van 65 arbeidsplaatsen. Kan de Minister behalve deze cijfers ook aangeven of het voorbereidende werk, in de zin van inhoud geven aan de plannen, ook al is gebeurd?

Minister **Pais**: Het zal bekend zijn dat het werk aan het nascholingsplan reeds vele maanden aan de gang is. Het zal ook bekend zijn welke lotgevalen het nascholingsplan in de afgelopen periode heeft doorgemaakt.

De heer **Konings** (PvdA): Dat betekent dat de nascholing is afgelopen, want de applicatie-tweede-gradscursussen zijn zelfs vervallen.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): De Minister zegt dat 65 formatieplaatsen in de cursus 1979/1980 als compensatie zouden kunnen dienen. Het is echter anderszins ook bekend dat in het nascholingsplan voor het voortgezet onderwijs voor de cursus 1979/1980 alle bestaande cursussen en de daaraan verbonden mensen worden gehandhaafd, zodat in de cursus 1979/1980 die 65 formatieplaatsen voor de NLO's niet beschikbaar zijn.

Minister **Pais**: Mag ik toch nog eens proberen het rekensommetje te maken. Voor de komende jaren bedraagt het beschikbare bedrag voor de nascholing ruim 10 miljoen – ik ga voor het gemak even uit van een rond bedrag – en gaan wij uit van 100 plaatsen. Ik heb het over 65 en 20 gehad. Ik heb erop gewezen dat 15 arbeidsplaatsen gehandhaafd blijven. Ik heb erop gewezen dat de mensen die het afgelopen seizoen bezig zijn geweest dit seizoen bezig kunnen blijven. Dat betreft 20 plaatsen. Dat betekent dat er 65 overblijven.

De heer **Konings** (PvdA): Mag ik uit dezelfde brief een ander citaat geven? Hier staat:

'Passend bij het uitgangspunt dat een overgangsregeling zoveel mogelijk een continuering zal moeten inhouden van de huidige situatie is ook dat de formatieberekening overeenkomt met de tot nu toe gevolgde gedragslijn, vertaald in formatieplaatsen bij het NLO.' Hier staat dus 'continuering', geen uitbreiding en geen wijziging.

Minister **Pais**: Ik kom nu tot een volgende opmerking die, naar ik hoop, voor de leden en voor de betrokkenen nog verdere duidelijkheid schept. Het voornemen bestaat om met het OOSEL te komen tot zogeheten frictie-overleg, dat wil zeggen dat wordt nagegaan welke maatregelen genomen kunnen worden, dus genomen zullen moeten worden, om in het komend jaar de frictieproblemen, verbonden met de gevolgen van de stichting van drie nieuwe NLO's en de beperkingsmaatregelen, op te vangen. Ik neem

aan dat een aantal punten uit de zendbrieven, die van mijn ministerie zijn uitgegaan, die nog onduidelijk mochten zijn in genoemd frictie-overleg met de betrokkenen kunnen worden doorgesproken en opgelost.

De frictiegesprekken, die in de komende maanden zullen plaatsvinden, zullen gevoerd worden door de directie Scholing van mijn departement.

Het lid **Joekes** vervangt het lid **Vondeling** op de voorzittersstoel.

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Vervolgens wil ik nog ingaan op een ander hoofdpunt, de Tehatex-kwestie. Zowel mevrouw Ginjaar als de heer Mertens en ook nog anderen hebben daarover opmerkingen gemaakt. De preciseringen die mevrouw Ginjaar in haar motie heeft aangebracht sluiten elk misverstand uit. De rekensom van de heer Mertens was, naar ik meen, correct. Deze onderstreept dat wat mevrouw Ginjaar in haar motie vraagt binnen het kader van de HOVV-structuur blijft. Welke consequenties de heer Mertens daar voor zijn stemgedrag aan verbindt zal ik straks graag zien.

De heer **Mertens** (D'66): Eerst de tekst zien.

Minister **Pais**: Ik meen dat beide standpunten met elkaar verenigbaar en beide juist zijn.

De heer Mertens heeft naar aanleiding van de brief van 15 maart een aantal rekensommetjes gemaakt en erop gewezen dat 5: 12 niet hetzelfde is als 12: 25. Hij heeft daarin groot gelijk. Het boetekleed misstaat de rekenaar niet.

Hij heeft erop gewezen dat uitgaande van het niet gelijk lopen van schooljaar en begrotingsjaar bezuinigingsbedragen, zoals voor dit jaar aangegeven, misschien niet worden gehaald, wil men niet komen tot afschrikwekkende becijferingen, waarin enkele leden – de heren Konings, Mertens en Van der Spek – zich vanochtend hebben uitgeleefd. Wij moeten de redelijkheid in acht nemen. Ik ben het ook eens met diegenen, die zeiden, dat niet per 1 augustus mensen worden ontslagen om ze per 1 januari daarop volgend weer in dienst te nemen, dit op grond van rekentechnische foefjes. Wij moeten het niet alleen fatsoenlijk – het fractieoverleg dient daartoe – maar ook logisch en redelijk oplossen. Het betekent ook dat de rekensommen enige rekentechnische juistheid niet kan worden ontzegd maar enige realiteitswaarde wel.

## Pais

De heer **Konings** (PvdA): Ik begrijp nu dat die f 6,7 miljoen in de begroting geen f 6,7 miljoen betekent maar f 2 miljoen. Derhalve zit er een gat in van f 4 miljoen.

**Minister Pais**: Ik laat deze conclusie helemaal voor uw rekening. Ik heb alleen gezegd dat er een aantal overwegingen zijn, die ertoe leiden dat tussen mensen die de facto aan het werk zijn en formatieve plaatsen enige ruimte is, waardoor het mogelijk is formatie-technisch enige besparingen te bereiken, zonder dat zij behoeven te leiden tot dergelijke afschrikwekkende aantallen mensen die op de keien komen als de heer Konings heeft becijferd.

De heer **Mertens** (D'66): Moet die f 6,7 miljoen nu wel of niet worden gerealiseerd.

**Minister Pais**: Wat gerealiseerd moet worden is heel duidelijk. Er moet een bepaalde ontwikkeling zijn van de numerixi en van de ratio's. Ik mag erop wijzen – maar dan verval ik in herhaling van mijn betoog van 12 februari – dat het ook in mijn optiek onderdeel uitmaakt van het nogal fragiele kaartenhuis van afspraken, dat nog onder het vorige kabinet tot stand is gekomen en waarover uitvoerig is gepraat. Wij gaan dus uit van de kwestie van de ratio's en van die van de numerixi.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mag dan op korte termijn een nota van wijzigingen worden verwacht? De begroting is aangenomen en die geeft het maximum bedrag aan dat de Minister ter zake mag uitgeven. Nu is het duidelijk dat het niet kan want u haalt die f 6,7 miljoen niet.

**Minister Pais**: Daar ben ik niet zeker van. Ik heb een drietal overwegingen gegeven in antwoord op het betoog van de heer Konings, waardoor er toch mogelijkheden zijn, anders dan hij het ziet. Ik ben er nog niet aan toe op uw verzoek positief te reageren.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Als er geen nota van wijzigingen komt, zit u wel vast aan wat in de begroting is vastgesteld.

De heer **Mertens** (D'66): Dit is toch te belangrijk om er losjes overheen te lopen. De berekening van de heer Konings – die van mij kwam dicht in de buurt – is dat in het kader van de netto afweging prioriteiten – post prioriteiten (het bedrag van f 7,8 miljoen) dat van f 6,7 mln. in de sector studenten/staf ratio zou moeten worden gevonden. Men kan mij veel vertellen, maar dat je door het verschuiven van tijdelij-

ke vacatures en wat soepeler regelingen van een aanvankelijk bedrag van f 6,7 miljoen op jaarbasis en corresponderend met 85 arbeidsplaatsen losjes uit de pols met ingang van 1 augustus tot een andere regeling kunt komen geloof ik niet.

**Minister Pais**: Nu maakt u een karikatuur van wat ik naar voren heb gebracht of versimpelt u het eigermate. Ik heb erop gewezen dat het verstandig is onderscheid te maken tussen formatieve werkgelegenheidsplaatsen en feitelijke bezetting ervan door mensen voor wie het bepaalde consequenties kan hebben.

Wanneer wij, uitgaande van de formatieve zaken als ratio en numerixi komen tot een bezuiniging, dan hoeft dit niet te leiden – gelet op de zoëven door mij genoemde drie factoren – tot een dusdanig resultaat voor de mensen als zoëven geschetst.

De heer **Mertens** (D'66): Dat kan toch alleen maar als die gemiddelde formatieplaatsen aanmerkelijk minder gaat kosten? Het moet toch ergens vandaan komen. Met een verschil van 5 of 10% had ik mij akkoord kunnen verklaren. Nu is het een factor 2,5, namelijk van 12 naar 5. Het door ons gepresenteerde rekenmodel – ingangsdatum 1 januari of 1 augustus –...

**Minister Pais**: Ja, ik kan die rekensometjes ook wel bedenken. Ik heb erop gewezen, dat als wij uitgaan van de doelstellingen – een verhoging van de ratio's en een verlaging van de numerixi – dit niet hoeft te betekenen, dat sombere conclusies moeten worden getrokken, zoals de heer Konings en anderen hebben gedaan. Op grond van de nascholing bij voorbeeld zullen een aantal arbeidsplaatsen ter beschikking komen. En uiteraard op grond van de drie nieuwe NLO's.

De heer **Konings** (PvdA): Die vallen buiten het bedrag van f 6,7 mln. Wordt er nu bezuinigd of niet?

**Minister Pais**: Natuurlijk vallen die er buiten. Het gaat nu echter om de werkgelegenheid aan de NLO's.

De heer **Konings** (PvdA): Die discussie ging over dat bedrag van f 6,7 mln.

De **Voorzitter**: Het wordt erg op prijs gesteld, als niet tijdens het uitspreken van een zin wordt geïnterrupteerd.

**Minister Pais**: Nogmaals, het gaat nu om de werkgelegenheid aan de NLO's. Daarover zijn opmerkingen gemaakt. Voor de derde keer wijs ik erop, dat er een verschil is tussen de formatieve sterkte en de feitelijke sterkte. Wanneer men de normatieve sterkte om-

laag brengt en op die manier tot structurele bezuinigingen wenst te komen, dan hoeft dit nog geen evenredige verlaging van het aantal mensen, dat aan de slag is, te betekenen. Ik heb er vervolgens op gewezen, dat het verbinden van de nascholing aan de initiële opleidingen een niet onbelangrijke uitbreiding kan betekenen van het aantal mensen, dat verbonden is aan de NLO's. Ik weet dat mevrouw Beckers erop heeft gewezen, dat het veranderen van de ratio's gevolgen kan hebben voor enkele activiteiten, die men op de scholen ontplooit. Dat is evenwel een ander vraagstuk dan het vraagstuk van het aantal in dienst zijnde mensen en formatieve werkgelegenheid.

De heer **Konings** (PvdA): De Minister verlegt de discussie steeds maar weer. Wordt nu f 6,7 mln. op student-staf ratio bezuinigd, ja of neen?

**Minister Pais**: Dat is het doel, waarnaar wij streven.

De heer **Konings** (PvdA): Dat is geen antwoord. Ik vroeg ja of neen.

**Minister Pais**: Ik meen dat het antwoord duidelijk genoeg is.

De heer **Konings** (PvdA): Het is niet duidelijk genoeg. Wat is het doel, waarnaar u streeft? Bezuinigingen ad f 6,7 mln. of een nota van wijzigingen?

**Minister Pais**: Het is duidelijk dat ik naar die f 6,7 mln. streef. Maar sta mij toe, mijnheer de Voorzitter, dat ik mijn formuleringen zelf bepaal.

De heer **Van der Spek** (PSP): Als er ondanks de vermindering van het aantal arbeidsplaatsen, door de factoren natuurlijk verloop en het achterblijven van de feitelijke sterkte door vacatures, geen ontslagen vallen, dan is het gevolg daarvan, dat de bezuiniging nul is. Dat betekent een flinke suppletoire begroting.

**Minister Pais**: De heer Van der Spek neemt nu geleidelijk aan het stokje over, dat ik de Kamer voortdurend tracht aan te reiken. De verlaging van numerixi en verhoging van ratio hebben bepaalde gevolgen. De stichting van de drie nieuwe lerarenopleidingen heeft positieve gevolgen in een andere richting. Vervolgens draagt de nascholing een steentje bij. Het uiteindelijke resultaat voor de de facto werkgelegenheid zou wel eens positief kunnen zijn in de komende drie jaren. Dat heb ik op 12 februari gezegd en ik herhaal het thans.

De heer **Mertens** (D'66): Persoonlijk ben ik gevoelig voor de redenering

## Pais

dat vooral naar de werkgelegenheid moet worden gekeken. Is een zekere uitruil mogelijk ter zake van de arbeidsplaatsen in de sector nascholing?

Ik heb gevraagd of er al inhoudelijke plannen zijn. Met welke getallen gaat men werken, als men denkt aan 100 leraren, die de nascholing zouden moeten verzorgen? Ik denk dat het slaat op zo'n 15.000 cursisten. Is dit een reële taxatie in één komend schooljaar?

De **Voorzitter**: Ik moet de heer Mertens erop wijzen, dat zijn interrupties qua lengte beginnen te grenzen aan betogen.

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil toch proberen, op dat mini-be-toogje een antwoord te formuleren. Juist dit soort zaken zal onderwerp van bespreking kunnen zijn in het door mij meer genoemde frictie-overleg, dat tussen mijn departement en het OOSEL zal plaatsvinden.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Betekent het ook dat uw nascholingsplan, dat ligt bij de bijzondere commissie voor het georganiseerd overleg, in dier voege wordt gewijzigd? Ik heb begrepen, dat daarin staat dat er ten aanzien van de aanstellingen geen wijziging in het komende jaar zal plaatsvinden voor de nascholing.

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Ik vrees, dat wij in een herhaling van zetten terechtkomen als ik het antwoord herhaal, dat ik zoëven op dezelfde opmerking heb gegeven. Misschien mag ik daar korthedshalve naar verwijzen.

De heer Mertens en anderen hebben erop gewezen, dat het aantal inschrijvingen voor de drie nieuwe lerarenopleidingen iets achterblijft bij hetgeen sommigen misschien verwacht hadden. Ik meen dat dit juist is. Ik kan alleen op dit moment niet bevestigen – ik heb die cijfers niet te mijner beschikking – of het aantal, dat de heer Mertens noemde, helemaal correct is. Misschien zijn intussen andere cijfers beschikbaar gekomen. Ik heb er geen enkele moeite mee, ook die aan de Kamer ter kennis te brengen.

De heer **Mertens** (D'66): Kan de Minister globaal aangeven, als de cijfers achterblijven bij de verwachtingen, wat dit voor gevolgen heeft voor formatieplaatsen nieuwe NLO's en oude NLO's?

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb al duidelijk proberen te maken – nu en bij de vorige gelegenheid – dat je de groei van de drie nieuwe NLO's

niet los kan zien van de consequenties die een en ander heeft voor de zeven bestaande NLO's. Het lijkt mij – maar ik wil niet alles afschuiven naar het frictie-overleg – dat dit per definitie zaken zijn, die in dat gezamenlijke overleg aan de orde zouden kunnen komen. Maar nogmaals, men moet deze zaken met redelijkheid, met begrip voor de positie van betrokkenen en met zorg voor hun positie benaderen. Het is vanuit die gedachtengang dat de ambtenaren van mijn departement die besprekingen zullen ingaan.

De heer Deetman heeft een motie ingediend inzake de tehatex-problematiek. Daarin wordt de Regering uitgenodigd, ten einde de impasse van dit ogenblik te doorbreken, de door de opleidingsinstituten zelf ingediende onderwijsprogramma's voorlopig goed te keuren. Hij duidt daarbij op de zaken, die in augustus van het vorige jaar zijn gestart. Ik waardeer deze uitspraak als een poging om te komen tot een bevredigende oplossing ter zake.

Ik zou ten aanzien van de uitnodiging onder a en van het gevraagde overleg onder b naar voren willen brengen, dat een en ander in geen enkel opzicht afbreuk doet of kan doen aan de intentie van de Regering en de duidelijke mededeling aan de betrokken instellingen, dat er sprake zal zijn van een vierjarige cursusduur. De vierjarige cursusduur is uitgangspunt. Als men de zaken onder de HOVV-structuur beziet, waarvan ik met de Kamer uiteraard een groot voorstander ben, betekent het dat een zeker percentage van de eerste fase kan doorstromen naar de tweede fase voor zeg maar een cursusduur van een jaar en dan komt men dus in zo'n geval tot een cursusduur van vijf jaar. Dat is zonder meer duidelijk.

De heer Deetman heeft ook gevraagd, op korte termijn te komen tot een adequate bezoldiging van de docenten enz.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb daarover op 12 februari een mededeling gedaan en kan in antwoord op vragen, die hierover nu zijn gesteld, zeggen dat er stappen zijn gezet om in die richting te gaan. Er wordt gesondeerd om na te gaan of het mogelijk is, het voor-nemen, dat ik toen uitte, te realiseren. Ik mag korthedshalve naar dit voornemen verwijzen.

De heer Van Leijenhorst heeft nog eens gewezen op de samenhang tussen de oprichting van de drie nieuwe lerarenopleidingen en de maatregelen, die getroffen zijn ten aanzien van alle NLO's. Hij deed dit terecht en ik hoop, dat ik met de cijfers, die ik zo-

juist met betrekking tot de nascholing vermeldde, antwoord heb gegeven op zijn verzoek om informatie over die zaak. Ook over de positie van de huidige coördinatoren heb ik het een en ander opgemerkt.

Wat betreft de Ubbo Emmius-problematiek moet ik zeggen dat de dislocatie, waarop de heer Van Leijenhorst attendeerde, in het verleden met nadruk werd uitgesloten als een grond, waarop men speciale rechten zou kunnen baseren. Deze zaak dateert nog van het begin van de zeventiger jaren, zodat zelfs de vorige Regering daaraan geen schuld heeft.

Ik geloof dat het goed is, tot nader order dit uitgangspunt overeind te houden. Dit neemt niet weg, dat in de gegeven situatie het denkbaar zou zijn, maatregelen te overwegen, speciaal gericht op Ubbo Emmius, maar dan zonder precedentwerking voor de toekomst of voor andere NLO's. Bij de Voorzitter is een motie ingediend door de heer Evenhuis en anderen over dit onderwerp. Ik wacht af welke beslissing de Kamer over die motie neemt en zal aan de hand daarvan mijn conclusies trekken.

De heer **Van Leijenhorst** (CDA): De Minister stelt, dat aan dislocatie geen speciale rechten kunnen worden ontleend. Dislocatie mag er echter ook niet toe leiden, dat men er bijzondere nadelen door ondervindt, gelet op nieuwe maatregelen, die door de Regering worden getroffen.

Minister **Pais**: Het is ook gelet op die overweging dat ik ben gekomen tot de voorzichtig positieve formulering, die ik zojuist heb gekozen.

Ik heb kennisgenomen van het standpunt, dat de heer Van Leijenhorst ten aanzien van een aantal door leden van de PvdA-fractie ingediende moties heeft ingenomen. Hij drong aan op een snelle wettelijke regeling voor de NLO's. Ik heb daarover op 12 februari al een positief geluid laten horen. Ik heb er geen moeite mee, dit wederom te bevestigen.

Hoe past een en ander in het wettelijke panorama, dat wij toen bespraken? Ik geloof, dat de heer Van Kemenade de juiste opmerking maakte toen hij erop wees, dat ook deze hogere beroepsopleiding te zijner tijd een plaats zal moeten vinden in het totaal van de wetgeving op het terrein van het hoger onderwijs. Dit sluit natuurlijk niet uit, dat men in afwachting daarvan – het voorontwerp van wet op het hoger onderwijs mag dan dit jaar gereed zijn, de definitieve wetgeving duurt nog wel wat langer – een wettelijke rege-

## Pais

ling voor de NLO's nastreeft. Ik mag er overigens, wellicht ten overvloede, op attenderen dat sinds de vergadering van 12 februari het eerste element van dit wetgevende panorama is gerealiseerd en naar buiten is gebracht; ik doel hierbij op het voorontwerp inzake de twee fasen-structuur. Ik heb goede hoop dat wij ten aanzien van de andere elementen het aangegeven tijdschema kunnen aanhouden.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Er komt dus dit jaar zowel een wet op de lerarenopleidingen als een voorontwerp van wet op het hoger onderwijs?

Minister **Pais**: Wij streven ernaar, dit jaar te komen met een voorontwerp van wet op het hoger onderwijs; wij streven er ook naar om op de kortst mogelijke termijn de wettelijke regeling ten aanzien van de nieuwe lerarenopleiding te effectueren.

Juist de heer Van Kemenade zal deze mededeling op haar juiste waarde kunnen schatten.

Mevrouw **Beckers** heeft mij ernstig onderhouden over rekenfouten, die ik heb gemaakt. Ik streef naar volmaaktheid, maar ik erken dat ik die nog niet heb bereikt. Ik kan het nu niet direct controleren, maar ik zal nog eens grondig nagaan of het inderdaad fouten zijn. Als mevrouw **Beckers** gelijk heeft, trek ik het boetekleed aan, maar voorlopig houd ik het bij mijn colbertje.

Mevrouw **Beckers** heeft vervolgens een aantal vragen gesteld van meer algemene strekking. Zij heeft gevraagd of de nieuwste NLO's niet een achterstand hebben in positie en werfkracht, vergeleken met de reeds bestaande NLO's. Ik kan dat niet overzien. Het zou kunnen zijn dat de aanmeldingscijfers, die mevrouw **Beckers** heeft vermeld, een aanduiding in die richting geven. Ik weet echter niet of je daaruit een algemene tendentie mag destilleren.

Ik wil wel opmerken dat de drie nieuwe lerarenopleidingen in tweeërlei opzicht iets aantrekkelijks hebben voor bepaalde groepen uit onze bevolking. In de eerste plaats hun situering: Zwolle, Sittard en Eindhoven. In Limburg is mij meegedeeld dat het aantal potentiële kandidaten voor de NLO in Sittard vrij groot is.

In de tweede plaats hebben wij hier te maken met twee denominatieve NLO's, de protestantse NLO in Zwolle en de katholieke NLO in Sittard, die, gelet op de belangstelling en wensen in die delen van onze bevolking, een bepaalde aantrekkingskracht kunnen

hebben op potentiële studenten. Het is dus een klein beetje koffiedik kijken om daar nu concretere uitspraken over te doen. Aan de ene kant is er de overweging dat een uitgebouwde instelling van hoger beroepsonderwijs bepaalde aantrekkelijkheden heeft voor aspirant-studenten. Aan de andere kant zijn er enkele overwegingen, die ik zoëven noemde. Ik kan niet veel meer dan de wijsheid debiteren, dat de tijd zal leren hoe het uiteindelijk uitpakt.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Akkoord, maar het is wel een feit dat bij de oude opleidingen de bijzondere minder aanmelding hebben dan de openbare opleidingen.

Minister **Pais**: Er zijn 7 oude opleidingen, waarvan er 2 bijzonder zijn. Nogmaals, het is moeilijk daaruit algemene tendenties af te leiden. Ik meen dat dat op dit ogenblik te voorbarig is.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Als de aanmelding voor de nieuwe opleidingen aanzienlijk lager is dan de raming, betekent dat dan dat de beperking van de capaciteit van de bestaande opleidingen minder groot behoeft te zijn en dat er wat dat betreft dus wijzigingsvoorstellen zullen komen?

Minister **Pais**: Dat is een nieuwe variant op het oude gambiet.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Daarvoor breng ik dit feit natuurlijk in!

De heer **Van der Spek** (PSP): Dus het is in ieder geval een gambiet.

Minister **Pais**: Laten wij niet te ver op deze beeldspraak doorgaan, want anders breng ik u in een mooie matstelling. Het lijkt mij, nu wij nog niet het eerste schooljaar hebben meegemaakt van de drie NLO's, te vroeg om nu al structurele tendenties te destilleren. Men moet goed begrijpen, dat wij hier bezig zijn met het doen van structurele uitspraken. Ik ben echter bereid – en meer kan ik toch ook niet zeggen – in het reeds vaker aangehaalde frictieoverleg aan deze materie aandacht te doen besteden.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Waarbij soepel moet worden ingespeeld op cijfers, die op dat moment gelden.

Minister **Pais**: Men mag niet tijdelijke en structurele zaken door elkaar klutsen. Op basis van een tijdelijk fenomeen mogen geen structurele beslissingen worden genomen.

In het kader van Bestek '81 worden heel duidelijk structurele zaken voorgesteld die men positief of negatief te-

gemoet kan treden. In elk geval zijn ze structureel bedoeld. Ik heb er dan wel een beetje moeite mee om op basis van signaleringen, terecht of ten onrechte, van één jaar grote verschuivingen, veranderingen, nota's van wijzigingen, enz. te gaan aanbrengen. Men zal daar, althans dat hoop ik, enig begrip voor kunnen opbrengen. Mocht het iets structureels worden – dat kan men pas na verloop van een aantal jaren bezien – dan zal het wellicht bepaalde consequenties kunnen hebben. Op dit ogenblik echter ben ik nog niet zover.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Wellicht kunt u dan iets aan de numerus fixus doen, want dat stelt u per jaar vast!

Minister **Pais**: Dan kan inderdaad dan worden overwogen!

Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw **Beckers** heeft er ook op gewezen dat er overhead-kosten zijn bij de NLO's en dat wij daar bij de diverse maatregelen rekening mee moeten houden. Ik onderschrijf dat en wil nog eens herhalen hetgeen ik tijdens de OCV van 12 februari heb gezegd over het experimentele karakter en de fase waarin zich een en ander bevindt. Wat dat betreft, zijn de oude NLO's in een iets minder moeilijke positie gekomen dan bij voorbeeld in de eerste startjaren die nu voor de drie nieuwe NLO's in Sittard, Zwolle en Eindhoven gaan gelden. Daar moeten wij ook rekening mee houden.

Mijnheer de Voorzitter! De heer **Van der Spek** is ook aan het rekenen geslagen met afrondingen en al. Mag ik om wille van de tijd dezelfde opmerking maken aan zijn adres als die welke ik heb gemaakt aan het adres van mevrouw **Beckers**? De heer **Van der Spek** heeft een derde variant op de cijfers bedacht; zij zijn blijkbaar poly-interpretabel – hetgeen, zoals men weet, kenmerk van een meesterwerk is – en ik zal ze nog eens grondig bekijken. Het totaalbeeld is dat ten gevolge van de verlaging van de numerus fixi, de verhoging van de ratio, negatieve elementen optreden, dat ten gevolge van de stijging van het aantal NLO's en van de nascholing positieve elementen optreden en dat in mijn optiek en mijn berekeningen deze zaken elkaar meer dan compenseren in de loop der jaren. Ik heb erop gewezen dat de frictiever-schijnselen ten dele door een drietal reeds genoemde factoren kunnen worden verminderd, dat vervolgens in het frictie-overleg kan worden nagegaan of wij moeilijke punten in goed overleg kunnen oplossen. Wat mijn beant-

## Pais

woording van de becijfering van de heer Van der Spek betreft, wil ik het hierbij laten.

Mevrouw Ginjaar heeft een tweede, geheel verbeterde versie van haar motie aangeboden. Het is volkomen duidelijk wat zij bedoelt en ook de inpassing daarvan in de HOVV-structuur is glashelder geworden. Zij heeft ook de uitnodiging tot mij gericht om voor de muziekopleiding iets soortgelijks te gaan overwegen als voor de Tehatex-opleidingen. Als zij mij niet aan een zeer korte termijn bindt, ben ik bereid om na te gaan of dit mogelijk is en tot welke consequenties dit zal moeten leiden.



De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft in een stroom van woorden eigenlijk de fundamentele vragen waar het hier om gaat niet beantwoord. Ik heb hem een aantal berekeningen voorgelegd waaruit blijkt dat het verlies aan arbeidsplaatsen belangrijk groter is dan hij voorstelt. Hij heeft over de begrotingscijfers 6,9 gesproken, over het al dan niet veranderen daarvan, over het gat in de begroting, enz.

Ik wil mijn in eerste termijn genoemde berekeningen niet herhalen, maar ik houd staande dat die overgelegde berekeningen reëel zijn. In de praktijk zal dit straks ook zo worden vertaald.



De heer **Mertens** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! De motie op stuk nr. 17 behoeft een kleine correctie, gegeven het antwoord van de Minister en het cijfermateriaal dat ter beschikking is gesteld. De zin na 'overwegende voorts, dat:' luidt thans: '1e. over de beloofde nascholing die als compensatie voor het verlies aan arbeidsplaatsen in het vooruitzicht is gesteld aan de NLO's, nog niets over planning en inhoud bekend is gemaakt;'. De woorden 'noch in cijfers, noch in inhoudelijk plannen' vervallen dus.

Voorts vraag ik wat de Minister vindt van onze aanmerkingen ter zake van de dubbelrelling. In feite zijn deze gegevens er alleen maar voor de show; om even aan te geven dat het wel meevalt met het verlies aan werkgelegenheid. Mijn stelling was dat, als het bedrag van f 7,8 miljoen opgesplitst wordt in f 6,7 en f 0,9 miljoen – respectievelijk studenten/staf-ratio en numeris fixus – je dan al terecht komt bij het netto-verschil tussen wat er naar de nieuwe opleidingen gaat en wat er van de oude wordt afgenomen. Als het an-

ders is, dan verneem ik dat graag. Ik begon mijn betoog met de vraag of het bedrag van f 7,8 miljoen de verschilsom is tussen het getal van 20,7 (memorie van toelichting van de begroting voor 1979) en het getal 12,9 dat voor de nieuwe lerarenopleiding is bedoeld.

Op het stuk van de nascholing blijkt de ruimte nu 65 arbeidsplaatsen te beslaan. Op dit moment moeten wij constateren dat er nog geen planning en geen inhoud aan te geven is. Als de Minister zo hecht aan de werkgelegenheid voor de bestaande NLO's, kan dan in het overleg niet worden ingebracht de suggestie om die overgang van ingangsdatum 1 januari naar de ingangsdatum 1 augustus 1979 te doen plaatsvinden, zodat juist in die sector een compensatie kan worden gevonden?

## Motie

De **Voorzitter**: Het lid Mertens heeft zijn motie 15 361, nr. 17 in die zin gewijzigd dat het gestelde onder 'overwegende voorts, 1e' thans is komen te luiden:

'1e. over de beloofde nascholing die als compensatie voor het verlies aan arbeidsplaatsen in het vooruitzicht is gesteld aan de NLO's, nog niets over planning en inhoud bekend is gemaakt;'

De gewijzigde motie krijgt nr. 20 (15 361).



Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat de opmerkingen die de heer Konings in tweede termijn heeft gemaakt, meer een onderstreping van zijn standpunt waren dan een vraag, gericht aan mijn adres. Hij heeft zijn berekeningen nogmaals aangeprezen als de enig juiste. Ik neem daar kennis van.

De heer Mertens heeft zijn motie ook gewijzigd. Dat lijkt mij een verbetering, maar de motie lijkt mij nog niet helemaal juist. De formulering van de motie is natuurlijk zijn verantwoordelijkheid.

Ik ben inderdaad in mijn eerste termijn niet ingegaan op de dubbelrelling. De opmerkingen die hierover zijn gemaakt, zijn iets te onvriendelijk gesteld. Wat er is gezegd, is ook niet helemaal juist, want er is namelijk geen sprake van dubbelrelling. Het 'pingpongen' met cijfers is niet zo verhelderend. Waarop het aankomt, is het volgende. Er is sprake van de noodzaak om, mede ten einde drie nieuwe

lerarenopleidingen te financieren, bepaalde beperkende maatregelen aan te brengen bij de bestaande lerarenopleidingen. Dat is geen nieuws. Een paar jaar geleden was dit al opgehouden nieuws te zijn. Welnu, dat is in deze begroting verwoord.

Wij hebben dat op twee manieren tot uitdrukking gebracht: via de ratio's en via de numeri fixi. Dat heeft inderdaad bepaalde formatieve gevolgen. Voor zover de formatie volledig bezet is, heeft dat ook personele gevolgen. Dat is zonder meer duidelijk. Die personele gevolgen verschillen natuurlijk van instelling tot instelling.

Tijdens dit betoog heb ik mij echter beperkt tot het macrobeeld, dus het beeld voor alle instellingen te zamen. Het zou kunnen zijn, dat het voor een bepaalde instelling gunstiger respectievelijk ongunstiger uitpakt dan het totaalbeeld. Het totaalbeeld is echter van dien aard, dat tegenover deze debetposten creditposten staan.

Ik houd staande, dat die creditposten, zelfs als het gaat om die 6,7 miljoen, waarover wij nu de hele tijd spreken, worden overtroffen door het bedrag uit de nascholing, en de stichting van die nieuwe NLO's, dat ik zoëven heb genoemd. Dat indiceert ook al dat het totaal aantal arbeidsplaatsen dat aan de nieuwe lerarenopleidingen in de komende jaren kan zijn verbonden bepaald niet lager behoeft te zijn dan op dit ogenblik het geval is. Nogmaals, dit is een macroredenering, die voor het gehele land als totaliteit geldt. Dit behoeft dus niet voor elke NLO afzonderlijk te gelden.

De heer **Mertens** (D'66): Met die laatste constatering heb ik geen enkel probleem. Ik tart de Minister echter, mij binnen een half jaar op papier uit te leggen dat het laatste wat hij zegt waar is, dus dat er uiteindelijk, inclusief de nascholing, toch geen nettoverlies van arbeidsplaatsen zal plaatshebben. Zelfs als de Minister de 65 plaatsen, die hij zoëven heeft geconstateerd, ...

Minister **Pais**: In die orde van grootte.

De heer **Mertens** (D'66): Akkoord.

Minister **Pais**: U moet mij er niet aan ophangen, als het er 60 of 70 zijn.

De heer **Mertens** (D'66): Dat maakt mij niets uit. Laten wij nu even uitgaan van 65. Als de Minister die 65 vervolgens zou zetten naast de 97 die immers weggaan in het totaalbeeld, waarover wij het hadden, komt hij in het komende jaar nooit van zijn leven tot een positief rendement.

## Pais

Minister **Pais**: Ik wil erop wijzen, dat wij de zaken ook een klein beetje structureel moeten kunnen bekijken. Dat betekent dat wij het totale beeld voor de jaren 1979, 1980 en 1981 moeten bezien. Het is duidelijk – en ik laat even het groeitempo van de drie nieuwe NLO's in het midden – dat, naarmate die drie NLO's zich voorspoedig ontwikkelen volgens de plannen, ook de werkgelegenheid in deze sector positief wordt beïnvloed.

De heer **Mertens** (D'66): Dat is het punt helemaal niet!

Minister **Pais**: Dat is het punt wel!

De heer **Mertens** (D'66): Neen, dat is het punt niet! Waarom het gaat is het volgende. Als de Minister zegt, dat er 97 plaatsen afvloeien (in het grote beeld), maar dat er eens moet worden gekeken naar wat er aan arbeidsplaatsen wordt gecreëerd bij de drie nieuwe NLO's, dan vergeet hij dat 97 het resultaat was van het veel grotere getal dat bij de oude zeven wegging en het aantal dat bij de drie nieuwe komt.

Minister **Pais**: Neen!

De heer **Mertens** (D'66): Natuurlijk wel! Immers, het corresponderende bedrag, 6,7 miljoen, is namelijk het verschil tussen ...

Minister **Pais**: Kijk nu even! In de eerste plaats heb ik u er zoëven op gewezen, dat het aantal dat u zojuist noemde, voor één jaar geldt. Bekijkt u het beeld, dat ook in mijn brief van 15 maart staat, dan kunt u zien, dat het in die andere jaren gunstiger uitpakt. In de tweede plaats heb ik u erop gewezen, dat u nu de nascholing bij dit beeld buiten beschouwing heeft gelaten.

De heer **Mertens** (D'66): Ik noem het net.

Minister **Pais**: Dan ziet u dat het praktisch saldeert in dat jaar en dat het in de komende jaren zelfs nog voor een overschot kan zorgen.

De heer **Mertens** (D'66): Het saldeert alleen als de rekensom in uw oorspronkelijke brief op bladzijde drie overeind blijft. Als men 97 krijgt, min die 51, komt men aan het nettoresultaat van die 46. Daar kan de nascholing inderdaad net overheen springen.

Mijn punt is dat die 51 van de drie nieuwe NLO's al in het 97 nettogetal waren opgenomen.

De heer **Evenhuis** (VVD): Dit lijkt een bijzonder vruchtbare discussie. Als ik echter het gepietepouter met de cijfers gadesla ...

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Niets gepietepouter!

De heer **Evenhuis** (VVD): Ja, ja. Ik vraag dan de heer Mertens een motie in te dienen waarin staat dat er niet drie nieuwe NLO's bij moeten komen. Dat is natuurlijk de kern van het verhaal.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Dient u dan een motie in.

De heer **Evenhuis** (VVD): Nee, dat doe ik niet. Ik daag wel de oppositie uit dat te doen.

Minister **Pais**: De heer Mertens heeft nog een derde vraag tot mij gericht over een punt dat in het veel aangevoerde frictie-overleg zou moeten worden ingebracht. Ik ben bereid die suggestie aan mijn medewerkers mee te geven, zonder dat ik mij hieraan committeer.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: De stemmingen over de ingediende moties zullen hedenmiddag plaatsvinden en wel na de stemmingen die verband houden met de wetsontwerpen inzake de grondwetsherziening.

De vergadering wordt van 13.10 uur tot 14.00 uur geschorst.

De **Voorzitter**: Geachte medeleden! Zoals de meesten van u inmiddels zullen hebben gehoord, zijn de ambassa-

deur van het Verenigd Koninkrijk en een lid van zijn personeel vanmorgen bezweken aan de verwondingen ten gevolge van de aanslag die kort tevoren op hen was gepleegd.

Namens de Kamer spreek ik mijn afschuw uit over deze misdaad. In onze gedachten zal de herinnering voortleven aan Sir Richard Sykes als een bewaard en hoffelijk diplomaat, die zich een goede vriend van ons volk heeft getoond.

Onze deernis gaat uit naar Lady Sykes en de andere nabestaanden van beide slachtoffers.

Het woord is aan de heer vice-Minister-President!

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter. Namens de Regering sluit ik mij aan bij de woorden van deelneming die u zojuist heeft geuit naar aanleiding van de zo tragisch afgelopen aanslag op de Britse ambassadeur, Sir Richard Sykes, en zijn jonge Nederlandse medewerker Straub.

Namens de Regering heeft de Minister van Buitenlandse Zaken reeds de gevoelens van diep leedwezen overgebracht aan Lady Sykes. De Regering is met afschuw vervuld over deze gewelddadige en laffe aanslag.

Sir Richard Sykes was een ambassadeur die in de bijna twee jaar die hij onder ons verbleef, zich de achting en vriendschap van allen die met hem omgingen heeft verworven. Hij was



Het PvdA-kamerlid Van Kemenade heeft even plaatsgenomen tussen de heren Van Leijenhorst (links) en Deetman (beiden CDA)

## Voorzitter

een bekwaam diplomaat, die een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de goede betrekkingen tussen het Verenigd Koninkrijk en ons land. Wij zijn hem daarvoor grote dank verschuldigd.

Op dit moment gaan de gedachten van de Regering uit naar Lady Sykes en haar kinderen, en naar de familie van onze jonge landgenoot Straub. Mogen zij de kracht ontvangen, dit grote verlies te dragen.

**De Voorzitter:** Ik verzoek de Kamer enkele ogenblikken stilte in acht te willen nemen.

De vergadering wordt van 14.02 uur tot 14.20 uur geschorst.

**De Voorzitter:** Ik deel aan de Kamer mee, dat de heer Vondeling verhinderd is deze vergadering verder bij te wonen wegens het bijwonen van een zitting van de Raad voor de Journalistiek.

## Regeling van werkzaamheden

Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen besloten te stellen in handen van de vaste Commissie voor Binnenlandse Zaken het wetsontwerp Wijziging van de Financiële-Verhoudingswet 1960 (15 528).

Zoals ik al meedeelde, stel ik voor – omdat er voor de behandeling vandaag geen tijd is – de brief van de Mi-

nister voor Ontwikkelingssamenwerking inzake de financiering van de begroting voor ontwikkelingssamenwerking (15 300-V, nr. 97) van de agenda af te voeren. De behandeling zal nu plaatsvinden bij de aanvang van de vergadering van woensdag 4 april 1979, met onderbreking van de agenda.

Ik stel verder voor de stemmingen over de tijdens de openbare vergadering van de vaste Commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening over verkoopregulerende bedingen (15 481) ingediende moties – indien voldoende ondersteund – te weten:

– de motie-Van der Spek over het tegengaan van verschuiving van huur naar koopwoningen in de bestaande woningvoorraad (15 481, nr. 3);

– de motie-Kombrink over wijziging van de Woonruimtetwet en de Woonruimtebeschikking (15 481, nr. 5);

– de motie-Kombrink over het tot stand brengen van een huisvestingswet (15 481, nr. 6);

– motie-Nypels over het ontwerpen van een rijksregeling inzake de subsidiëring van koopwoningen (15 481, nr. 7)

te houden in de vergadering van dinsdag 3 april a.s. na de al voor die dag vastgestelde stemmingen.

Ook stel ik voor, met de behandeling van het wetsontwerp Verruiming van

de mogelijkheid tot afwijking van de voorschriften van de Kleuteronderwijswet en de Lager-onderwijswet 1920, en de mogelijkheid van rijksvergoeding voor bijzondere kosten van onder die wetten vallende scholen (13 603) niet te beginnen vóór 4 april 1979, omdat de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen wegens verblijf in het buitenland verhinderd is.

Overeenkomstig de voorstellen van de Voorzitter wordt besloten.

---

Aan de orde is de voortzetting van de artikelsgewijze behandeling van de wetsontwerpen met betrekking tot de **voorgestelde veranderingen in de Grondwet (13 990, 13 991, 13 993 t/m 13 995)**.

De behandeling van het wetsontwerp Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake provincies en gemeenten (13 990) wordt voortgezet.

**De Voorzitter:** Mij is gevraagd om heropening van de beraadslaging over de artikelen, waarover de beraadslaging reeds heeft plaatsgehad. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

□

De heer **Faber** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Eergisteren is er door ons de aandacht op gevestigd dat wij enige bezinning nodig hadden over een tweetal amendementen. Ik stel er prijs op mee te delen dat het amendement op stuk nr. 25 op artikel 7.2, tweede lid, door ons wordt ingetrokken. De argumenten die aangevoerd zijn door de bewindsman en door de regeringscommissaris hebben ons ervan overtuigd dat dat de beste weg is.

Dan wil ik nog een opmerking maken over ons amendement op stuk nr. 21 dat ertoe strekt het ambt van burgemeester en van Commissaris van de Koningin te koppelen aan het voorzitterschap van staten en gemeenteraad. Wij handhaven het amendement zoals het is ingediend. Dat sluit niet uit dat onze fractie wellicht bereid is mee te werken aan een nadere regulering en democratisering van de benoemingsprocedure van de burgemeester en de Commissaris van de Koningin.

**De Voorzitter:** Aangezien het amendement-Faber c.s. op artikel 7.2 (stuk nr. 25) is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van de beraadslaging meer uit.



Minister Pais (geheel rechts) in gesprek met v.l.n.r. de heren Mertens (D'66), Konings en Van Ooijen (beiden PvdA) en mevrouw Ginjaar-Maas (VVD)

□

De heer **Waltmans** (PPR): *Mijnheer de Voorzitter!* Het komt natuurlijk niet onverwacht dat de heer Faber ondanks alle beraad zijn amendement, dat er toe strekt aan artikel 7.3 een derde lid toe te voegen, toch handhaaft. Ik betreur dat in hoge mate, omdat het voor de heer Faber en de zijnen toch vrij gemakkelijk had moeten zijn binnen het kader van de nu voorgestelde veranderingen in de grondwet niet nog eens een extra prik te geven aan degenen die aan de oorsprong hebben gestaan van deze hele grondwetsherziening. Die herziening werd toen gezien als een wat modernere uitwerking van het staatkundig bestel ook voor provincies en gemeenten. Ik beschouw deze stap terug als een reactionaire stap van de heer Faber en de zijnen. Het zal voor mijn fractie een wat verderstrekend stemgedrag tot gevolg hebben dan oorspronkelijk in mijn bedoeling lag.

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt, verlangt de Regering niet meer het woord.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over artikel 7.5 en het amendement-Faber c.s. (stuk nr. 22) tot invoeging van een nieuw artikel 7.5a wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 7.6, waarop zijn voorgesteld:  
een amendement-Patijn c.s. (stuk nr. 31);  
vijf amendementen-Van der Spek c.s. (stukken nrs. 26, I, II en III en 27, I en II);  
een amendement-Kappeyne van de Coppelio (stuk nr. 28).

□

De heer **Van der Spek** (PSP): *Mijnheer de Voorzitter!* Ik wil nog iets zeggen naar aanleiding van mijn amendement op stuk nr. 26, waarin het gaat om het opnemen in de Grondwet, dat ook niet-Nederlanders kiesrecht hebben, in dit geval bij raden en staten. Later kom ik erop terug in verband met de verkiezingen voor de Kamer.

De Minister heeft in zijn eerste termijn bezwaren tegen mijn amendement aangevoerd. Ik heb er in tweede termijn vrij uitvoerig op gereageerd. Het antwoord daarop is voor mij aanleiding er dieper op in te gaan.

De Minister heeft als eerste bezwaar tegen mijn amendement aangevoerd, dat daardoor ook het kiesrecht voor de staten voor buitenlanders zou zijn geïntroduceerd. Dat was ook mijn bedoeling. Daarop behoeft ik dus niet verder in te gaan. Ik heb ook gezegd waarom ik dat zinnig vond en dat het heel

consequent is van mijn kant omdat ik het te zijner tijd ook ga voorstellen in verband met de verkiezing van de Tweede Kamer. Het is dan dus geen probleem dat de staten een speciale positie hebben in verband met hun invloed op de samenstelling van de Eerste Kamer.

Belangrijker voor de discussie nu is het tweede bezwaar van de Minister, namelijk dat hij vindt, dat de wetgever mogelijkheden moet hebben om zwaardere eisen te stellen aan niet-Nederlanders dan aan Nederlanders. Hij heeft in de discussie daarover maar één voorbeeld van een zwaardere eis genoemd, namelijk dat een zekere verblijfsduur voor die mensen nodig is, omdat daaruit een zekere verbondenheid met Nederland kan blijken.

Ik heb daarop toen gereageerd met een aantal opmerkingen, die ik nu wat uitvoeriger moet weergeven, omdat ik vind dat de Minister er wat overheen is gelopen in zijn tweede termijn. Het kiesrecht komt toe aan bepaalde mensen op grond van het feit, dat ze op de dag van de kandidaatstelling in een bepaalde positie verkeren. Dat betekent onder andere dat ze ingezetenen moeten zijn. Op de dag van de stemming zijn die mensen in ieder geval al 43 dagen lang ingezetenen. Een zekere verblijfsduur, weliswaar gelijk voor Nederlanders en voor niet-Nederlanders, zit er al in.

Belangrijk is vooral dat een verschil in de tijd dat men in Nederland verkeert tussen enerzijds Nederlanders en anderzijds niet-Nederlanders al in de huidige wetgeving zit. Ik heb een aantal artikelen uit Kieswet, Provinciewet en Gemeentewet genoemd. De Minister heeft daarop gereageerd met te zeggen, dat in die artikelen toch maar staat, dat die mensen hun werkelijke woonplaats in Nederland moeten hebben. Dat is zo, maar dat is geen verzwakking van mijn redenering.

In de Kieswet staat in artikel B 1, eerste lid dat de ingezetenen op de dag van de kandidaatstelling aan Rijk, provincie of gemeente het actieve kiesrecht hebben. In lid 2 van artikel B 1 staat dat ingezetenen zijn degenen die hun werkelijke woonplaats hebben in respectievelijk Rijk, provincie en gemeente. In lid 1 van artikel B 2 van de Kieswet wordt gezegd dat geacht worden de werkelijke woonplaats in een bepaalde gemeente te hebben degenen die in het bevolkingsregister van die gemeente zijn opgenomen. Met andere woorden: het opgenomen zijn in het bevolkingsregister op de dag van de kandidaatstelling is wat wordt bedoeld met het ver-eiste voor het ingezetenschap.

In de Provinciewet, artikel 3, lid 2, staat dat onder ingezetenen verstaan worden zij die hun werkelijke woonplaats in de provincie hebben. In artikel 3, lid 3 staat, dat wie in het bevolkingsregister van een gemeente is opgenomen, die in de betrokken provincie ligt, geacht wordt de werkelijke woonplaats in de provincie te hebben.

In de Gemeentewet staat in artikel 4, lid 2, dat ingezetene van de gemeente is wie zijn werkelijke woonplaats in de gemeente heeft. In lid 3 van dit artikel staat, dat wie in het bevolkingsregister van de gemeente is opgenomen, geacht wordt de werkelijke woonplaats in die gemeente te hebben. Met andere woorden: In alle drie wetten – Kieswet, Provinciewet en Gemeentewet – wordt dat ingezetenschap herleid tot het opgenomen zijn in het bevolkingsregister.

Waar gaat het nu om? Het gaat om het belangrijkste deel van het bevolkingsregister namelijk het persoonsregister. Nu zegt artikel 17 van het Besluit Bevolkingsboekhouding, dat iedereen, die zijn nachtrust in Nederland geniet – enigszins ouderwets, want toen werd nog gedacht, dat bij voorkeur 's nachts wordt geslapen – onverwijld wordt opgenomen in een van de persoonsregisters.

Dan worden de uitzonderingen genoemd: mensen met een diplomatieke immuniteit – niet van belang voor onze discussie – en de tijdelijk in Nederland verblijvenden. Dan volgt de definitie van het tijdelijk verblijven: Tijdelijk verblijf wordt geacht aanwezig te zijn voor een Nederlander, die in Nederland arriveert, en dan in de periode van 90 opeenvolgende dagen na die dag van aankomst 30 dagen of minder in Nederland zal verblijven. Voor een vreemdeling wordt het tijdelijk verblijf omschreven als dat van een vreemdeling, die vanaf de dag van aankomst in Nederland gerekend, in de periode van 360 opeenvolgende dagen 180 dagen of minder in Nederland zal verblijven. Voor een vreemdeling geldt eerder, dat zijn verblijf als tijdelijk wordt aangemerkt.

Wanneer hij hier arriveert en kennelijk de bedoeling heeft om in de komende periode van 360 dagen slechts de helft daarvan of minder in Nederland aanwezig te zijn, dan wordt hij geacht iemand te zijn met een tijdelijk verblijf in Nederland. Alleen degenen, die op de dag van aankomst de bedoeling hebben om meer dan 180 dagen van de komende 360 in Nederland te verblijven – dat is een vrij sterke binding, in ieder geval aanzienlijk sterker dan ten aanzien van de Nederlanders,



## Van der Spek

die in Nederland arriveren; voor hen geldt: meer dan 30 dagen van de komende 90 dagen – worden geacht geen tijdelijk verblijf in Nederland te hebben. Met andere woorden: Zij worden onverwijld opgenomen in een persoonsregister van een gemeente en jaarmede in het bevolkingsregister en dus als ingezetene aangemerkt. Bovendien moeten dan nog 43 dagen verlopen, voordat het werkelijke kiesrecht kan worden uitgeoefend. Het enige, wat de Minister heeft genoemd als invulling ter zake van de zwaardere eisen, die eventueel bij wet kunnen worden gesteld aan niet-Nederlanders, betref de verblijfsduur. Het langere verblijf, het gepland langere verblijf zit behoorlijk sterk in de bestaande wetgeving.

Ik ga dan nog maar voorbij aan de vraag of het wel wenselijk is zwaardere eisen te stellen. Uitgaande van de gedachte van de Minister dat dit wenselijk is, zou ik willen zeggen: Het zit er meer dan voldoende in. De redenering van de Minister dat wij in de wet de mogelijkheid moeten hebben om alsnog nog zwaardere eisen te stellen ter zake van het uitoefenen van het kiesrecht, berust op niets.

□

**Mevrouw Kappeyne van de Coppello (VVD):** Mijnheer de Voorzitter! Ik zou nog enkele opmerkingen willen maken naar aanleiding van mijn amendement met betrekking tot het enkelvoudige stemrecht. Nu de Regering in twee termijnen zo nadrukkelijk heeft verwezen naar artikel 1.4 – behandeld en aangenomen bij de klassieke grondrechten – wil ik ook nog even de tekst in herinnering roepen.

‘Iedere Nederlander heeft gelijkelijk recht de leden van algemeen vertegenwoordigende organen te kiezen, alsmede tot lid van deze organen te worden verkozen, behoudens bij of krachtens de wet gestelde beperkingen en uitzonderingen.’

Dat betekent dat er wel degelijk beperkingen en uitzonderingen ter zake van het gelijkheidsprincipe mogelijk zijn. Ik heb toen een amendement ingediend om die gelijkheid zoveel mogelijk te waarborgen. Het werd verworpen. In de toelichting op dat amendement staat nadrukkelijk:

‘Over de aard van het kiesstelsel bijvoorbeeld enkelvoudig of meervoudig, wordt in dit artikel niet beslist.’

Ook toen al heb ik een zeer duidelijke scheiding aangebracht en gezegd: De gelijkheid wordt behandeld bij 1.4 en over het kiesstelsel zelf wordt geen uitspraak gedaan.

Dat behoort dan nu wel te gebeuren, onder andere bij artikel 7.6. De Minister is zo vriendelijk geweest, mij te verwijzen naar hoofdstuk 3 en heeft mij verzocht de vraag of het mogelijk moet worden gemaakt, meervoudig kiesrecht in te stellen, te verschuiven naar de behandeling van dat hoofdstuk. Toch hecht ik eraan, mijn amendement nu te handhaven. Men kan namelijk verschillend denken over de wenselijkheid van invoering van meervoudig stemrecht. Er is verwezen naar het Duitse stelsel, waarbij men twee stemmen kan uitbrengen – op een partij en op een persoon op een lijst – terwijl het bovendien gebeurt in een mengeling van het stelsel van evenredige vertegenwoordiging en het districtenstelsel. Ik zeg dit even terzijde, maar de Regering acht het kennelijk ook mogelijk, meervoudig stemrecht in te voeren bij ons stelsel van evenredige vertegenwoordiging.

Opvallend is, dat er kennelijk behoefte aan dit systeem bestaat in grote kiesgebieden, waarin de afstand tussen kiezer en gekozen vrij groot is, zo zelfs dat men eigenlijk niet voldoende inzicht heeft in welke persoon dan ook die op een lijst staat en dat men zijn politieke stem beter denkt te kunnen uitbrengen door gewoon op een lijst te stemmen. Gesteld dat dit een argument zou zijn om meervoudig kiesrecht in te voeren, dan geloof ik dat dit argument helemaal niet aanwezig is bij gemeenteraadsverkiezingen en vermoedelijk iets minder bij verkiezingen voor provinciale staten.

Ik kan mij voorstellen, hoewel ik die mening zelf niet ben toegedaan, dat men in Nederland zou overwegen het meervoudig stemrecht metertijd in te voeren, bij voorbeeld voor verkiezing van leden van de Tweede Kamer, maar dat men erbij zegt: voor provinciale staten en gemeenteraden is daaraan geen enkele behoefte. Om het verschil mogelijk te maken, wil ik mijn amendement handhaven, in de hoop dat een grote meerderheid van de Kamer het niet nodig acht, het mogelijk te maken dat meervoudig stemrecht wordt ingevoerd voor provinciale staten en gemeenteraden. Dit geldt te meer omdat enige argumentatie – ik herhaal het – tot nu toe heeft ontbroken. Indien het zo mocht zijn, wat ik hoop, dat, wanneer wij toekomen aan de behandeling van hoofdstuk 3 en ik wederom een amendement zal indienen dat meervoudig stemrecht afwijst bij de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer, de Kamer mij daarin steunt, is het nog altijd mogelijk, later wijzigingen aan te brengen, zoals de Minister ook theoretisch in het vooruitzicht

heeft gesteld, aan het eind van de eerste lezing. Ik denk, dat er technisch geen bezwaren tegen bestaan.

Mijnheer de Voorzitter! Vervolgens moet ik mijn verbazing even uiten. Ik heb op een vraag, die ik twee keer heb gesteld, geen antwoord gekregen. Het betreft de vraag waarom bij dit artikel, volgens hetwelk het meervoudig stemrecht mogelijk wordt gemaakt, op geen enkele manier wordt verwezen naar artikel 46 van het Statuut, waarin uitdrukkelijk staat dat ten aanzien van de vertegenwoordigende lichamen iedere kiezer slechts één stem uitbrengt. Ik dacht dat het gebruikelijk was om in een additioneel artikel te zeggen dat deze wijziging nog niet in werking treedt totdat het Statuut is gewijzigd. Ik heb nergens een dergelijk additioneel artikel gezien. Ik wil daarom nog eens de vraag stellen of het weglaten van wat in mijn amendement staat – iedere kiezer brengt één stem uit – niet strijdig is met artikel 46 van het Statuut.

□

**De heer Patijn (PvdA):** Mijnheer de Voorzitter! Ik wil kort spreken over enkele amendementen. De heer Van der Spek heeft een amendement ingediend inzake het laten vallen van het Nederlanderschap in artikel 7.6. Wij hebben er op zichzelf wel sympathie voor, maar wij hebben voor een andere oplossing gekozen door onze stem uit te brengen voor het amendement van de heer Brinkhorst op artikel 7.7 volgens hetwelk het bij wet mogelijk wordt gemaakt, het kiesrecht voor provinciale staten en gemeenteraden uit te breiden tot ingezetenen, die geen Nederlander zijn. Het is een kwestie van systematiek, maar wij hebben er geen behoefte aan omdat men anders artikel 7.7 zou kunnen missen.

**De heer Van der Spek (PSP):** Het is toch geen sterk argument wanneer men zegt dat men ergens geen behoefte aan heeft omdat men anders een artikel zou moeten missen? Het is altijd prettig als je een artikel kan missen.

**De heer Patijn (PvdA):** 't Is even lang als het breed is. Als wij daár nu al een halszaak van maken, weet ik er nog wel een paar.

Vervolgens het amendement van de heer Van der Spek om de leeftijd inzake het actieve kiesrecht te verlagen tot 16 jaar. Dat is een interessant punt, maar onze voorkeur gaat ernaar uit, deze zaak ten principale te behandelen in het kader van wetsontwerp nr. 14 322, het wetsontwerp betreffende de Staten-Generaal. Daarom zal ik op



De kamerleden Van der Spek (PSP, links) en Brinkhorst (D'66)

dit moment – als het amendement van de heer Van der Spek eerder in stemming wordt gebracht dan het mijne, waarmee de gehele bepaling betreffende de leeftijd wordt geschrapt – tegen het amendement-Van der Spek stemmen. Ik wil de discussie over dit onderwerp nu nog niet voeren en mijn fractie heeft in dezen nog geen keuze gedaan. Vandaar mijn amendement nr. 31 waarmee de discussie over de kiesvereisten en leeftijden aan de orde kan worden gesteld als het genoemde wetsontwerp wordt behandeld.

Wat betreft het amendement van mevrouw Kappeyne van de Coppello, voorkomend op stuk nr. 28, hebben wij ons laten overtuigen door de Minister en de regeringscommissaris. Wij zullen ertegen stemmen.

De **Voorzitter**: Met betrekking tot de volgorde van stemmingen over amendementen kan de Kamer alsnog, eventueel in afwijking van de reeds gemaakte stemmingslijst, besluiten nemen. Het komt mij verstandig voor, dit te overwegen als de stemmingen aan de orde worden gesteld. Intussen is de waarschuwing van de heer Patijn gehoord.

□

De heer **Van der Sanden** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb nog geen kanttekening gemaakt bij het amendement-Patijn, nr. 31. De Minister van Binnenlandse Zaken heeft aangegeven, dat hij een lichte voorkeur zou

hebben voor het indienen van een novelle indien, na aanvaarding van het artikel 7.6, zoals het in het wetsontwerp voorkomt, ten gevolge van latere behandelingen wijzigingen noodzakelijk zouden zijn. Deze gedachten-gang kunnen wij van harte onderschrijven. Nu evenwel van de zijde van de Regering tegen de formule, die de heer Patijn heeft gekozen in het amendement, geen of nauwelijks bezwaren naar voren zijn gebracht – en de oplossing, die de heer Patijn aandraagt, ons ook wel aanspreekt – zullen wij graag onze stem aan dit amendement geven.

De betogen, die de heer Van der Spek juist heeft gehouden over zijn amendement nr. 26, mogen zeer boeiend zijn, de politieke betekenis ervan blijft, dat hij aan alle ingezetenen het kiesrecht wil geven. Over de criteria ter zake beslissen wij niet hier en nu; daarover wordt pas beslist bij de behandeling van het wetsontwerp, waarin de Regering die criteria gemotiveerd aandraagt. Aangezien wij het met de politieke doelstelling van de heer Van der Spek niet eens zijn, zullen wij ons tegen het amendement en tegen het amendement, voorkomend op stuk nr. 27, stemmen.

Tijdens de discussie over de grondrechten hebben wij onze stem tegen een amendement uitgebracht, dat overeenkomt met het nu door mevrouw Kappeyne van de Coppello ingediende amendement, voorkomend op stuk nr. 28. Ik heb begrepen, dat zij

nu een duidelijk onderscheid maakt tussen de intenties, die zij indertijd met het amendement had, en de samenhang, die het huidige amendement met het aan de orde zijnde wetsontwerp heeft. Ik ben graag bereid, af te wachten wat de Regering antwoordt op de vragen, die zij hierover stelde. Voorshands is onze opstelling echter, dat wij het standpunt van de Regering, zoals weergegeven in de antwoorden die in twee termijnen zijn gegeven, zeer wel kunnen onderschrijven.

□

De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog even ingaan op het amendement van de heer Van der Spek op nr. 27. Als ik het goed zie is het niet vastleggen van een leeftijdsgrens voor actief en passief kiesrecht in de Grondwet op zich best te verstaan met de zorgvuldigheid waarmee wordt geprobeerd de Grondwet te ont-doen van al te gedetailleerde benaderingen zodat de formele wetgever in de toekomst niet al te veel in de weg wordt gelegd als hij wel of niet bepaalde maatregelen wil nemen. Wat dat betreft begrijp ik best dat het voorstel van de heer Patijn om een aantal details maar niet te regelen in de Grondwet ernstige aandacht verdient.

Dat neemt niet weg dat er nu een amendement van de heer Van der Spek ligt waarbij juist wel in het kader van deze voorstellen een bepaalde leeftijdsgrens wordt verschoven van 18 naar 16 jaar. Ik neem aan, dat dit één van de programmapunten van de partij van de heer Van der Spek is. Dat is dan voor hem een goede reden, met zo'n amendement te komen. Toch menen wij dat de maatschappelijke discussie hierover betrekkelijk zwak is gevoerd en dat er betrekkelijk zwakke signalen vanuit de samenleving zijn gekomen in deze richting. Bij de voorbereiding van dit wetsontwerp is daaraan nauwelijks serieuze aandacht besteed.

Ik begrijp dat een verlaging naar 18 jaar een zodanige uitbreiding van het aantal kiesgerechtigden met zich meebrengt, dat daarmee op dit ogenblik kan worden volstaan. Ik acht het amendement van de heer Van der Spek wat vroeg in de tijd, maar dat sluit latere discussies, latere ontwikkelingen en op basis daarvan gevolgtrekkingen niet uit. Niettemin men ik toch dat het, achteraf gezien, verstandig zou zijn geweest dat dergelijke criteria niet in de Grondwet waren opgenomen. Met andere woorden: de formele wetgever had de vrijheid moeten behouden de leeftijd voor actief en passief kiesrecht voor de diverse organen te bepalen.



Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Van der Sanden heeft zich losgemaakt van de technische exercities – die wel aardig kloppen, maar dat kan ook niet anders voor een bèta-man – van de heer Van der Spek. De heer Van der Sanden heeft gezegd dat voor hem de intentie van de heer Van der Spek belangrijker is, namelijk dat de geachte afgevaardigde bij de verkiezingen van staten en raden geen verdere beperkingen wil toestaan aan de wetgever met betrekking tot het verlenen van kiesrecht aan niet Nederlanders, die in Nederland wonen. Hiermee is de zaak terecht gekomen bij het hoofdpunt van de discussie over dit amendement. Afgezien van alle technische perikelen gaat het natuurlijk in feite om deze politieke aangelegenheid.

De heer Van der Spek heeft gezegd, dat opnemng van een vreemdeling in het bevolkingsregister aan een zekere verblijfsduur is gebonden. Daaruit mag dan blijken dat de thans bestaande wetgeving al een hogere eis stelt aan niet-Nederlanders die hier wonen. Het is echter de vraag of die conclusie helemaal sluitend is omdat in de Kieswet het criterium 'werkelijke woonplaats' voorop wordt gezet. Het opgenomen zijn in een bevolkingsregister is een meer praktisch-administratief gezichtspunt.

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft kennelijk weer niet goed geluisterd. Ik zeg 'weer', omdat ik nu de indruk krijg dat dit de vorige keer ook het geval was en dat dit zijn zwakke antwoord in zijn tweede termijn verklaart.

Minister **Wiegel**: Mijn antwoord was nog niet afgelopen; ik bouw het op tot een climax.

De heer **Van der Spek** (PSP): Neen, maar op dit moment is mijn interruptie op haar plaats. In de Kieswet staat in artikel B2.1 dat wie in een bevolkingsregister in een gemeente is opgenomen, geacht wordt zijn werkelijke woonplaats in die gemeente te hebben. In de Kieswet staat ook dat en het is dus niet alleen maar een praktische maatregel.

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb dat ook helemaal niet bestreden, maar ik heb wel – de heer Van der Spek zal dat, gelet op de bewoordingen van de Kieswet, niet kunnen bestrijden – gewezen op het zekere verschil tussen de formulering in de Kieswet en de achtergrond die een bevolkingsregister heeft. Waar het in feite

te om gaat, is natuurlijk de vraag of de in het besluit bevolkingsboekhouding voorziene verblijfsduur van buitenlanders hier lang genoeg is voor wat men zou kunnen noemen een vereenzelving met de Nederlandse samenleving.

De Regering staat op het standpunt dat dit bij deze grondwetsherziening niet moet worden beoordeeld en dat dit nu juist een zaak is voor de toekomstige wetgever. Als de gedachte van de heer Van der Spek zoals hij die in het amendement heeft neergelegd niet in de Grondwet haar weerslag krijgt, kunnen bij het maken van het desbetreffende wetsvoorstel alle afwegingen op de juiste wijze plaatsvinden. Die afwegingen vinden niet alleen plaats bij de Kiesraad en ook niet alleen in de boezem der Regering, maar ook hier. Er is dan ook alle mogelijkheid om alle pro's en contra's tegen elkaar af te wegen, kiezende voor welke verblijfsduur dan ook als men al een bepaalde verblijfsduur moet kiezen. Ik wil mij er thans buiten houden, want ik vind dat die discussie bij het wetsvoorstel moet worden gevoerd. Daarom voel ik niet voor de gedachte die de heer Van der Spek in zijn amendement op tafel heeft gelegd.

De heer Van der Spek heeft ook een voorstel ingediend met betrekking tot de leeftijd. De heer Waltmans zei dat naar de mening van zijn fractie geen details in de Grondwet moeten worden geregeld. Ook was hij van mening dat er tot nu toe nog weinig maatschappelijke discussie over die leeftijd is gevoerd. Men kan van mening verschillen over de vraag wat een detail is, sprekende over het leeftijdsartikel. De Regering is van opvatting dat er wat dit punt betreft wel een zekere lijn in de Grondwet moet worden gekozen, maar heeft ook gezegd dat zij het amendement van de heer Patijn, erop neerkomende om de discussie onder andere hierover voort te zetten bij het wetsontwerp regelende de Staten-Generaal, een mogelijkheid acht en dat zij daar bepaald niet negatief tegenover staat.

Ik heb eerder gezegd dat ik een zekere voorkeur heb – een Minister heeft altijd voorkeur voor hetgeen hij het eerst heeft bedacht – voor de voorstellen zoals die er nu liggen, maar het voorstel van de heer Patijn vind ik toch ook een zeer redelijk uitgangspunt. De heer Van der Sanden heeft opgemerkt dat, nu zijn fractie heeft geconstateerd dat het amendement-Patijn bij de Regering niet op bezwaren stuit, het voorstel van de heer Patijn zijn fractie wel aanspreekt. De Regering kan niet

alleen leven met het voorstel-Patijn, maar vindt het zelfs een heel redelijke propositie.

Mijnheer de Voorzitter! Ten slotte wil ik nog graag wat zeggen over de interventie van mevrouw Kappeyne. Zij beoogt met haar voorstel uit te sluiten dat er een kiesstelsel zal komen waarbij alle kiezers meer dan één stem zouden kunnen uitbrengen.

Zij gaat er daarbij vanuit dat dezelfde bepaling in artikel 90, eerste lid, van de huidige Grondwet dat ook al uitsluit. Het is maar de vraag of dat het geval is. Het is onze indruk dat het amendement-Troelstra louter beoogde uit te sluiten dat de ene categorie kiezers meer stemmen zou mogen uitbrengen dan de andere categorie. Die achtergrondgedachte van het amendement-Troelstra wordt al opgelost in artikel 1.4, waarover de geachte afgevaardigde al sprak. Ik wil ook nog eens verwijzen naar wat Oud in zijn Constitutioneel Recht, deel 1, bladzijde 776, daaromtrent heeft geschreven.

Ik meen dat de interpretatie die de Regering geeft van de eerder in dit Huis gevoerde discussie de juiste is.

De geachte afgevaardigde zei dat haar fractie bij dit wetsontwerp gemeenteraden en staten wil inbrengen, hetgeen zij bij amendement voorstelt. Zij zei dat als dit amendement hier wordt aangenomen, zij er straks nog op terugkomt bij de behandeling van het wetsontwerp betreffende de Staten-Generaal. Ik neem aan dat als het verworpen wordt, zij er ook op terugkomt.

**Mevrouw Kappeyne van de Coppello** (VVD): Jazeker!

Minister **Wiegel**: Zij komt dus altijd terug met dit voorstel. Het is mijn opvatting dat wij één lijn moeten trekken in de vormgeving in de Grondwet bij de verkiezingen voor de Staten-Generaal, de provinciale staten en gemeenteraden. Daarom zal de geachte afgevaardigde ook wel begrijpen dat ik hier haar gedachte niet steun, zoals ik die ook – zo mij dit gegeven is – bij de behandeling van het komend wetsvoorstel niet zal steunen. Ik ben er verheugd over dat de heren Patijn en Van der Sanden de Regering op dit stuk volgen.

Mevrouw Kappeyne van de Coppello vroeg nog of het niet vermelden van de clausule dat iedere kiezer slechts één stem uitbrengt, niet in strijd zou zijn met het Statuut, artikel 46. De Regering meent dat dit niet het geval is, omdat in onze zienswijze dat wat deze clausule in het huidige artikel 90 beoogt te verbieden, ook onder de herziene Grondwet reeds zonder die clausule uitgesloten is.

## Voorzitter

De beraadslaging wordt gesloten.

Beraadslaging over artikel 7.8, waarop zijn voorgesteld:

- een amendement-Brinkhorst c.s. (stuk nr. 17);
- een amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 16).



De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil hierbij nog een kanttekening plaatsen. De belangrijkste reden dat wij een eigen amendement hebben ingediend, naast het amendement dat strekt tot schrapping van dit artikel, is dat mijn fractie uitdrukkelijk niet wil vooruitlopen op de discussie over de vraag of wij nu de gekozen dan wel de benoemde burgemeester moeten hebben. Wij vinden wel dat deze kwestie gedeconstitutionaliseerd moet worden. Wij vinden ook dat de discussie over de samenstelling van de bestuursorganen moet worden gerelateerd aan de totale functie- en taakomschrijving van gemeenteraden, respectievelijk provinciale staten, en dat om die reden deconstitutionalisering gewenst is.



Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil slechts één opmerking maken, want het lijkt al te zeer op een herhaling van zetten. Destijds is bij de discussie over de nota een motie door de heer Tilanus voorgesteld. Deze motie is door deze Kamer aanvaard. Hierin werd gezegd, dat er in de Grondwet geen wijziging moest worden aangebracht ten aanzien van de procedure, de gang van zaken en het feit van de benoeming van de Commissaris en van de burgemeester. Die uitspraak is gedaan. De Regering – tegen de geachte afgevaardigde de heer Brinkhorst wil ik nog eens zeggen: de opeenvolgende kabinetten – heeft zich aan die uitspraak van de Kamer gehouden. Vandaar dat ik blijf bij mijn afwijzing van het desbetreffende amendement, alsmede dat van de geachte afgevaardigde.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de overige onderdelen van het wetsontwerp wordt geen beraadslaging gevoerd.

De behandeling van het wetsontwerp wordt geschorst.

In behandeling komt het wetsontwerp Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet, strekken- de tot opnemng van een bepaling in-

zake de mogelijkheid kiesrecht voor de gemeenteraad te verlenen aan ingezetenen die geen Nederlander zijn (13991).

Over artikel I wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel II, waarop zijn voorgesteld:

- een amendement-Brinkhorst c.s. (stuk nr. 11, I) en
- een amendement-Verbrugh c.s. (stuk nr. 12, I).



De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb iets te zeggen, maar ik weet niet bij welk punt ik dat naar voren moet brengen. Ik heb namelijk in mijn eerste termijn zowel de Minister als de regeringscommissaris uitgenodigd om hun visie te geven op datgene wat de vorige minister van Binnenlandse Zaken en de vorige en de huidige regeringscommissaris inder- tijd hebben gezegd bij de behandeling van artikel 1.4.

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! Er zijn wel een vorige en huidige Minister van Binnenlandse Zaken, maar geen vorige en huidige regeringscommissaris. Die is steeds dezelfde gebleven. Dat is continuïteit in het beleid!

De heer **Waltmans** (PPR): Dat is precies wat ik gezegd heb. Ik heb namelijk naar dezelfde persoon gekeken. Toen ik het had over de vorige minister van Binnenlandse Zaken heb ik in de hoogte gekeken en toen ik het over de regeringscommissaris had, heb ik in beide gevallen in de richting van de regeringstafel gekeken.

Mijnheer de Voorzitter! Wat is namelijk het geval? Je zou uit de verklaringen die toen zijn afgelegd, kunnen afleiden, dat, wanneer artikel 1.4 luidt zoals het luidt en wetsontwerp 13991 wordt ingetrokken, verworpen, als niet ingediend wordt beschouwd, de wetgever dan de vrijheid had om kiesrecht, onder nader te bepalen voorwaarden, toe te kennen aan ingezetenen niet-Nederlanders voor elk vertegenwoordigend lichaam waarvoor men dat wenselijk acht. Die vraag blijft staan.

Het antwoord op die vraag is niet alleen voor mij zo cruciaal, maar naar mijn mening geldt dit ook voor de gehele discussie. Immers, als het antwoord op die vraag 'ja' luidt, heeft in ieder geval mijn fractie verder geen behoefte aan amenderingen, alsook niet aan dit wetsontwerp. Uit de a-contrario-redenering is ook af te leiden, dat, wanneer je het kiesrecht wel re-

gelt voor ingezetenen niet-Nederlanders voor gemeenteraden, het per definitie niet kan voor anderen, omdat de formele wetgever eraan gebonden is dat niet voor anderen toe te staan, noch voor de Provinciale Staten, noch voor de Tweede Kamer, enzovoorts.

Mijn heel directe vraag is dus: sluit artikel 1.4 uit, dat de formele wetgever actief en passief kiesrecht regelt voor ingezetenen niet-Nederlanders?



De heer **Verbrugh** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! De Regering vindt mijn amendement niet ver genoeg gaan. Ik heb echter nog wat meer informatie gekregen. Daarom wil ik de Minister ter toelichting toch nog iets vragen. Ik vrees namelijk dat de toekenning van kiesrecht op gemeentelijk niveau de aanpassing van de buitenlandse werknemers aan ons land niet zal bevorderen – wat men misschien op het eerste gezicht zou denken – maar dat zij juist een belemmering kan worden voor de immigranten om zich hier voldoende aan te passen en thuis te gaan voelen.

Heeft de Minister wel eens de resultaten onder ogen gehad van de toekenning van kiesrecht aan immigranten in het land dat daarmee de langste ervaring heeft, namelijk Zweden? De Zweedse regering ondervindt veel hinder van discriminatie en wrijvingen tussen buitenlandse werknemers, bij voorbeeld uit Turkije en Italië, en de Zweedse bevolking. Het spreken van gebroken Zweeds is daar genoeg om een immigrant ervan te beschuldigen dat hij zich niet genoeg voor de Zweedse samenleving interesseert en om zijn arbeidskracht alleen in bepaalde sectoren te aanvaarden, bij voorbeeld in schoonmaakbedrijven.

Volgens de directeur, Kjell Oberg, van de Zweedse immigratiedienst zijn de verhoudingen zo slecht, dat de immigranten in Norrköping een burgerwacht in het leven riepen om zich tegen de Zweden te beschermen. Nu doet de Zweedse regering van haar kant alles wat zij kan om de immigranten zo snel mogelijk te integreren in de samenleving. Een dergelijk regeringsbeleid is ook in ons land niet helemaal vreemd.

Nu gebruiken die immigranten hun kiesrecht juist om verstrekkende eisen te stellen om hun eigen taal en cultuur in tact te houden en zo de integratie tegen te werken. Geloof de Minister niet dat er bij de aanwezigheid van kiesrechtige immigranten, die niet willen worden geïntegreerd, best een politieke partij zal zijn die deze groep ter wille zal zijn om haar culturele afzonderlijk-

## Verbrugh

heid zoveel mogelijk te bevorderen, bij voorbeeld bij behandeling van onderwerpen als volkshuisvesting, welzijn en onderwijs in de gemeenteraden?

Dit zou uiteraard ook kunnen gelden bij statenloze burgers. Deze hebben echter in elk geval geen wettelijke band met een buitenlandse regering. In het geval waarmee wij hier wel eens te maken hebben, namelijk dat van de Zuid-Molukkers, staan er bovendien andere positieve zaken tegenover die maken dat ik door mijn amendement voor hen een uitzondering wil maken.

□

De heer **Van der Sanden** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wat ik ten aanzien van artikel 7.6 heb gezegd, geldt ook ten aanzien van 7.7. Ik had mij namelijk nog niet uitgesproken over het amendement van de heer Brinkhorst. De kanttekeningen die ik daarbij zal maken, zijn zeker geen poging tot het uitlokken van interrupties. Dat wil ik voorstellen.

De heer Brinkhorst heeft in dit kader gesproken over het feit dat wij toch bezig zijn met het uithollen van de nationale staat. Voor zover dit betrekking heeft op de overdracht van bevoegdheden aan de Europese Gemeenschap kan ik daarin komen. In dat kader passen de categorieën kiezers, alle te samen, die wij onder de werking van het wetsontwerp 13 991 brengen, zeker niet. Dan zou dit wetsontwerp namelijk inderdaad beperkt moeten blijven tot onderdanen van de EG-staten. De benadering die hij ten aanzien van de uitholling van het begrip nationaliteit in dezen heeft gekozen, is niet de mijne en die van mijn fractie.

Op die gronden en tevens op grond van de beschouwing die ik in eerste termijn heb gehouden met betrekking tot de samenhang der zaken voor zover dit het lokale niveau betreft, is mijn fractie tot het besluit gekomen dat zij geen enkele motivering kon vinden om het kiesrecht uit te breiden tot de leden van de Provinciale Staten, zowel actief als passief.

Ik wil nog op iets wijzen dat ik de laatste weken, sinds de behandeling van het wetsontwerp, heb bemerkt. Onze positieve opstelling blijft daardoor trouwens onverkort overeind.

Ik heb evenwel geconstateerd dat deze principiële wijziging in onze opstelling met betrekking tot het loslaten van het nationaliteitsbeginsel voor de verlening van het kiesrecht aan ingezetenen, niet-Nederlander zijnde, voor de gemeenteraden nog lang geen brede instemming in de Nederlandse samenleving heeft gevonden.

□

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! Aan het adres van de heer Waltmans kan ik zeggen dat de door hem geopperde gedachte in strijd zou zijn met de formuleringen in de huidige Grondwet en met de formuleringen in de nieuwe Grondwet. Voor wat betreft het kiesrecht voor de leden van de Staten-Generaal en de nationaliteit, kan de geachte afgevaardigde kijken naar artikel 90. Ten aanzien van de verkiezingen op provinciaal niveau kan hij kijken naar artikel 137 van de Grondwet. Voor wat betreft de gemeenteraad kan hij artikel 152 bezien. De geachte afgevaardigde denkt altijd 'ik weet dat graag vooruit', en hij zal dus uitzien naar de nieuwe Grondwet. In dat geval verwijs ik hem naar artikel 1.4, waarin staat dat iedere Nederlander gelijk recht heeft, de leden van algemeen vertegenwoordigende organen te kiezen. Kortom, de eis van het Nederlandschap staat daarin duidelijk geformuleerd.

De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! In artikel 1.3 staat dat alle Nederlanders op gelijke voet in openbare dienst benoembaar zijn, zonder dat dit uitsluit dat niet-Nederlanders ook benoembaar zijn.

Ik had rechtstreeks gevraagd of de Minister de opvatting deelt die de vorige minister van Binnenlandse Zaken en de regeringscommissaris in het toen gehouden debat naar voren hebben gebracht. Zij deden dat naar aanleiding van mijn poging om op artikel 1.4 een amendement in te dienen. In mijn amendement stond iets in de geest van 'bij wet kan dit ook worden toegekend aan ingezetenen, niet-Nederlander'.

Minister **Wiegel**: En mijn ambtsvoorganger heeft toen gezegd dat dit niet kon?

De heer **Waltmans** (PPR): Neen, dat heeft hij niet gezegd. Hij heeft gezegd dat het niet op deze plaats moest, omdat dit artikel het niet uitsloot. Hij heeft toen verwezen naar verdere discussies.

Minister **Wiegel**: Dat waren dus de discussies met betrekking tot de Staten-Generaal?

De heer **Waltmans** (PPR): Bij voorbeeld. Wordt dit echter in het inzicht van de huidige Minister van Binnenlandse Zaken in artikel 1.4 uitgesloten of niet? Dat is immers van belang voor de Tweede Kamer die te zijner tijd hierover een oordeel moet geven.

Minister **Wiegel**: Naar mijn mening is artikel 1.4 duidelijk. Ik verwijs de ge-

achte afgevaardigde overigens ook nog naar de voorstellen ten aanzien van artikel 3.1.7. Dat zijn de voorstellen met betrekking tot het lidmaatschap van de Staten-Generaal. In dat artikel staat zeer nadrukkelijk de eis van het Nederlandschap. Ik verwijs hem dus naar dat artikel. Hij kan tegelijkertijd terugblikken naar artikel 1.4. Beide bepalingen zijn in samenhang voldoende duidelijk.

De heer **Waltmans** (PPR): Dat betekent dus dat de Minister nu nadrukkelijk zegt dat artikel 1.4 op zich zelf niet inhoudt dat de formele wetgever het kiesrecht ook kan toekennen aan ingezetenen die niet-Nederlander zijn?

Minister **Wiegel**: Je zou inderdaad het betoog kunnen opzetten dat artikel 1.4 die opening laat, maar – hoewel daartegen wat is in te brengen – de geachte afgevaardigde moet het artikel 1.4 zien in samenhang met het standpunt van de Regering, zoals dat blijkt uit het geformuleerde artikel 3.1.7. De geachte afgevaardigde kent natuurlijk het standpunt van de Regering uit de gedachtenwisseling hier, want die gedachtenwisseling wordt niet alleen gehouden om het al dan niet eens te worden. Zij is interpreterend ook voor datgene wat wij straks precies in de artikelen gaan zetten.

De heer **Waltmans** (PPR): Het ging mij natuurlijk om een zodanige uitspraak dat ik niet door vóór een voorstel te stemmen om het kiesrecht aan ingezetenen niet-Nederlander zijnde, toe te kennen voor de gemeenteraad, tegen alle andere mogelijkheden stemde. Uit datgene wat de Minister zegt, begrijp ik dat dit gevaar niet aanwezig is.

Minister **Wiegel**: Ik bewaar de geachte afgevaardigde – overigens niet hem alleen – gaarne voor gevaren, zeker als deze er niet zijn.

De heer Verbrugh heeft nog een vraag gesteld met betrekking tot de situatie die hij in Zweden heeft gesignaleerd. Ik zou daarover op dit moment weinig kunnen zeggen in die zin, dat ik niet zou kunnen zeggen of de geachte afgevaardigde gelijk had, namelijk dat de ervaringen in Zweden zo bijzonder slecht zijn.

De geachte afgevaardigde merkte op: Stel dat in Nederland aan niet-Nederlandse ingezetenen het kiesrecht voor gemeenteraden werd gegeven, zou op die manier niet de weg worden geopend dat men nog eens extra zijn eisen inzake de eigen taal en de eigen culturele beleving zou onderstrepen? Als dat al zou gebeuren, zie ik niet in waarom dat een perikel zou zijn. Ook in de huidige situatie is dat het geval met niet-Nederlanders die hier wonen.

## Wiegel

Ik spreek nu niet over verschillende groepen van buitenlandse werknemers, maar met name over de Molukse minderheid in Nederland, waarmee ik in mijn andere functie van vice-Minister-President te maken heb. Ik weet dat die groep van de bevolking zeer hecht aan de eigen culturele identiteit en de eigen taal. Binnen de in onze rechtsstaat bestaande regels heeft men het recht daarvoor op te komen.

Ik zie dus niet dat dit zou moeten betekenen dat met het voorstel van de Regering om het kiesrecht voor gemeenteraden aan niet-Nederlanders die hier wonen te geven de argumentatie van de geachte afgevaardigde de heer Verbrugh was versterkt. Ik heb al eerder gesproken over mijn arbeid ter zake. Als het wetsontwerp hier in discussie komt, kunnen wij misschien ook deze discussie voortzetten.

Ik geloof dat ik weinig behoefte te zeggen over de interventie van de geachte afgevaardigde de heer Van der Sanden, die nog eens heeft gezegd dat zijn fractie zich positief ten opzichte van het wetsvoorstel opstelt. Hij heeft eraan toegevoegd dat hem de laatste tijd gebleken is dat er bij onze bevolking toch nog veel bezwaren bestaan tegen het voorstel. Ik meen daar op dit moment buiten te moeten blijven. Het standpunt van de Regering is dat in de Grondwet de opening moet worden geboden. Straks bij de wetgeving kan zeker een nadere discussie worden gevoerd vanuit de ontwikkelingen in de maatschappij en de meningen die uit de samenleving naar voren komen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over artikel III en de daarop voorgestelde amendementen alsmede over de beweegreden wordt geen beraadslaging gevoerd.

De behandeling van het wetsontwerp wordt geschorst.

**De Voorzitter:** Het lid Beckers-de Bruijn heeft mij medegedeeld dat zij wegens bezigheden elders de vergadering heeft moeten verlaten.

In behandeling komt het wetsontwerp Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake de waterstaat (13993).

Over artikel I wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel II, waarop zijn voorgesteld:

een amendement-Van Rossum c.s. (stuk nr. 14);

een amendement-Brinkhorst c.s. (stuk nr. 12).

□

De heer **Van Rossum** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Het al of niet verwijderen van het oppertoezicht op de waterschappen uit de bestaande Grondwet is voor onze fractie zeer essentieel. Via amendering wordt dan ook een poging gedaan om dit alsnog in de nieuwe grondwet te behouden. Misschien is het juist te zeggen dat gepoogd wordt, gelet op het voorliggende wetsontwerp, dat er weer in terug te brengen.

De Regering legt in haar antwoord de nadruk op het primaat van de provincie bij de reglementering van de waterschappen. Daarvan heb ik met grote instemming kennis genomen. Dat is ook een duidelijke verbetering ten opzichte van het oorspronkelijke door het vorige kabinet ingediende wetsontwerp. Dat doet naar mijn mening geenszins de noodzakelijkheid of wenselijkheid van een bepaling over het oppertoezicht door de Kroon verminderen.

De Minister van Verkeer en Waterstaat heeft zich, zeer tot mijn genoegen, zeer positief over dat oppertoezicht uitgelaten bij de behandeling van de nota Naar een nieuw waterschapsbestel. Ook bij de behandeling van deze grondwetswijziging heeft de Minister zich zowel in eerste als in tweede termijn zeer ten gunste van dat oppertoezicht uitgelaten.

Jammer, dat hij dit wel wil in de normale wet, doch helaas een bepaling in de grondwet afwijst. De regeringscommissaris heeft een uitvoerig en positief betoog gehouden over het oppertoezicht. Hij heeft daarbij gewezen op het beroepsrecht op de Kroon in de artikelen 19 en 22 van de Waterstaatswet en de Keurenwet 1895 ter sprake gebracht in een duidelijke relatie tot het oppertoezicht. Toch wijst hij een bepaling over dat oppertoezicht in de grondwet, mede vanuit overwegingen van systematiek, af. Die systematiek is natuurlijk niet zo groot, want die zit juist in het feit dat er bij waterschappen sprake is van een andere manier van toezicht dan op gemeenten en provincies. Dat argument lijkt mij dan ook niet zo sterk. Als je iets duidelijk anders wil regelen, dan moet dat ook expliciet tot uitdrukking komen.

Onze hele wetgeving ademt deze geest. Dat oppertoezicht is zeer uitvoerig en expliciet geregeld in de artikelen

5, 5a en 6 van de Waterstaatswet en geeft grote bevoegdheden aan de Minister van Verkeer en Waterstaat. Zo staat in artikel 39 van de Waterstaatswet:

'Indien Gedeputeerde Staten van een der bevoegdheden, hun in de artikelen 36 en 37 toegekend, geen gebruik maken, kan Onze voornoemde Minister, Gedeputeerde Staten gehoord, de daar bedoelde bevelen geven.' Hier is zelfs sprake van een duidelijk bevelsbevoegdheid.

Grote moeilijkheden met hoge waterstanden, de buitengewone riviercorrespondentie, worden geregeld in de artikelen 69 tot 79 van de Waterstaatswet. Ook dit is een duidelijke bevoegdheid van de Minister van Verkeer en Waterstaat. Interprovinciale moeilijkheden kunnen zich bij waterschappen voordoen. De artikelen 4 en 63 tot en met 66 geven duidelijke Kroonbevoegdheden aan, dus van het oppertoezicht. Bij dringend en dreigend gevaar beslaan de beschreven bevoegdheden een hele paragraaf, van artikel 80 tot 87. Ingeval van overstromingen worden de duidelijke bevoegdheden van de Kroon geregeld in de artikelen 98 tot 101.

Artikel 100 van de Provinciewet stelt dat verordeningen geheel of in hoofdzaak de Waterstaat betreffende en de overige besluiten bedoeld bij artikel 98 Onze goedkeuring behoeven. Weer een duidelijke bevoegdheid van de Kroon.

Heel dat oppertoezicht is zo glashelder in onze wetgeving verankerd. Ik wijs ook nog naar de Wet Verontreiniging oppervlaktewater, de Wet inzake Droogmakerijen en Indijkingen – misschien binnenkort nog eens aan de orde als er een concessie verleend moet worden – artikel 19 van de nieuwe, nog onlangs door deze Minister behandelde Bevoegdhedenwet en de Rivierenwet. Dat betreft allemaal de bevoegdheid tot oppertoezicht van de Kroon.

Het zou mij zeer bedroeven indien aan dat oppertoezicht ook maar enigszins werd geknabbeld, mede in verband met de toekomst. Ik had het over reeds geldende wetten, maar de toekomst is dat er nog een Waterschapswet en een Wet op de waterhuishouding nodig en in voorbereiding zijn. Ook daarbij zal diezelfde bevoegdheid, die primair bij de provincie thuishoort – daar is geen verschil van mening over tussen Regering en Kamer – nodig zijn.

Wij hebben daarover een aantal adressen gehad van het interprovinci-

## Van Rossum

aal overleg 'Water' van de Unie van Waterschappen, die alle in dezelfde richting wijzen. Het moet toch wel duidelijk zijn dat het oppertoezicht gehandhaafd moet worden. Het oppertoezicht zit nu in de bepaling 'overig toezicht'. Ik heb duidelijk uit de interpretatie begrepen, dat met overig toezicht is bedoeld: oppertoezicht met een klein aanhangsel. Dat is een wat wonderlijke manier van uitdrukken. Het moet dan duidelijk van een interpretatie voorzien worden.

Ik heb net van de Minister van Binnenlandse Zaken gehoord dat deze behandeling een interpretatieve betekenis heeft voor de toekomstige gewone wetgever. Die interpretatie zou ik daarom duidelijk op tafel willen hebben. Daarvan hangt af, hoe wij met het amendement zullen handelen.

□

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Als een groene draad door de behandeling van artikel 7 heeft van onze kant de gedachte gelopen, dat zo weinig mogelijk in de Grondwet moet worden geregeld en dat die zaken die niet per se daarin moeten zijn opgenomen, daarin niet behoeven te worden geregeld. Om die reden heeft mijn fractie op stuk nr. 12 ingediend een amendement om niet te vermelden het vernietigingsrecht van de Kroon van besluiten van besturen van waterschappen. De reden daarvoor is, dat dit recht tot dusverre niet in de Grondwet was geregeld, dat het oorspronkelijk ook niet in het ontwerp stond en dat alleen in de nota naar aanleiding van het eindverslag de Regering alsnog dat vernietigingsrecht om redenen vooral van systematiek, als ik de regeringscommissaris goed heb begrepen, heeft toegevoegd.

Mijn fractie is geenszins overtuigd van de wenselijkheid om iets dat tot dusverre in de waterstaatswet was geregeld en wat goed heeft gefunctioneerd, alsnog speciaal in de Grondwet op te nemen. Wij hebben echter te weinig steun voor die gedachte gekregen van andere zijden in de Kamer. Om die reden trek ik mijn amendement op stuk nr. 12 in. Wij hechten er ook niet zo sterk aan, dat wij aan Principienreiterie willen doen.

De **Voorzitter**: Aangezien het amendement-Brinkhorst c.s. (stuk nr. 12) is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

□

De heer **Van der Sanden** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De heer Van Ros-

sum heeft in enkele termijnen zeer indringend gesproken over de kwestie van het oppertoezicht en het overige toezicht. Wij hebben met grote belangstelling geluisterd naar het antwoord van de Regering. Ik heb ook even gekeken naar voorlopig verslag en memorie van antwoord, stukken die een vrij belangrijke rol in de discussie hebben gespeeld. De Minister heeft er al op gewezen, dat de discussie en de beraadslaging hier als het ware een eenheid zijn bij de interpretatie van de artikelen, die de grondwetgever straks definitief zal vaststellen.

In de memorie van antwoord wil ik speciaal wijzen op blz. 2 waar de Regering stelt dat het de bedoeling is primair het toezicht centraal te doen uitvoeren en dat derhalve de uitoefening van die bevoegdheden door de provinciale besturen allereerst toekomt aan die provinciale besturen. Bij dat overig toezicht hoort het oppertoezicht. Wij kennen daaraan ook wezenlijke betekenis toe, onder handhaving van het primaat van het provinciale toezicht, zo wil ik daaraan gezien de betekenis van deze gedachtenwisseling, toevoegen.

Het begrip 'oppertoezicht' wordt gevat door het overig toezicht, in de context, die de heer Van Rossum zo dierbaar is. Ook zonder aanvaarding van het amendement kan het effect worden bereikt, waarvoor de heer Van Rossum zich zo nadrukkelijk en vol ijver heeft ingezet.

□

De heer **Nijpels** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! In de discussie over het amendement van de geachte afgevaardigde de heer Van Rossum is door de Regering een drietal argumenten naar voren gebracht. De Regering wees erop, dat het amendement niet past in de systematiek van het wetsontwerp.

Als voorbeeld heb ik aangehaald, dat in het door de Regering ingediende wetsontwerp met betrekking tot de buitenlandse betrekkingen het woord 'oppertoezicht' ook is verdwenen. Verder hecht ik aan de overweging, aangevoerd door de Minister van Verkeer en Waterstaat, dat door het expliciet opnemen van het oppertoezicht optisch een verkeerd beeld kan ontstaan over het primaat van het provinciale toezicht. In de woorden 'overig toezicht' acht ik het oppertoezicht voldoende vervat.

Ik zou het op prijs stellen indien de Minister een zo duidelijke verklaring geeft, dat de heer Van Rossum nog meer gerust gesteld kan worden, als ik al was door de eerdere beantwoording.

□

Minister **Tuijnman**: Mijnheer de Voorzitter! Zijn wij er in alle opzichten zeker van, dat bij deze grondwetswijziging het oppertoezicht onverlet blijft? Volgens mij is dat zeer zeker het geval. Ik heb al gezegd, waarom ons vermelding van het oppertoezicht in dit artikel minder gewenst voorkwam. Zowel in de bestaande als in de komende wetgeving zal dit element het volle gewicht krijgen. In het oorspronkelijke ontwerp kwam noch het oppertoezicht, nog het provinciaal toezicht voor. Juist het CDA heeft er indertijd op aangedrongen het primaat van de provincie een zeer sterk accent te geven. Dat primaat komt thans ten volle tot zijn recht. Ik ben het eens met de heer Van der Sanden dat een en ander moet worden gezien in het verband van de gehele schriftelijke voorbereiding. Nogmaals, er behoeft geen enkele twijfel te bestaan, dat hetgeen de heer Van Rossum uit hoofde van de Waterstaatswet en vanwege zijn persoonlijke belevenis naar voren heeft gebracht niet ten volle gerespecteerd zal worden.

De heer **Van Rossum** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! De verklaring van de Minister van Verkeer en Waterstaat is zo duidelijk en zo overtuigend, dat het haast oneerlijk zou zijn, als ik mijn amendement zou handhaven. Ik trek het daarom in.

De **Voorzitter**: Aangezien het amendement-Van Rossum c.s. (stuk nr. 14) is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over artikel III en de beweegreden wordt geen beraadslaging gevoerd.

De behandeling van het wetsontwerp wordt geschorst.

In behandeling komt het wetsontwerp Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake openbare lichamen voor beroep en bedrijf en andere dan in de Grondwet genoemde lichamen met verordenende bevoegdheid (13 994).

Over artikel I wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel II, waarop zijn voorgesteld:

twee amendementen-Van der Spek c.s. (stukken nrs. 12, I en II);  
een amendement-Brinkhorst c.s. (stuk nr. 11).

## Brinkhorst

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Om analoge redenen als waarom ik zoëven mijn amendement op stuk nr. 10, betrekking hebbend op wetsontwerp 13 993, heb ingetrokken, trek ik nu mijn amendement op stuk nr. 11 in.

De **Voorzitter**: Aangezien het amendement-Brinkhorst c.s. (stuk nr. 11) is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

□

De heer **Nijpels** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Wat de amendementen van de heer Van der Spek betreft, kunnen wij ons aansluiten bij de argumenten, die de Regering heeft aangevoerd ter bestrijding ervan. Wij zullen deze amendementen dus niet kunnen steunen. Deze mededeling bespaart ons straks een stemverklaring.

□

De heer **Van Dam** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wat de amendementen van de heer Van der Spek betreft, wil ik het volgende opmerken. Ingevolge de door de Regering voorgestelde bepaling blijft de mogelijkheid open – deze bestaat nu al – dat bedrijfsschappen en hoofdbedrijfsschappen bij algemene maatregel van bestuur worden ingesteld, wanneer de betrokken organisaties, die het schap zullen dragen, eenstemmig zijn. Die eenstemmigheid vinden wij van markant belang voor het bedrijfskarakter van het schap. Dat accent willen wij niet missen. Daarom zullen wij tegen deze amendementen stemmen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over artikel III en de beweegreden wordt geen beraadslaging gevoerd.

De behandeling van het wetsontwerp wordt geschorst.

Over het wetsontwerp Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepaling met betrekking tot de voorziening in aangelegenheden, waarbij twee of meer gemeenten zijn betrokken alsmede van de bepaling inzake geschillen tussen openbare lichamen (13 995) wordt geen beraadslaging gevoerd.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, thans over te gaan tot de stemmingen, die verband houden met deze wetsontwerpen.

De heer **Patijn** (PvdA): Zouden wij niet alle stemmingen, dus ook die welke op andere onderwerpen betrekking heb-



V.l.n.r. het PvdA-kamerlid Patijn en Minister Wiegels en de kamerleden Den Uyl en Vellenga (beiden PvdA)

ben en die vandaag aan de orde komen, achter elkaar kunnen houden? Wellicht kan nu een theepauze worden ingelast, waarna alle stemmingen worden gehouden. Anders moeten wij eerst hierover stemmen, krijgen wij theepauze en moet iedereen daarna weer terugkomen voor de andere stemmingen.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat dit op zichzelf geen onaardige gedachte is, maar ik neem aan, dat ten aanzien van de andere onderwerpen, waarover gestemd zal worden, heropening van de beraadslaging zal worden gevraagd. Het lijkt mij daarom beter, de zaken per onderwerp af te doen; daarmee wordt de ordelijkheid misschien gediend.

De **Voorzitter**: Ik handhaaf mijn voorstel om, na een schorsing van vier minuten, de stemmingen te doen plaatsvinden die verband houden met de wetsontwerpen betreffende de grondwetswijzigingen.

De vergadering wordt van 15.45 uur tot 15.49 uur geschorst.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee dat ik de volgende brief van de Minister van Sociale Zaken heb ontvangen:

's-Gravenhage, 22 maart 1979.

Ten antwoord op uw brief van 21 maart jl. deel ik u – wederom na overleg met het Ministerie van Economische Zaken – het volgende mede.

Zoals ik gisteren reeds schreef kan ik slechts vermoeden waar de heer Van der Doef op doelt, omdat hij perspublicaties citeert.

Indien het juist is dat hij inderdaad het oog heeft op een kennelijk uitgelakte concept-tekst voor een paragraaf van het Centraal Economisch Plan 1979, kan ik slechts herhalen dat dit plan nog niet is afgerond. Derhalve staat de tekst – anders dan de heer Van der Doef veronderstelt – nog niet vast en kan dus ook niet worden gepubliceerd. Eerst moeten zich daarover de Centrale Plancommissie (CPC) en het kabinet hebben uitgesproken.

Het is ook mogelijk dat bedoeld wordt op een notitie die het CPB ten behoeve van de Commissie van Economische Deskundigen van de SER heeft samengesteld. In dat geval zouden vragen over (het tijdstip van) eventuele publicatie m.i. tot de SER moeten worden gericht.

De Minister van Sociale Zaken, (w.g.) W. Albeda.

Ik stel voor, deze brief voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

In stemming komt het wetsontwerp nr. 13 990.

Artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Het nader gewijzigde amendement-Brinkhorst c.s. tot het invoegen van een nieuw artikel 7.0. in artikel II (stuk nr. 33) wordt bij zitten en opstaan verworpen.



## Voorzitter

De **Voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PvdA, DS'70, de PSP, de PPR en het GPV vóór dit amendement hebben gestemd.

Artikel 7.1 van artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 15) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, DS'70, de PSP en de PPR vóór dit amendement hebben gestemd.

Het amendement-Faber c.s. (stuk nr. 19, I) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PPR tegen dit amendement hebben gestemd.

Ik neem aan, dat als gevolg van de aanvaarding van dit amendement ook het andere op stuk 14 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

Artikel 7.2, zoals het is gewijzigd door de aanneming van de amendementen-Faber c.s. (stukken nrs. 19, I en II), wordt zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Faber c.s. (stuk nr. 21) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP en DS'70 tegen dit amendement hebben gestemd.

Het amendement-Kappeyne van de Coppello c.s. (stuk nr. 29) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de CPN en de PSP vóór dit amendement hebben gestemd.

Artikel 7.3, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Faber c.s. (stuk nr. 21), wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de PPR wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit gewijzigde artikel te hebben gestemd.

Het gewijzigde amendement-Faber c.s. (stuk nr. 32) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP en het GPV tegen dit amendement hebben gestemd.

Artikel 7.4, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Faber c.s. (stuk nr. 32), wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP en DS'70 tegen dit artikel hebben gestemd.

Artikel 7.5 wordt zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Faber c.s. tot invoeging van een nieuw artikel 7.5a (stuk nr. 22) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, DS'70 en de SGP tegen dit amendement hebben gestemd.

Ik geef thans het woord aan de heer Van der Spek over de orde.

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Ik stel voor dat nu eerst in stemming komen alle amendementen op de stukken nrs. 26 en 27. Het lijkt mij dat amendement nr. 26, I zonder meer moet voorgaan, omdat het amendement van de heer Patijn helemaal niet gaat over dat wat bestreken wordt in het amendement nr. 26, I.

Inzake de andere amendementen kun je discussiëren over de vraag welke stemming logischerwijze voor moet gaan. Vóór het voorgaan van het amendement van de heer Patijn pleit dat de technische ingreep in het wetsontwerp groter is. Er wordt namelijk meer uit verwijderd. Vóór het voorgaan van mijn amendementen pleit, dat zij inhoudelijk verder gaan dan het amendement van de heer Patijn. Er worden daarin bepaalde uitspraken gedaan, die door het amendement van de heer Patijn worden opgeschoven naar later. Vóór het voorgaan van mijn amendementen pleit bovendien dat zij eerder zijn ingediend.

Om die redenen – twee tegen één – stel ik met klem voor, mijn amendementen, alle vijf, eerst is stemming te brengen.

De **Voorzitter**: Het argument omtrent een eerdere indiening speelt uiteraard geen rol. Het amendement dat de verste strekking heeft, komt het eerst in stemming.

Ik geef thans het woord aan de heer Patijn, die zijn standpunt wenst toe te lichten.

De heer **Patijn** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat de heer Van der Spek op één punt gelijk heeft. Amendement nr. 26, I moet het eerst in stemming komen, omdat het betrekking heeft op het eerste gedeelte van dit artikel. Mijn amendement op stuk nr. 31, dat het hele tweede gedeelte van die zin van het eerste artikel vervangt, gaat naar mijn oordeel boven het amendement van de heer Van der Spek, omdat daarin een totaal nieuwe tekst wordt voorgesteld.

Ik geef u daarom in overweging, eerst amendement nr. 26, I in stemming te brengen en vervolgens amendement nr. 31. Als dat amendement is aangenomen, behoeven de overige amendementen naar mijn oordeel niet meer in stemming te komen.

De **Voorzitter**: Kan de heer Van der Spek zich in zijn irenische geest daarin vinden?

De heer **Van der Spek** (PSP): Neen.

De heer **Van der Sanden** (CDA): Ik sluit mij aan bij de argumentatie van de heer Patijn.

De heer **Van der Spek** (PSP): Ik wil stemming over uw voorstel wat de volgorde betreft, waarbij ik aanneem dat u het eerste punt dat de heer Patijn voorstelde, overneemt.

De **Voorzitter**: Ja, dat neem ik over. Bestrijdt u ook die volgorde?

De heer **Van der Spek** (PSP): Neen, die bestrijd ik niet. Het betekent dat amendement nr. 26, I nu het eerst in stemming komt. Ik stel echter voor dat daarna de andere amendementen op de stukken nrs. 26 en 27 in stemming komen, vóór het amendement op stuk nr. 31.

De **Voorzitter**: En daar kan de heer Patijn zich niet in vinden?

De heer **Patijn** (PvdA): Neen.

De **Voorzitter**: Wij zullen dan eerst in stemming brengen waarover wij het wél eens zijn.

Het amendement-Van der Spek c.s. (stuk nr. 26, I) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP en de PPR vóór dit amendement hebben gestemd.

Ik stel voor, het amendement van de heer Patijn op stuk nr. 31 thans eerst in stemming te brengen.

## Voorzitter

Het voorstel van de Voorzitter wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de CPN en de PSP tegen dit voorstel hebben gestemd.

Het amendement-Patijn c.s. (stuk nr. 31) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Ik trek nu mijn overige amendementen op de stukken nrs. 26 en 27 in.

De **Voorzitter**: Aangezien de amendementen -Van der Spek c.s. stukken nrs. 26, II en III en 27, I en II zijn ingetrokken, maken zij geen onderwerp van behandeling meer uit.

Het amendement-Kappeyne van de Coppello c.s. (stuk nr. 28) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, het GPV, de SGP, DS'70, de PSP en de CPN voor dit amendement hebben gestemd.

Artikel 7.6, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Patijn c.s. (stuk nr. 31) wordt zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Brinkhorst c.s. (stuk nr. 17) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PvdA, DS'70, de PSP, de CPN en de PPR vóór dit amendement hebben gestemd.

Artikel 7.8 wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN en de PSP tegen dit artikel hebben gestemd.

Artikel 7.9 wordt zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen III en IV en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik geef de gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen.

□

De heer **Stoffelen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Bij de behandeling van het voorstel heb ik er al op gewezen, dat wij nog niet het geringste enthousias-

me kunnen opbrengen voor dit wetsontwerp, dat een mengeling oplevert van een enkele verbetering met enkele onaanvaardbare, verwerpelijke bepalingen. Wij zullen dan ook, zo heb ik toen gezegd, dit voorstel beoordelen aan de hand van een drietal maatstaven.

De eerste maatstaf is, dat een voorstel tot grondwetsherziening alleen die zaken moet regelen die ook nu in ons staatkundig bestel essentieel zijn. Anders gezegd: de hoofdtrekken en essentiële kenmerken van openbare lichamen. De Grondwet dient niet meer te regelen dan strikt noodzakelijk is.

De tweede maatstaf is, dat de Grondwet aan moet sluiten op de hedendaagse veranderlijkheid van maatschappelijke verhoudingen en opvattingen. De Grondwet mag zeker geen belemmeringen opleveren voor maatschappelijke en politieke vernieuwingen.

De derde maatstaf is de wenselijke verkorting, vereenvoudiging en verduidelijking.

Het voorstel, zoals het nu luidt na de stemmingen over de amendementen en artikelen, biedt een zekere verkorting, vereenvoudiging in beperkte zin. Door de aanvaarding van het amendement-Faber op stuk nr. 21 over de benoemde Commissaris van de Koning en de burgemeester is echter ook nog de zeer kleine mogelijkheid tot maatschappelijke en politieke vernieuwing, die in het voorstel zat, eruit gehaald. Tot in lengte van jaren dreigt nu in een nieuwe grondwet te worden vastgelegd dat burgemeester en Commissaris van de Koning, dat de voorzitter van gemeenteraad en de voorzitter van de provinciale staten, door de Kroon benoemd worden. CDA en VVD, de kamermeerderheid, proberen aldus de Grondwet te gebruiken om politieke vernieuwingen te blokkeren.

De **Voorzitter**: Ik weet niet of dit nog wel een stemverklaring is. Ik vind dat dit een mogelijkheid geeft tot debat. Het Reglement van Orde zegt bovendien dat stemverklaringen kort moeten zijn.

De heer **Stoffelen** (PvdA): Die kortheid klopt. Ik geef de essentie weer van het debat, zoals het hier is gevoerd en van de motieven die dit heeft opgeleverd.

De Grondwet zou tot in lengte van jaren kiezers en parlement mond dood maken ten aanzien van de kwestie van de benoemde of gekozen burgemeester en Commissaris van de Koning.

Het voorstel biedt enigszins bekorting en vereenvoudiging en een kleine

verbetering ten aanzien van de Commissaris van de Koning als rijksorgaan. Daar staat tegenover dat het voorstel, zoals het nu luidt, meer regelt dan strikt noodzakelijk is en dat het een blokkeren van politieke en staatkundige vernieuwingen oplevert. De tekst van het voorstel is nu van dien aard dat wij hem al met al nog slechter vinden dan de huidige tekst van de Grondwet. Om die redenen zullen wij dan ook tegen het wetsontwerp stemmen.

De **Voorzitter**: In artikel 68 van het Reglement van Orde staat: 'De Voorzitter kan toelaten, dat na de sluiting der beraadslaging stemverklaringen worden afgelegd. De duur van zulk een verklaring mag de tijd van twee minuten niet overschrijden.'

De heer **Den Uyl** (PvdA): Het was precies twee minuten. Ik heb het getimed.

De heer **Schakel** (CDA): Het zat niet in de tijdsduur, het zat in de inhoud.

De **Voorzitter**: Ik heb geen enkele behoefte eraan en ook geen enkele mogelijkheid daartoe om hierover een discussie te houden. Deze verklaring duurde bijna drie minuten.

□

De heer **Brinkhorst** (D'66): Er moeten goede redenen zijn voor een fractie om, als er een behandeling van een onderdeel van de Grondwet aan de orde is, tegen het desbetreffende wetsontwerp te stemmen. Dit geldt in het bijzonder voor een fractie die vanaf het begin van de discussie over de grondwetsherziening dit onderwerp aan de orde heeft gesteld en die mede ertoe heeft bijgedragen om de discussie in de Kamer te voeren.

Bij de behandeling van dit onderwerp zijn inderdaad wezenlijke punten aan de orde geweest, waarvan wij hebben geprobeerd ze in het wetsontwerp opgenomen te krijgen. Ik noem met name de kwestie van de centralisatie versus de decentralisatie. Ondanks lippendienst, van deze en gene zijde bewezen aan het onderwerp van de decentralisatie, hebben wij helaas moeten constateren dat het wetsontwerp, als het wordt aangenomen, meer centraliserend is dan de bestaande regeling in de Grondwet.

Ik heb erop gewezen dat de deconstitucionalisering voor ons een wezenlijk element was. Bij de algemene beschouwingen over het wetsontwerp heb ik gesproken over de noodzaak om ervoor te zorgen dat de Grondwet geen maatschappelijke vernieuwingen tegengaat. Wanneer wij de discussie

## Brinkhorst

over de reorganisatie van het binnenslands bestuur bekijken en als wij zien dat in deze Grondwet met name de benoeming van de Commissaris van de Koning en van de burgemeester veranderd wordt, terwijl mijn fractie deze discussie uitdrukkelijk heeft willen openlaten en geen principiële uitspraak hierover in de Grondwet wil hebben, zal het duidelijk zijn dat wij onder deze beide omstandigheden redenen zien tegen dit wetsontwerp te stemmen. Wij geven de voorkeur aan handhaving van de huidige Grondwetsbepalingen ter zake.

□

De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik was niet erg gelukkig met het initiatief van de heer Faber, te meer niet omdat de vasthoudendheid van de heer Faber op dit punt met zich bracht dat hij toch wel moest weten in welke politieke context dit ging vallen.

Nu is er nog geen man overboord, in die zin dat ook de heer Faber en de zijnen nog tijd hebben om tot de tweede lezing tot andere gedachten te komen. Wij willen hem daarin steunen door tegen dit wetsontwerp te stemmen.

Het wetsontwerp wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PSP en de PPR tegen het wetsontwerp hebben gestemd.

In stemming komt het wetsontwerp nr. 13 991.

Artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Brinkhorst c.s. (stuk nr. 11 II) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PvdA, de PSP en de PPR vóór dit amendement hebben gestemd.

Het amendement-Verbrugh c.s. (stuk nr. 12, I) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het GPV en de SGP vóór dit amendement hebben gestemd.

Ik neem aan, dat als gevolg van de verwerping van deze amendementen ook het amendement-Brinkhorst c.s. (stuk nr. 11, II) en het amendement-Verbrugh c.s. (stuk nr. 12, II) als verworpen kunnen worden beschouwd.

Artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel III en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

Het wetsontwerp wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsontwerp nr. 13 993.

Dit wetsontwerp wordt, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsontwerp nr. 13 994.

Artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Van der Spek c.s. (stuk nr. 12, I) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de CPN, D'66, het GPV en de SGP vóór dit amendement hebben gestemd.

Het amendement-Van der Spek c.s. (stuk nr. 12, II) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de CPN, het GPV en de SGP vóór dit amendement hebben gestemd.

Artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel III en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

Het wetsontwerp wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fracties van de PSP en de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen het wetsontwerp te hebben gestemd.

In stemming komt het wetsontwerp nr. 13 995.

Het wetsontwerp wordt, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

---

Aan de orde zijn de **stemmingen** over:

de motie-Konings c.s. over de stichting van een opleiding op algemene grondslag (15 361, nr. 5);

de motie-Evenhuis c.s. over het opleidingsinstituut Ubbo Emmius (15 361, nr. 6);

de motie-Ginjaar-Maas c.s. over het tot stand brengen van nieuwe lerarenopleidingen voor het technisch beroepsonderwijs (15 361, nr. 7);

de motie-Van Leijenhorst c.s. over de rechtspositie van docenten verbonden aan de nieuwe lerarenopleidingen (15 361, nr. 8);

de motie-Deetman c.s. over de rechtspositie van leraren, die hun opleiding zullen hebben genoten aan de nieuwe lerarenopleiding voor de technische vakken in Eindhoven (15 361, nr. 9);

de motie-Deetman c.s. over samenwerking tussen de nieuwe lerarenopleidingen en de MO-instituten (15 361, nr. 10);

de motie-Van Kemenade c.s. over het in het voortgezet onderwijs komen tot een tweegradenstelsel (15 361, nr. 11);

de motie-Van Kemenade c.s. over het verder ontwikkelen van de doelstellingen van de nieuwe lerarenopleidingen (15 361, nr. 12);

de gewijzigde motie-Ginjaar-Maas c.s. over het onderwijs in de Tehatexvakken (15 361, nr. 19);

de motie-Konings c.s. over de tweedegraadsopleiding Tehatex (15 361, nr. 14);

de motie-Konings c.s. over de stadstudentenverhouding aan de NLO's (15 361, nr. 16);

de gewijzigde motie-Mertens c.s. over de ingangsdatum voor de bijstelling van de formatiesleutel docent/student (15 361, nr. 20);

de motie-Deetman c.s. over de eerstegraads lerarenopleidingen voor de Tehatex-vakken (15 361, nr. 18);

de motie-Konings c.s. over het handhaven van bestaande arbeidsplaatsen (15 300-VIII, nr. 36).

De **Voorzitter**: Ik geef thans de gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen.

□

De heer **Deetman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil onze stem verklaren bij de motie-Van Kemenade op stuk nr. 11. In een van de overwegingen van de motie wordt het twee-gradenstelsel naar voren gehaald. Mijn fractie meent dat de ontwikkeling in het voortgezet onderwijs in de richting van het twee-gradenstelsel wijst en dat die ontwikkeling gestimuleerd moet worden. De motie wekt echter de indruk dat dit stelsel morgen reeds moet worden ingevoerd. Wij weten dat in de afgelopen jaren financiële problemen dat verhinderd hebben. Daarom zal mijn fractie tegen deze motie stemmen, ofschoon het dictum ons wel enigszins aanspreekt.

□

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! In de motie van mevrouw Ginjaar-Maas op stuk nr. 7 staat dat de leerplannen niet of nauwelijks ontwikkeld zouden zijn door het Nederlands Genootschap tot opleiding van leraren in het beroepsonderwijs. Dat is volstrekt onwaar. De laatste jaren zijn deze opleidingen, die tot voor kort parttime-opleidingen waren, volledig geherstructureerd. Daarom zullen wij tegen deze motie stemmen.

De motie-Van Leijenhorst op stuk nr. 8 vergroot de rechtszekerheid van de leraren bij experimenten. Daar zijn wij voor. Hetzelfde geldt voor de motie op stuk nr. 9.

De motie-Deetman op stuk nr. 10 vraagt om een gestructureerd overleg tussen de MO-opleidingen en de nieuwe lerarenopleidingen. Wij concluderen daaruit dat de splitsing tussen de part-time-lerarenopleiding en de dagopleidingen voor leraren daarmee definitief zou zijn. Wij hebben daar andere opvattingen over. Wij kunnen derhalve deze motie niet steunen.

In de motie-Ginjaar-Maas op stuk nr. 19 wordt als mening uitgesproken dat er een opleiding tot kunstenaar zou moeten komen waar bovenop een kop die zou opleiden tot leraar. Wij hebben daar andere opvattingen over. Wij zijn van mening dat een lerarenopleiding vanaf het begin een op het beroep van leraar gerichte opleiding moet zijn. Wij zullen derhalve tegen deze motie stemmen.

In de overweging van de motie-Mertens op stuk nr. 20 staat de beloofde nascholing. De Minister heeft inmiddels 20 extra arbeidsplaatsen weggegeven. Dat vinden wij leuk. Wij zouden het echter wel op prijs stellen als hij dat in het vervolg zou willen doen zonder dat er een communiqué van de belanghebbenden kwam. Wij zullen overigens vóór deze motie stemmen.

□

De heer **Mertens** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Over een achttal moties wil ik nog een stemverklaring afleggen.

Wat betreft de motie van mevrouw Ginjaar op stuk nr. 7 sluiten wij ons aan bij wat de heer Konings zojuist te berde heeft gebracht.

Wij zullen vóór de motie op stuk nr. 9 stemmen. De beperking die de Minister heeft aangebracht wat betreft de uitvoering terzake van de derdegraads staat er niet in. Wij zouden het ook willen laten gelden voor een toekomstige tweede-graadsopleiding.

De motie op stuk nr. 10 zal onze steun krijgen. Deze motie was een van

de redenen om onze eigen motie op stuk nr. 4 in te trekken. Het heeft bovendien onze voorkeur boven een later stuk op 15 300, VIII, nr. 36.

Bij de motie op stuk nr. 11 van de heer Van Kemenade valt onze appreciatie, anders dan bij het CDA, in positieve kant uit, juist vanwege dat tweegraadsysteem.

De motie op stuk nr. 12 geeft een viertal wensen. Aangezien wij het met drie daarvan wel eens zijn, maar met de vierde niet blijft ons weinig over dan tegen die motie te stemmen.

Wij hebben een voorkeur voor onze eigen motie op stuk nr. 20 boven die van de heer Konings op stuk nr. 16. Deze twee moties zijn echter niet strijdig, daarom zullen wij ook voor de motie-Konings stemmen.

Tot slot is er de motie op stuk nr. 19 ter vervanging van die op stuk nr. 13 van mevrouw Ginjaar.

Alhoewel wij hebben aangetoond, dat op het stuk van de Tehatex-opleidingen de vermeende strijdigheid met de HOVV-structuur niet kon worden waargemaakt, staan er ook nog een aantal andere verklaringen in die motie, die wij niet kunnen delen. Ik noem de verklaring dat de lerarenopleiding per se moet komen na de vakopleiding. Ook achten wij de uitspraak dat alles al aan de HOVV-structuur moet worden aangepast, op zijn minst prematuur.

□

De heer **Evenhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De motie van de heer Konings op stuk nr. 5 komt ons sympathiek voor. De huidige situatie is er evenwel niet naar, dat wij deze motie kunnen steunen, omdat er al twee opleidingen met de algemene vakken bij komen. Een toekomstige ontwikkeling in die richting willen wij evenwel niet bij voorbaat uitsluiten.

De motie op stuk nr. 11 van de heer Van Kemenade betreft de verplichte tweede-graadsbevoegdheid. De intentie van deze motie is goed, maar legt op dit moment de structuur van de opleidingen te zeer vast. Wij zijn daaraan op dit moment niet toe, zodat wij deze motie niet kunnen steunen.

De motie van de heer Van Kemenade op stuk nr. 12 heeft een uitvoerig dictum van vier punten. Twee daarvan zouden wij graag steunen, maar tegen die onder b en c, waar het gaat om de meervoudige bevoegdheid en de ombouw daarvan naar zogenaamde leerstofgebieden en het verbreken van de relatie met het wetenschappelijk onderwijs, hebben wij duidelijk bezwaar. Onze bezwaren zijn dusdanig dat wij tegen de motie zullen stemmen.

De motie van de heer Konings op stuk nr. 61 ontnemt de basis aan het beleidsvoornemen van de Minister. Daarom zullen wij er tegen stemmen.

Met de motie van de heer Mertens op stuk nr. 20 wordt gepoogd de maatregelen, zoals ze in de beleidsvoorname staan, te verzachten. De Minister heeft evenwel gezegd dat de ontwikkeling zodanig zal zijn, dat het in de praktijk zal kunnen worden opgelost. Wij menen, dat het in de praktijk goed moet worden uitgezocht en dat de ontwikkeling zodanig zal moeten zijn, dat in de praktijk geen onoverkomelijke moeilijkheden zullen ontstaan. Daarom hebben wij aan een motie van de heer Mertens op dit punt geen behoefte.

Wij zijn tegen de motie van de heer Konings op stuk nr. 36 (15 300-VIII), omdat domweg het beleidsvoornemen van de Minister op dit punt duidelijk evenwichtiger is dan wat de heer Konings in zijn motie verwoordt.

□

De heer **Bakker** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Wij delen het bezwaar van diegenen die erop hebben gewezen dat de motie van de heer Van Kemenade op stuk nr. 12 bestaat uit een aantal niet samenhangende verlangens. Wij zelf hebben nogal bezwaar tegen punt b, de kwestie van de meervoudige bevoegdheid in de richting van de leerstofgebieden. Wij kunnen de andere punten wel steunen, zodat het eigenlijk drie-één staat. Op die basis zullen wij vóór de motie stemmen.

De motie van mevrouw Ginjaar op stuk nr. 13 introduceert de HOVV-nota als norm. Wij zijn van mening dat die zaak nog lang niet is uitgepraat en wij zullen daarom tegen deze motie stemmen.

De **Voorzitter**: Mevrouw Bischoff van Heemskerck en de heren Gerritse en Wolf hebben mij bericht, dat zij wegens verplichtingen elders de vergadering hebben moeten verlaten.

De motie-Konings c.s. (15 361, nr. 5) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, DS'70, de PSP, D'66, de CPN en de PPR vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Evenhuis c.s. (15 361, nr. 6) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Ginjaar-Maas c.s. (15 361, nr. 7) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van

## Voorzitter

de PvdA, D'66 en de PPR tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-Van Leijenhorst c.s. (15 361, nr. 8) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Deetman c.s. (15 361, nr. 9) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Deetman c.s. (15 361, nr. 10) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PvdA tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-Van Kemenade c.s. (15 361, nr. 11) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PSP en de PPR vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Van Kemenade c.s. (15 361, nr. 12) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de CPN en de PPR vóór deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Ginjaar-Maas c.s. (15 361, nr. 19) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de PSP, de CPN en de DS'70 tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-Konings c.s. (15 361, nr. 14) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Konings c.s. (15 361, nr. 16) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PPR, de DS'70 en de PSP vóór deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Mertens c.s. (15 361, nr. 20) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

De motie-Deetman c.s. (15 361, nr. 18) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Konings c.s. (15 300-VIII, nr. 36) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA en de CPN vóór deze motie hebben gestemd.

Ik stel voor, de stukken inzake de Stichting van nieuwe lerarenopleidingen (15 361) voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt van 16.45 uur tot 16.55 uur geschorst.

## Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat het, in verband met het verloop van zaken, niet meer mogelijk zal zijn om het Verslag van een mondelinge overleg over de negatieve beslissing ten aanzien van de aanvraag middenschoolexperiment in Amsterdam-Centrum (Oud-West), vermeld op de agenda onder punt 9, nog vóór 18.30 uur aan de orde te stellen.

Wij zullen immers eerst nog moeten behandelen het onder punt 8 vermelde schrijven van de Minister van Economische Zaken over de samenwerking tussen de Staat der Nederlanden, Vado Houdstermaatschappij B.V., Fiat en Borg Warner inzake Transmissie B.V. Bovendien heb ik vernomen dat over de onderwerpen, ten aanzien waarvan nog stemmingen moeten worden gehouden, nog om heropening van de beraadslaging zal worden gevraagd. Het is daarom niet meer dan hoffelijk ten opzichte van de leden, die daarover het woord hadden willen voeren, thans aan u voor te stellen, het verslag vermeld onder punt 9 (15 300-VIII, nr. 56) van de agenda af te voeren.

De heer **Mertens** (D'66): Kunt u ons vertellen wanneer dat agendapunt wél aan de orde zal worden gesteld?

De **Voorzitter**: Het zou flauw zijn om te zeggen: later. Ik kan daarover echter geen mededeling doen omdat, zoals de heer Mertens weet, deze kwestie altijd een onderwerp vormt van afwijking, gelet op het belang van andere onderwerpen. Het is dus niet redelijk om nu een schatting te geven omtrent het tijdstip, waarop dit punt aan de orde zou kunnen komen.

De heer **Van Erp** (VVD): De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat ook agendapunt 8 niet meer aan de orde kan worden gesteld vóór 18.30 uur.

De **Voorzitter**: Die mogelijkheid is inderdaad niet uitgesloten aangezien de Kamer besloten heeft, dat deze vergadering om 18.30 uur wordt gesloten. Ik ben er onder andere voor om de besluiten van de Kamer te handhaven.

De heer **Van Erp** (VVD): Dat wilde ik weten.

Overeenkomstig het voorstel van de Voorzitter wordt besloten.

---

Aan de orde zijn de **stemmingen** over:  
de motie-Van der Hek c.s. over continuering van VDSM (14 969, nr. 15);  
de motie-Van der Hek c.s. over de gieterij van VMF te Hengelo (14 969, nr. 17).

De **Voorzitter**: De heer Van der Hek vraagt mij, de beraadslaging te heropenen. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen, in de hoop dat zijn korthed de geest van de wijsheid weerspiegelt.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

□

De heer **Van der Hek** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het zal noch aan korthed, noch aan wijsheid mankeren.

Afgelopen dinsdag hebben wij hier een ordedebatte gehad, dat ertoe leidde dat de stemmingen over beide moties werden uitgesteld. Dit gebeurde op het nadrukkelijke verzoek van de CDA-fractie, die er behoefte aan had, het mondelinge overleg af te wachten, dat gisteren werd gevoerd; het verslag van dat overleg is thans beschikbaar.

Ik wil thans enkele zaken goed vaststellen om de situatie helder aan te geven. Wij kunnen uit het verslag, dat ons ter beschikking is gesteld, afleiden, dat het mondelinge overleg geen nieuwe informatie heeft opgeleverd, vergeleken met het moment, waarop afgelopen dinsdag zou worden gestemd.

De Minister heeft bevestigd wat wij wisten. Hij heeft uiteraard enige details aan de informatie toegevoegd, maar voor de hoofdzak was dat niet van betekenis.

De heer **Van Houwelingen** (CDA): Onder welke categorie valt dit deel van zijn toespraak: korthed of wijsheid?

De heer **Van der Hek** (PvdA): De heer Van Houwelingen doet er wijs aan, mijn korthed niet te verlengen en verder te luisteren. De heer Van Houwelingen heeft in het debat nadrukkelijk gesteld, dat hij zich met betrekking tot de VDSM op het standpunt stelde dat het nodig is op zo kort mogelijke termijn zekerheid te verschaffen – ik citeer blz. 3974 van de Handelingen, derde kolom – en bovendien dat in hoofdlijnen de in 1978 gemaakte afspraken dienen te worden nagekomen. In die geest heb ik mijn motie ingediend en het mondelinge overleg heeft bij mij



De heer Van der Hek (PvdA)

niet de indruk gevestigd, dat de opportuniteit van die motie is komen te vervallen. Integendeel, nu – en dat is door het mondeling overleg bevestigd – is meer dan ooit zekerheid gewenst. Ik hoop dan ook dat het CDA mede tot dat inzicht is gekomen en thans kans ziet vóór mijn motie te stemmen, waarvan zij al eerder kenbaar gemaakt had het met de inhoud eens te zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou nog een opmerking over de RSV willen maken aan het adres van de Minister. Wat er ook gebeurt tussen nu en volgende week vrijdag – wanneer het kabinet een besluit moet nemen –, laat de Minister ervan overtuigd wezen dat RSV, met name de scheepsbouw, naar onze mening niet mag worden opgesplitst in een aantal zaken, te weten de marine – overheidsopdrachten, winstgevend voor RSV –, de reparatie – allerhande opdrachten, op dit moment bij RSV een probleem, maar wel te herstellen – en nieuwbouw, in toenemende mate eigendom van de Staat, maar opdrachten verliesgevend in de particuliere sector. Dat lijkt ons een onaanvaardbare constructie.

Wij zullen de Minister op zijn besluitvorming toetsen, in die zin dat wij wensen dat in ieder geval het scheepsbouwgebeuren – de marine, de reparatie en de nieuwbouw – als één totaliteit wordt gezien. Wij zullen niet akkoord gaan met een constructie waarin een splitsing zal worden aange-

bracht. Wij wachten overigens de besluitvorming verder af. Wij gaan ervan uit dat deze Kamer straks bij haar besluitvorming zal willen dat de VDSM niet wordt gesloten, wordt gecontinueerd en dat de verdere invulling mede zal afhangen van de reorganisatie die er met betrekking tot het scheepsbouwgebeuren bij RSV plaatsvindt.

Mijnheer de Voorzitter! Vervolgens wil ik een opmerking maken over de VMF, in het bijzonder de gieterijen. Uit het verslag van het mondeling overleg blijkt zonneklaar, dat de Minister zijn standpunt heeft bepaald. Hij zegt: sluiten. Onze fractie kan daarmee niet akkoord gaan. Wij zijn niet overtuigd door de argumentatie van de Minister, mede ook omdat de zorgvuldigheid van die argumentatie door ons niet kan worden nagegaan omdat ons de informatie daarover ontbreekt.

Wij beschikken wel over andere informatie, die ons ertoe brengt toch nog aan de Minister te vragen deze zaak eens zorgvuldig te bekijken, met name in samenhang met de gieterijen van RSV. Ik heb wel begrepen dat het van belang is dat deze Kamer tot de uitspraak komt dat nu niet tot sluiting kan worden besloten, maar dat het wenselijk is dat de Minister de zaak nog eens grondig doorneemt. Om aan het algemeen gevoelen in de Kamer, dat ik heb geconstateerd, tegemoet te komen, wil ik mijn motie op stuk nr. 17 enigszins in die zin aanpassen.

## Motie

De **Voorzitter**: Het lid Van der Hek heeft zijn motie 14 969, nr. 17 in die zin gewijzigd, dat deze thans luidt:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging over het verslag van mondeling overleg inzake scheepsbouw en zware metaal;

overwegende, dat de gieterij van VMF te Hengelo een industrieel belang van grote betekenis vertegenwoordigt;

overwegende, dat de Staat in de afgelopen jaren een aanzienlijk bedrag in deze gieterij heeft geïnvesteerd;

verzoekt de Regering, mogelijkheden te bezien ten einde de gieterij te kunnen voortzetten;

verzoekt de Regering, te bevorderen dat de positie van deze gieterij vervolgens nader wordt bepaald in een beleid, ten aanzien van de hele gieterijsector en de Kamer tijdig in te lichten over haar voornemens ter zake,

en gaat over tot de orde van de dag.

De gewijzigde motie krijgt nr. 19 (14 969).

De heer **Van der Hek** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Uiteraard is al sinds dagen, weken, maanden onrust op de betrokken bedrijven. Ik denk dat die onrust thans in het Waterweggebied het kookpunt nadert. Men wil zo snel mogelijk weten waar men aan toe is. Ik waardeer het dat de Minister zorgvuldig overleg pleegt met alle betrokkenen. Hij moet echter voorkomen dat betrokkenen de indruk krijgen aan het lijntje te worden gehouden. Dat kan ook nooit de bedoeling van enig overleg zijn.

De Minister is gehouden, betrokkenen zo snel mogelijk een helder inzicht in bedoelingen te verschaffen. Hij zou er ook verstandig aan doen in deze Kamer duidelijkheid te verschaffen met betrekking tot het scheepsbouwgebeuren in het Waterweggebied. Hij zou zich daarbij heel goed moeten realiseren dat als hij daar niet aan wil meewerken de werknemers in dat gebied in een positie worden gedreven, waarin zij zullen zeggen geen vertrouwen meer te hebben in het regeringsoptreden en dat zijzelf tot actie moeten overgaan. Ik hoop dat de Minister inziet dat het beter is om dit te voorkomen door tijdig zekerheid te bieden.

□

De heer **Van Dis** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb er ook enige behoefte aan om wat tijd van de Kamer te vra-

## Van Dis

gen. Wat de ontwikkelingen in de scheepsnieuwbouw betreft, wil ik erop wijzen dat het van belang is om zo spoedig mogelijk tot een beslissing te komen, opdat een einde komt aan de onzekerheid die thans nog bij betrokkenen heerst. Ik ga niet zover om daarmee nu al uit te spreken dat de VDSM zou moeten worden gehandhaafd hoe de situatie zich daar ook zal ontwikkelen. In dat opzicht kan ik mij niet vinden in de motie zoals die door de heer Van der Hek is ingediend. De Minister heeft bij het voorgaande debat goed geluisterd zoals hij zeide en ik neem aan dat de punten die toen ter sprake zijn gekomen ook zullen worden meegenomen in het beraad dat thans op het departement plaatsvindt met de verschillende belanghebbende groepingen en in het beraad in het kabinet.

Wat de ijzergieterij betreft, wil ik stellen dat onze fractie begrip heeft voor het standpunt dat de Minister voorshands heeft menen te moeten innemen. Ik wil er wel bijzonder de nadruk op leggen dat wanneer de ijzergieterij gesloten wordt vooral aandacht moet worden besteed aan de wijze waarop de sluitingsoperatie wordt begeleid, ook wat de sociale sector betreft. Deze zaak wil ik, wellicht ten overvloede, nog eens bij deze Minister in zijn aandacht aanbevelen.

□

De heer **Van Houwelingen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het is wat merkwaardig dat de heer Van der Hek heeft gemeld dat er woensdag geen nieuwe feiten zouden zijn verstrekt. Ik vraag mij dan ook af waarom hij zo veel minuten nodig had om in derde termijn nog iets naar voren te brengen. Bovendien geloof ik niet dat de aankondiging van de Minister om de gieterij te sluiten, beschouwd kan worden als een bagatel.

De heer **Van der Hek** (PvdA): De heer Van Houwelingen weet even goed als ik, dat ik niet de aanleiding was tot deze situatie hier. Hij wilde hierop nog eens terugkomen, omdat er een mondeling overleg gevoerd zou moeten worden. Ik constateer dan de betrekkelijke overbodigheid van de manoeuvre.

De heer **Van Zeil** (CDA): Neen, want dan zou wat Van der Hek heeft gezegd, ook volstrekt overbodig zijn.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Wilt u dat eens toelichten?

De **Voorzitter**: Het woord is aan de heer Van Houwelingen.

De heer **Van Houwelingen** (CDA): Ik meen dat het goed is, wanneer wij op de zaak zelf komen. Ik vind de mededelingen die de Minister tijdens het mondeling overleg heeft gedaan, uiterst belangwekkend. Bovendien wordt nog eens aangegeven hoe zorgelijk de situatie is. Ik ben het overigens met de heren Van der Hek en Van Dis eens dat nu toch vrij snel duidelijkheid verschaft moet worden. De grote onzekerheid, mede vanwege allerlei publikaties met name rondom VDSM, is een zeer slechte zaak. Ik hoop dan ook dat het verdere overleg dat zal worden gevoerd, niet erg lang meer hoeft te duren.

Ons standpunt over de zaak zelf hebben wij zo duidelijk mogelijk in het debat dat verleden week is gehouden, gegeven. Ondanks de nieuwe gegevens, vinden wij toch dat er vele argumenten zijn om de beleidsuitgangspunten, waarover wij ook een jaar geleden uitvoerig hebben gesproken, vast te houden. Dit is niet alleen nodig vanwege de werkgelegenheidsproblemen, maar ook uit een oogpunt van industriepolitiek en de mogelijkheden op langere termijn. Wij beseffen dat op dit moment nog nader overleg zal plaatsvinden. Wij menen ook dat in zo'n situatie geen onduidelijkheid mag bestaan over de richting die wij voorstaan en over wat wij wenselijk vinden. Wij hebben dat uitgesproken en vanmiddag wil ik dat opnieuw uitspreken. Toch willen wij niet in dit stadium zo ver gaan als wordt voorgesteld door de heer Van der Hek om – en de heer Jacobse heeft daarop twee dagen geleden al gewezen – dan maar een blanco cheque af te geven. Wij hebben daar bezwaar tegen, maar niet alleen ten aanzien van deze zaak. Er zijn in deze Kamer in het verleden vele malen moties ingediend die een zelfde karakter hadden. Wij hebben die moties steeds afgewezen, omdat dit een onjuiste zaak was.

Mijnheer de Voorzitter! Dat wij niettemin in het komende overleg het van belang vinden dat de Kamer een uitspraak doet over de gewenste richting, brengt mij ertoe, dan toch zelf een uitspraak van de Kamer te vragen.

---

### Motie

---

De **Voorzitter**: Door de leden Van Houwelingen en Van Zeil wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging over de verslagen van mondeling overleg inzake scheepsbouw en zware metaal;

overwegende, dat reeds besloten was de grote scheepsbouw te concentreren bij de VDSM en de segmentenbouw bij de NSM;

overwegende, dat het realiseren van het voorgenomen beleid betekent dat de grote scheepsbouw tot een minimumcapaciteit zal zijn afgebouwd;

overwegende, dat het behoud van een minimumcapaciteit van groot belang is voor de werkgelegenheid, het handhaven van de bijzondere know-how en het open houden van opties op wat langere termijn;

overwegende, dat gezien de recente ongunstige ontwikkelingen reorganisaties op korte termijn noodzakelijk zijn;

verzoekt de Regering, bij de verdere onderhandelingen op basis van de reeds geformuleerde beleidsuitgangspunten de continuïteit van de VDSM dan ook zo ver gaand mogelijk te handhaven,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 20 (14 969).

De heer **Van Houwelingen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ook de mededelingen over de gieterij van de kant van de Minister zijn teleurstellend. Het was al langer bekend, dat de mogelijkheden voor zo'n gieterij beperkt zouden zijn. Niettemin – ik zal dat niet allemaal herhalen – hebben wij tijdens het debat nadrukkelijk gepleit voor het nemen van de uiteindelijke beslissing in het kader van een totale herstructurering. Mede gezien de mededelingen van de Minister met betrekking tot uitspraken van de NEHEM, zal daarover dus binnen niet al te lange termijn meer duidelijkheid verwacht mogen worden.

Ik acht de wijzigingen die de heer Van der Hek heeft voorgesteld in zijn motie voor een deel toch ook belangwekkend, omdat daardoor de bezwaren, die vergelijkbaar zijn met zijn motie over VDSM, komen te vervallen. Het lijkt mij dat met ook zo'n kameruitspraak misschien toch dat nadere onderzoek, ook om de Kamer nog wat meer informatie te geven, wel gewenst is.

## Jacobse

De heer **Jacobse** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Deze Kamer heeft in het jaar 1978 veel tijd en aandacht besteed aan de al jarenlang voortslepende problematiek van scheepsnieuwbouw en groot metaal. De Kamer heeft dat gedaan in 1978 en de vaste kamercommissies voor Sociale Zaken en voor Economische Zaken hebben daaraan tal van vergaderingen gewijd. Er is gesproken met alle betrokkenen. Ten slotte heeft dat in het vorige jaar geleid tot een beleidsplan, waarmee alle betrokken partijen, waaronder die in deze Kamer en die daarbuiten, akkoord hebben kunnen gaan. De prijs daarvoor, in financiën uitgedrukt, was niet gering. Het ging ten slotte om een bedrag van een miljard gulden.

Er was kritiek van buiten deze specifieke sector, dus andere maatschappelijke sectoren, over de 'lichtvaardigheid' – zo is het wel eens genoemd – waarmee zulke gigantische bedragen van gemeenschapsgelden werden besteed in een zeer specifieke sector van onze samenleving. De VVD-fractie heeft daarvan echter van ganser harte gezegd: deze besteding ten behoeve van de continuering van een belangrijk gedeelte van de werkgelegenheid is volstrekt verantwoord.

Nu wij eigenlijk maar een paar maanden verder zijn, blijkt ons globaal het volgende. In de eerste plaats blijken de gegevens, op basis waarvan wij verleden jaar tot dat akkoord zijn gekomen, onjuist te zijn. De resultaten van 1978, in het bijzonder bij de natte poot van RSV, zijn van dien aard, dat je wel van een kleine ramp mag spreken. Klaarblijkelijk was dat een half jaar geleden daar nog onvoldoende bekend. Overigens een opvallende constatering! De cijfers die wij negen maanden geleden hadden en die in deze Kamer en daarbuiten hebben geleid tot een akkoord, bleken onjuist te zijn!

In de tweede plaats blijken de beleidsdoelstellingen, die wij ons negen maanden geleden hebben gesteld, thans onhaalbaar te zijn. De belangrijkste doelstelling van de totale reddingsoperatie en de gigantische financiële injectie was immers, in 1981 uit de zorg te zijn en een bedrijf in deze sectoren te hebben dat zichzelf zou kunnen helpen.

Thans moeten wij vernemen dat het niet 1981, 1982 of 1983 is, maar dat het wel 1985 is, of, zoals de beleidscommissie Scheepsbouw het in haar laatste brief formuleerde, na 1985. Dat is nogal een verschil. Als ik heel globaal een rekensom maak van de consequenties op basis van de resultaten van

1978, betekent dit dat alleen al in de RSV-sfeer tot 1985 een bedrag van nog een miljard extra nodig zou zijn om de zaak te kunnen continueren in zijn huidige vorm. Dit is een ontzaglijk verschil, dat niet zomaar kan worden weggewuifd.

Mijn conclusie is dan ook dat de fundamenten op basis waarvan wij in 1978 tot een beleid zijn gekomen, ondeugdelijk waren, dat de doelstellingen volkomen onhaalbaar zijn geworden. Dit betekent dat er een nieuw beleid moet komen. Ik vind dat wij niet op basis van deze zeer belangrijke, zeer essentiële gegevens alleen maar achteloos en zijdelings kunnen zeggen dat wij afspreken waar wij wel en waar wij niet iets doen. De Kamer heeft er recht op op zeer korte termijn – ik denk aan de periode voor het Paasreces, dus binnen twee weken – van de Regering te horen welk beleidsplan zij thans voor ogen heeft, dat is gebaseerd op de nieuwe gegevens, die nu op tafel zijn gekomen. Wij moeten dan, nog voor het Paasreces, in de Kamer een debat houden over de koers die wij voor de komende jaren kiezen. Dit kan niet op basis van de gegevens die wij op het ogenblik hebben.

Kan de Regering voor elkaar krijgen dat er over veertien dagen in deze Kamer een debat kan plaatsvinden over het nieuwe beleid inzake de scheepsnieuwbouw, de scheepsreparatie en de zware metaal?

Ik wil nog een korte opmerking maken over de nare situatie bij een deel van die andere fusiemammoet, namelijk de gieterij in Hengelo van VMF. Ik zie de situatie in Hengelo als een tamelijk uitzichtloze. Ik mis eigenlijk nog één component om een definitief oordeel te kunnen uitspreken, namelijk een notitie over de positie van een tweetal andere, niet in directe moeilijkheden verkerende, maar toch ook niet florissant draaiende gieterijen van de RSV, namelijk in Amsterdam en Middelburg. Ik zou graag op dezelfde korte termijn van de Regering een notitie krijgen die een antwoord geeft op twee vragen. Wat zijn de consequenties voor de gehele Nederlandse gieterij van een continueren van Hengelo dan wel stoppen in Hengelo? Wij hebben bij het mondeling overleg gehoord dat bepaalde Nederlandse cliënten hun bestellingen gemakkelijker en goedkoper in de Bondsrepubliek Duitsland kunnen krijgen dan in Hengelo. Hoe zit het met de leveranciers in de Bondsrepubliek Duitsland? Zijn dit zelfstandig draaiende ondernemingen of zijn het ondernemingen die zo laag kunnen offreren, dankzij overheidssteun?

Ik kom op de moties. Er zijn twee moties van de heer Van der Hek. Eigenlijk mogen wij daarover niet meer spreken. Vanmiddag stond namelijk in het NRC Handelsblad, zoals u weet een kwaliteitskrant, dat de moties waren verworpen. Waar praten wij dan nog over?

De **Voorzitter**: De orde van deze Kamer wordt eerder door de Kamer dan door een dagblad uitgemaakt. Ik begrijp dat u schertste.

De heer **Jacobse** (VVD): Dat begreep u uitstekend. Nogmaals, als een kwaliteitskrant schrijft dat iets gebeurd is, dan ben ik nog altijd zo naïef om aan te nemen dat het ook is gebeurd. Dit blijkt dan niet het geval te zijn. Ik ben dan ook een teleurgesteld mens.

Ik kom eerst op de motie van de heer Van der Hek inzake de VDSM. Het is al door de heer Van Houwelingen gezegd en ik heb het in eerste instantie gezegd. Het is inderdaad een blanco cheque. Het is een opdracht aan de Minister om daar te gaan praten, om er vanuit te gaan dat het doorgaat zoals het is, en dat hij niet naar de kosten moet kijken. Deze opdracht kan natuurlijk onmogelijk worden gegeven.

De heer **Van der Hek** (PvdA): De heer Jacobse betreurt, naar ik begrijp, dat het bericht in de NRC niet juist is. Desondanks, als men de motie goed leest, ziet men dat gevraagd wordt in overleg met RSV de continuïteit te waarborgen. In de overwegingen staat heel wel het punt van de reorganisatie. Het is dus niet zo'n blanco cheque als de heer Jacobse suggereert.

De heer **Jacobse** (VVD): Akkoord. Een nog belangrijker bezwaar is dat de motie is gebaseerd op een beleid dat ik op de overwegingen die ik zojuist heb genoemd, als geëindigd beschouw. Naar mijn mening is het een onaanvaardbare zaak.

In het voorstel van de heer Van Houwelingen zit – zo zou ik bijna zeggen – wat meer elastiek gebakken. De motie is dus wat rekbaarder. Ik kan niet exact overzien wat de consequenties ervan zijn, maar op voorhand ben ik geneigd, mij daartegen niet te verzetten, zij het dat ik met enige nieuwsgierigheid het standpunt van de Regering daarover tegemoet zie.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Is het de heer Jacobse opgevallen dat in de motie van de heer Van Houwelingen de uitgangspunten die hij net niet meer relevant achtte, toch weer worden opgevoerd?

De heer **Jacobse** (VVD): De motie van de heer Van Houwelingen lijkt nogal



## Jacobse

op de motie van de heer Van der Hek, maar dat neemt niet weg dat er in de motie-Van Houweligen in de conclusies duidelijk veel meer rek zit om te opereren dan dat dit in de motie-Van der Hek het geval is geweest.

De heer **Van Houweligen** (CDA): Het woord 'rek' is natuurlijk volstrekt misplaatst. Er is een onderscheid met de motie-Van der Hek op het punt waarover de heer Jacobse en ik het eens waren, namelijk geen blanco cheque. Mijn motie beoogt wél een duidelijk doel uit te spreken.

De heer **Jacobse** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik zeg hoogst zelden dingen die volstrekt onjuist zijn. Dat was ook dit keer niet het geval, tenzij de heer Van Houweligen mij nog eens een keer kan uitleggen wat 'zo vergaand mogelijk' betekent. Als hij daarvan een exacte omschrijving kan geven, zal ik mijn woorden in dit opzicht terugnemen.

Ik kom tot de tweede motie van de heer Van der Hek betreffende de gieterij. Ik heb zijn wijzigingen op de motie nog niet voor mij. Dat betekent dat ik even moet improviseren. De wijzigingen leken mij duidelijk verbeteringen en zij gaan in de richting waarom ik had gevraagd. In beginsel zal ik mij dus niet tegen aanvaarding van de motie verzetten. Ik heb gevraagd, eerst nog wat meer gegevens te geven over andere gieterijen en de internationale positie, maar dan wel, – zo voeg ik daaraan toe – gezien de onzekerheid in het desbetreffende bedrijf, bij voorkeur op een termijn, gesteld vóór het komende paasreces.



**Minister Van Aardenne:** Mijnheer de Voorzitter! Wij spreken nu over de scheepsbouw, toegespitst op RSV en heel in het bijzonder toegespitst op de VDSM.

De heer Van der Hek is begonnen met te zeggen dat men er bij een uiteindelijke standpuntbepaling niet toe moet komen, het bedrijf op te splitsen. Naar mijn mening is dat op dit moment niet aan de orde. Aan de orde is het organiseren van een zo goed mogelijk stuk industriële werkgelegenheid in ons land en het behoud daarvan voor de toekomst. Dat kan – wellicht – met zich brengen dat er een andere organisatiestructuur zal moeten worden gevonden. Die moet dan echter in dat licht worden gezien. Als een opsplitsing van het concern gunstig zou zijn voor het functioneren daarvan, kan ik mij niet voorstellen dat men dat dan niet zou moeten doen.

Wij zullen dan te zijner tijd wel zien of de heer Van der Hek nog altijd op het standpunt staat waarop hij nu staat.

De heren Van der Hek en Van Dis hebben gezegd dat er haast is geboden. Ik ben dat met de heren eens. Wij moeten spoedig tot een beslissing komen. Het tijdschema dat men in het verslag van het laatste mondeling overleg aantreft, is ook op snelheid afgestemd. Nu ik maandag afspraken heb met de directie van het desbetreffende bedrijf, met de vertegenwoordigers van de werknemers en met de regionale overheden, zal het duidelijk zijn dat dit in ieder geval eerst zal moeten gebeuren.

Dat hoort toch ook wel tot zorgvuldig overleg wat de heer Van der Hek bepleit. De werknemers, over wie hij gezegd heeft dat zij zo ongerust worden dat zij wellicht tot acties overgaan, zullen toch zeker het overleg met hun vertegenwoordigers willen afwachten.

De heer Jacobse is nog ingegaan op de situatie ten opzichte van het vorige jaar. Ik geloof dat ik in dit stadium van het overleg met de Kamer – ik zal niet zeggen 'dit debat', het is duidelijk dat er binnenkort nog wel een debat komt over de scheepsbouw! – daarover niet al te veel moet zeggen, juist omdat die zaak nog niet uitgekristalliseerd is.

Ik heb het mondeling overleg gisteren uitdrukkelijk willen voeren om de kamercommissie in te lichten, ook met wat vertrouwelijke gegevens, over de eerste ronde van de besprekingen. Ik heb de vorige week gezegd dat, zolang het afgeronde beeld er nog niet is, het doen van harde uitspraken zonder alles te kunnen afwegen toch wat prematuur voorkomt. Dat geldt ook voor het oordeel over wat er nu moet gebeuren en ook het oordeel over wat er is veranderd sinds verleden jaar. Maar één ding is duidelijk veranderd. Men vindt dat in de brief van de Beleidscommissie Scheepsbouw. De perspectieven waarop met name de grote scheepsnieuwbouw in de wereld weer rendabel geacht kan worden zijn verschoven.

Ik weet dat er aan een scrap and bulk-program wordt gewerkt. Dat is een goede zaak. Dat kan misschien wat naar voren worden gehaald als een zaak die men er nadrukkelijk bij moet betrekken. Als dat niet gebeurt, is er sedert verleden jaar in zoverre verandering opgetreden dat, waar men toen nog meende ervan te kunnen uitgaan – economische prognosten zeiden dat – in 1981 het tij in de scheepsbouw zou keren – men zit dan misschien nog wel met een Nederlands kostenprobleem, maar dat is in nog wel meer industrie-

takken bekend –, het er nu naar uitziet dat dit pas omstreeks 1985 zal gebeuren.

Dat staat in de brief van de Beleidscommissie. Dat is met name voor de nieuwbouw een essentieel gegeven. Die zaken liggen verschillend in de reparatie en de nieuwbouw. Bij de een kan het een zaak van organisatie, reorganisatie en investeringen zijn. Bij nieuwbouw is het nu heel duidelijk dat, indien wij de afweging – men vindt die afweging onderaan bladzijde 2 van het verslag: 'het kabinet staat voor de moeilijke keuze – tussen sluiting van de VDSM nieuwbouwwerf dan wel voortzetting ervan met verdere overheidssteun, waarbij in de uiteindelijke afweging behalve het kostenaspect ook het industriële belang van het behoud van een stuk scheepsnieuwbouw in Nederland moet worden betrokken', – nu bezien, er eigenlijk niet meer van een overbrugging kan worden gesproken. Zes jaar is een hele tijd. De afweging moet er derhalve gewoon een zijn tussen het structureel ten laste van de begroting brengen van een bepaald bedrag om de scheepsbouw te handhaven of dat niet te doen. Het is duidelijk dat daar een aantal zaken een rol bij spelen. De beslissing is uitermate moeilijk, al staat er dan vanavond in het reeds genoemde avondblad al, dat ik ergens voorstander van ben. Maar er staat ook in dat de motie verworpen is. Het hele artikel is wat dat betreft mischien wat uit de duim.

In dat licht moeten wij naar mijn mening de moties van de heren Van der Hek en Van Houweligen bezien. De heer Van der Hek wil, – weliswaar met de reorganisatie als een punt, maar daar zit het probleem niet –, vastleggen dat de VDSM gecontinueerd wordt, in overleg met de RSV.

Dat betekent, gezien dat wijkend perspectief, een structurele begrotingspost. Dat kan mogelijk zijn, maar het is nu nog niet het moment om dat uit te spreken. De Regering heeft zelf ook nog geen standpunt.

De heer Van Houweligen noemt de beleidsuitgangspunten nog eens op. Daar ben ik het mee eens. Ik meen ook dat wij het vorig jaar, in de wetenschap die wij toen hadden, de lijnen goed getrokken hebben. Alle considerantia onderschrijf ik dus. Op het laatst pleit hij ervoor de continuïteit van de VDSM zo verregaand mogelijk te handhaven, op basis van die uitgangspunten. Dat is het afwegingspunt. Ik ben tot uitvoering van die motie, indien die wordt aangenomen en ook indien die niet wordt aangenomen, wel bereid in de zin van een afweging. Na-

## Van Aardenne

tuurlijk ga je uit van het beleid zoals het bestaat en van de lijnen zoals ze het vorig jaar getrokken zijn. Je moet daarbij wel rekening houden met het feit dat er niet meer een overbrugging maar een structurele steun nodig zal zijn. Die zal ergens op de begroting moeten worden ingepast en dan weer moeten worden afgewogen tegen andere zaken. Die beslissing zal moeten worden genomen en dat lees ik in het woord 'zo vergaand mogelijk'.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Is het de Minister ontgaan dat de heer Van Houwelingen heeft gezegd in ieder geval als doelstelling overeind te willen houden dat de VDSM wordt gehandhaafd, wellicht in een enigszins andere opzet?

Dat behoort het doel van het regeringsbeleid te zijn. Dat is iets meer dan alleen maar een afwegingsmoment. Dat is al een keuze, zij het zonder dat over modaliteit en omvang wordt gesproken, voor een structurele uitgave.

Minister **Van Aardenne**: Ja, maar ik kijk naar de tekst van het dictum van de motie en dat vergelijk ik met het dictum van de motie van de heer Van der Hek. Dat kan hij mij niet kwalijk nemen.

De heer Jacobse heeft gezegd: er is een nieuw beleid nodig, kan de Regering over veertien dagen hierover een debat voeren. Dat kan niet over de zware metaal, dat is gewoon nog niet rijp. Ik hoop dat het wel kan over de scheepsnieuwbouw. Ik ben begonnen met te zeggen dat een spoedige beslissing gewenst is. Dat betekent dat wij in de loop van de volgende week tot die besluitvorming moeten komen, tenzij zich zulke nieuwe zaken zouden aandienen dat wij, als wij die er niet bij zouden betrekken, essentiële punten zouden missen.

In mijn tijdschema is echter een debat in de laatste week vóór het Paasreces, als de Kamer daartoe zou besluiten, wel opgenomen. Het valt te verwachten dat wij dan ook over de reparatie zullen spreken. Dat is echter een zaak van een wat mindere omvang dan de scheepsnieuwbouw.

Over de gieterij Hengelo wil ik eigenlijk precies hetzelfde zeggen. Ook daar is spoed geboden. Daar hebben wij de laatste tijd al meer over gedacht. Ik heb de commissie mededeling gedaan van mijn eerste afweging. Daarbij ben ik natuurlijk uitgegaan van de gegevens die uit de verschillende onderzoeken zijn gebleken. Die gegevens acht ik voldoende om tot een besluitvorming te komen. Een nader onderzoek zou, naar mijn mening, niets nieuws opleveren.

Natuurlijk is het wel waar dat de Kamer nog niet is ingelicht. Als de heer Van der Hek dat in zijn motie vraagt dan krijgt hij met de definitieve besluitvorming natuurlijk nog de achtergrond in een uitvoeriger vorm dan ik gisteren in de commissie zo kort uiteengezet heb. Dat was toen een voorlopige zaak. Dat zal op korte, zeer korte termijn, in de loop van de volgende week gebeuren. Dat besluit zal dan aan de Kamer worden medegedeeld.

Ik wil tegen de heer Van Dis zeggen dat aan de sociale begeleiding, zo tot sluiting wordt besloten – u kunt uit de tekst van het mondeling overleg opmaken, dat die kans groot moet worden geacht – uiteraard de grootste zorg zal worden besteed en dat zal worden gezien of de mogelijkheid bestaat via een geleidelijk proces die mensen zoveel mogelijk op te vangen.

De heer Jacobse krijgt uiteraard nog uitvoeriger antwoord inzake de positie van de andere gieterijen, ook ten opzichte van de buitenlandse leveranciers. Dat wordt allemaal bij de besluitvorming betrokken.

Het moge duidelijk zijn, dat ik de eerste motie van de heer Van der Hek ontraad en dat ik meen dat de motie van de heer Van Houwelingen weergeeft wat de Regering doet. Het past dat dit nog een keer wordt uitgesproken, maar in de geest van de afweging.

Wat de laatste motie van de heer Van der Hek betreft wil ik zeggen dat ik met het laatste dictum geen probleem heb. De Kamer zal tijdig worden ingelicht. De andere zaken, zo zal dan blijken, zijn in wezen al uitgevoerd. Ik laat wat deze motie betreft het oordeel aan de Kamer over.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik geef thans de gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen.

De heer **Engwirda** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een stemverklaring afleggen in verband met de motie op stuk nr. 15 van de heer Van der Hek. Hoewel wij hopen dat het mogelijk zal blijken te zijn de VDSM te continueren, vinden wij dat de informatie waarover wij thans beschikken, nog niet voldoende is om het oordeel dat in deze motie wordt gevraagd uit te spreken. Daarom zal mijn fractie tegen deze motie stemmen.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Een stemverklaring wil ik afleggen over de motie van de heer Van Houwelingen. Wij hebben van

hem begrepen, dat zijn dictum zo moet worden verstaan dat het doel van het beleid dient te zijn de continuïteit van de VDSM, waarbij de wijze waarop die wordt bereikt, de modaliteiten, de omvang en de hoeveelheid middelen, die daarmee is gemoeid, onderwerp van beraad zijn. In het kader van die interpretatie hebben wij de motie gelezen. Wij zullen aan die interpretatie, die ook door de indiener is uitgesproken, vasthouden. Hoewel het ons spijt dat klaarblijkelijk bij sommigen voor mijn motie niet die belangstelling bestaat die zij verdient, zullen wij toch met enige tegenzin voor deze motie stemmen.

De motie-Van der Hek c.s. (14969, nr. 15) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, DS'70, de PSP, de PPR en de CPN vóór deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Van der Hek c.s. (14969, nr. 19) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De motie-Van Houwelingen c.s. over het handhaven van de continuïteit van de VDSM bij de verdere onderhandelingen (14969, nr. 20) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, het verslag van het nadere mondeling overleg inzake scheepsbouw en zware metaal (14969, nr. 18) voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

## Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Het lijkt mij, dat het geen zin heeft na de stemmingen die aanstonds volgen nog te beginnen met de behandeling van punt 8 van de agenda, de brief inzake transmissie BV (15300 – XIII, nr. 67). De eerste termijn van de zijde van de Kamer zal ongeveer een uur vergen. Dit houdt in, dat dit deel van de eerste termijn zal moeten worden onderbroken. Ik stel daarom voor, de behandeling van dit punt tot een nader te bepalen datum uit te stellen.

De heer **Van Zeil** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Dit stuk heeft al een aantal keren op de agenda gestaan. Het was de bedoeling dat het met onderbreking van de agenda vandaag zou worden behandeld. Thans wordt voorgesteld de behandeling wéér uit te stellen. Welke afspraken moeten wij nu nog maken om er een keer zeker van te

## Voorzitter

zijn, dat deze zaak wel wordt behandeld? Is het mogelijk thans een datum van behandeling, met onderbreking van de agenda, vast te stellen?

De **Voorzitter**: Ik kan thans niet eigenmachtig een datum vaststellen. Het feit, dat het over transmissie gaat, heeft er wellicht toe bijgedragen, dat dit onderwerp voortdurend wordt getransmitteerd. Ik vind dit buitengewoon vervelend en ik deel de zorg van de heer Van Zeil. Zijn opmerkingen zullen aan het Presidium ter kennis worden gebracht. Het onderwerp zal zo spoedig mogelijk worden behandeld.

De heer **Castricum** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Gelet op het feit, dat deze zaak al ongeveer 6 weken wordt «getransmitteerd», stel ik voor, thans te beginnen met de eerste termijn van de kant van de Kamer en deze vandaag ook af te ronden.

De **Voorzitter**: Dat is niet mogelijk, aangezien de Kamer zelf heeft besloten, dat de vergadering van heden uiterlijk om half zeven zal worden beëindigd. Wanneer wij ook nog aan dat soort besluiten van de Kamer gaan torren, zijn wij helemaal nergens meer. Als de meerderheid van de Kamer echter wenst dat wij nog met de behandeling van het onderwerp beginnen, dan leg ik mij daarbij neer; ik ben in handen van de Kamer.

Die eerste termijn moet dan ophouden om 18.30 uur. Ik vind dat dan een verbodde behandeling plaatsvindt, die ik de Kamer niet zou aanraden. Ik ben echter graag bereid, daarover anders luidende meningen te horen, te wegen en, als zij een meerderheid vertegenwoordigen, te laten prevaleren.

De heer **Castricum** (PvdA): Ik heb een voorstel gedaan, mijnheer de Voorzitter, en ik wil graag de mening van de Kamer daarover horen. Het voorstel luidt, de eerste termijn van de kant van de Kamer vanavond af te werken.

De **Voorzitter**: Ik kan op dat voorstel meer ingaan, aangezien de Kamer heeft besloten, dat deze vergadering eindigt om half zeven. Ik ben wel bereid, in te gaan op een voorstel, als het wordt aangenomen na voldoende ondersteuning te zijn, om te beginnen met de eerste termijn.

De heer **Castricum** (PvdA): Dan stel ik voor, deze zaak als eerste punt op de agenda voor de volgende week te zetten.

De **Voorzitter**: Ik kan dit voorstel, indien het wordt aangenomen, alleen

maar overbrengen aan degenen, die de agenda van de Kamer opstellen.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Dat zijn wij!

De **Voorzitter**: Dat is juist. Ik doel op degenen, die de concept-agenda voor de Kamer opstellen.

Minister **Van Aardenne**: Mijnheer de Voorzitter! Ik begrijp dat de Kamer dit als eerste punt op de agenda voor de volgende week wil zetten. Als dat gebeurt, komt deze zaak dus dinsdag a.s. aan de orde. Op die dag zal ik een vergadering van de Energieraad in Brussel bijwonen. Mijn verzoek is daarom, het onderwerp op de agenda voor woensdagavond aanstaande te zetten. Dan kunnen wij het die avond ook afhandelen.

De heer **Castricum** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Dan stel ik voor, dat wij deze zaak aanstaande woensdagavond behandelen en afhandelen.

De **Voorzitter**: Wij kunnen nu natuurlijk formeel alle besluiten over de agenda nemen die wij wensen. Ik geloof echter dat het verstandiger is, dit dringende verzoek aan de Kamer en de mededeling van de Minister voor te leggen aan degenen, die iedere week de agenda's voor deze Kamer opstellen. Ik wil mij aan geen enkele verantwoordelijkheid onttrekken, maar de Kamer moet er enig gevoel voor hebben, dat het bij dit soort zaken om vrij ingewikkelde afwegingsprocessen gaat.

Ik stel dus voor, dat ik uit naam van de Kamer en voor wat de tijd betreft met instemming van de Minister van Economische Zaken aan het Presidium overbreng, dat de Kamer wenst dat de brief inzake Transmissie BV aanstaande woensdagavond aan de orde wordt gesteld.

De heer **Castricum** (PvdA): Ik stel voor, dat de Kamer nu beslist – deze zaak loopt al zes weken – dat dit onderwerp woensdagavond aan de orde wordt gesteld en dan ook wordt afgehandeld.

De heer **Van Zeil** (CDA): Dus met onderbreking van de agenda!

De **Voorzitter**: Het zal de heer Castricum volstrekt duidelijk zijn, dat dit besluit dinsdag weer door de Kamer zou kunnen worden herroepen. Ook de heer Den Uyl blijkt dit te begrijpen. Ik ben echter volledig bereid nader voor te stellen, dat dit onderwerp nu van de agenda wordt afgevoerd en aanstaande woensdagavond aan de orde komt, eventueel met onderbreking van de agenda.

De heer **Schakel** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik behoor tot de collega's die enig inzicht hebben in de moeilijkheden bij het samenstellen van de agenda. Ik weet dat het uiterst moeilijk is geweest, de Minister van Financiën hier te krijgen. Hij moet achter de regeringstafel zitten als wij het hebben over het RIB. Ik zou de Kamer willen ontraden, een zo finaliserende beslissing te nemen als in tweede instantie door de heer Castricum is geformuleerd.

De **Voorzitter**: Ik ben de heer Schakel dankbaar voor zijn bijval. Ik heb evenwel begrepen, dat het verslag van een mondeling overleg met betrekking tot het RIB aanstaande dinsdag onmiddellijk na het begin van de vergadering aan de orde komt. Ik ben er niet zeker van – ik ben zelf spreker bij dat debat – dat dit debat zich tot en met woensdagavond zal uitstrekken. Zoals ik al heb gezegd, kan de Kamer een beslissing die zij nu neemt, dinsdag aanstaande weer herroepen.

Ik handhaaf dus, gelet op de discussie die nu is gevoerd, mijn nadere voorstel.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

---

Aan de orde zijn de **stemmingen** over:  
de motie-Van Zeil c.s. over vergroting van controlemogelijkheden bij bedrijven waarin de overheid voor meer dan 50 % participeert (15 329, nr. 10);  
de motie-Rienks c.s. over openbare regelingen voor het verkopen van uitvoersprestaties (15 329, nr. 11);  
de motie-Rienks c.s. over het commerciële gedrag van Nederlandse luchtvaartmaatschappijen (15 329, nr. 12);  
de motie-Lambers-Hacquebard c.s. over een apart statuut voor overheids-NV's (15 329, nr. 13).

De **Voorzitter**: Mij is gevraagd, de beraadslaging te heropenen. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen,

Daartoe wordt besloten.

□

Staatssecretaris **Smit-Kroes**: Mijnheer de Voorzitter! ik ben mijn belofte nagekomen, te weten de belofte om de Minister van Financiën vannacht uit zijn bed te bellen en hem om een reactie te vragen op de motie van de geachte afgevaardigde de heer Van Zeil. Deze motie snijdt een buitengewoon gecompliceerde problematiek aan. Op dit moment moet daarom worden volstaan met enkele voorlopige kanttekeningen mijnerzijds.

## Smit-Kroes

Ongetwijfeld hebben grote ondernemingen een grote maatschappelijke verantwoordelijkheid. Dit lijkt niet alleen nu en voor de toekomst te gelden, maar is evenzeer in het verleden het geval geweest. Een zekere verantwoordelijkheid van de overheid voor het gebeuren in ondernemingen, waarin zij voor meer dan 50% van het aandelenkapitaal participeert, is ongetwijfeld aanwezig.

Deze verantwoordelijkheid kan uiteraard slechts tot gelding worden gebracht langs de weg van de bevoegdheden welke krachtens wet en statuten aan de overheid als aandeelhouder zijn toegekend; niet méér en niet minder.

In het kader van de studie over de herziening van de Comptabiliteitswet – en in het kader van de voorbereiding van die inmiddels tot stand gekomen en op 1 juli 1977 in werking getreden nieuwe wet – is zeer zorgvuldig overwogen op welke wijze met betrekking tot dergelijke deelnemingen aan de Algemene Rekenkamer een bepaalde controletaak ware op te dragen. In het overleg met de Staten-Generaal heeft met name dit punt grote aandacht gehad. De uiteindelijk gekozen regeling heeft zijn neerslag gevonden in artikel 80 van de wet.

Algemeen uitgangspunt hierbij is geweest dat aan de Algemene Rekenkamer geen bevoegdheden kunnen worden gegeven op terreinen, waarop de betrokken Minister niet over bevoegdheden beschikt. In het geval van deelnemingen zijn deze, zoals gezegd, beperkt tot de bevoegdheden op grond van de participatie. In het licht hiervan moet dan ook worden opgemerkt, dat het hierbij niet slechts betreft een eventuele wijziging van de Comptabiliteitswet maar dat mede op consequenties voor het vennootschapsrecht moet worden gelet.

Niet aanstonds wordt ingezien, dat de huidige regeling, die nog slechts kort in werking is, niet adequaat zou zijn. Het ligt in de rede eerst hieromtrent meer ervaring op te doen. Mocht deze onbevredigend blijken, dan zal uiteraard herziening moeten worden overwogen, waarbij dan mede het vennootschapsrecht zou moeten worden betrokken. Het lijkt daarom niet oppor- tuun om in het kader van de overweging van een algemene regeling van een onafhankelijke controle op ontvangsten en uitgaven van publieke aard de in de motie naar voren gebrachte problematiek thans in de beschouwing te doen betrekken.

De Minister van Financiën heeft mij nogmaals verzekerd, dat hij met veel plezier tijdens het mondelinge overleg, dat naar aanleiding van deze materie op vrij korte termijn zal worden gehouden, nader zal ingaan op deze zaken. Ik zou de Kamer dringend willen adviseren om tijdens dit reeds toegezegde overleg de problematiek te bespreken, die in de motie is verwoord.

□

De heer **Van Zeil** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Onze fractie erkent dat het hier om een gecompliceerde zaak gaat. Wij willen nadrukkelijk zeggen, dat ons niet alleen voor ogen staat het scheppen van statutaire mogelijkheden voor een rekenkamer of een daarmee te vergelijken instituut. De Comptabiliteitswet is inderdaad kort geleden ingevoerd, maar kan bepaald niet als een wet worden aangeduid die aan alle eigentijdse eisen voldoet. Wij hebben dat ook in onze bijdrage aan het debat duidelijk gemaakt. Wij blijven voorshands staan op de wijziging, zoals die door ons wordt bepleit en in de motie is neergelegd. Wij zijn echter wel bereid het komende mondelinge overleg af te wachten waarin deze problematiek in haar geheel aan de orde kan worden gesteld. Uit dien hoofde wil ik de stemming over de motie op stuk nr. 10 aanhouden.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, te voldoen aan het verzoek van het lid Van Zeil om zijn motie 15 329, nr. 10 van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik geef thans gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen.

□

De heer **De Beer** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Wij zullen tegen de motie op stuk nr. 11 stemmen omdat aanvaarding daarvan de KLM in grote moeilijkheden zou brengen. Deze motie gaat niet uit van een realistisch beleid in de internationale concurrentie. Wij zullen tegen motie nr. 12 stemmen omdat het een onaanvaardbare inbreuk betekent op het recht van vrije onderneming. Ook stemmen wij tegen motie nr. 13. Wij achten deze motie overbodig omdat de Regering door geen voorstellen terzake te doen reeds te kennen heeft gegeven de status van de betrokken bedrijven niet te willen wijzigen.

□

De heer **Van Zeil** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Onze fractie zal tegen motie nr. 11 stemmen, omdat zij naar ons gevoel voorbij gaat aan het internationale concurrentie karakter van de luchtvaart. Juist als gevolg van de discussies over deze aangelegenheid zijn met onze volledige instemming meer taken en verantwoordelijkheden bij de raad van commissarissen neergelegd.

Wij zullen ook tegen motie nr. 12 stemmen omdat wij niet een onderscheid willen maken tussen luchtvaartmaatschappijen en reisbureau-activiteiten, die gekoppeld zijn aan luchtvaartmaatschappijen. We hebben zelf een nadere berichtgeving bepleit met betrekking tot het verloop van onderzoeken en processen om aan het einde daarvan na te kunnen gaan of en, zo ja, in hoeverre aanvulling of wijziging van regels nodig is. Daarvoor is geen motie nodig. Daarnaast gaat ook deze motie voorbij aan het internationale karakter van de bedrijfsvoering in de burgerluchtvaart.

Tenslotte zullen wij ook tegen motie nr. 13 stemmen. Voor ons is de noodzaak van een apart statuut voor overheids-NV's niet gebleken.

De motie-Rieks c.s. (15 329, nr. 11) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN en de PSP vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Rienks c.s. (15 329, nr. 12) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR, de CPN, de PSP en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Lambers-Hacquebard c.s. (15 329, nr. 13) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

Ik stel voor, de stukken over de gang van zaken bij de KLM-vestiging te New York (15 329) voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

---

Aan de orde is de **stemming** over de motie-M. P. A. van Dam c.s over optimale afstemming van premies en woonlasten (15 300-IX, nr. 67).

## Voorzitter

Deze motie wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, het verslag van een mondeling overleg over een nieuwe regeling premiekoopwoningen (15 300-XI, nr. 65) voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, het verslag van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 18.08 uur.

## Lijst van ingekomen stukken met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen

1°. drie Koninklijke boodschappen, ten geleide van de volgende wetsontwerpen:

Wijziging van de Financiële-verhoudingswet 1960 (15 528);

Wijziging van hoofdstuk XVII (Departement van Volksgezondheid en Milieuhygiëne) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1977 (15 529);

Wijziging van hoofdstuk VI (Departement van Justitie) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1977 (15 530).

Deze Koninklijke boodschappen, met de erbij behorende stukken, zijn al gedrukt en rondgedeeld;

2°. de volgende brieven e.a.:

een, van het centraal bedrijfsleden-groepsbestuur RSV van de Industriebond CNV, en

een, van de industriebonden NVV/NKV en kaderleden van de RSV-bedrijven in Rijnmond, over het voortbestaan van de VDSM;

een, van de secretaris van de Gezondheidsorganisatie TNO, naar aanleiding van de Nota Kankerbestrijding;

een, van de Werkgroep Middel-school experiment Amsterdam-Centrum Oud-West, met een beroep het experiment per 1 augustus a.s. te mogen starten;

een, van de Voorzitter van het Europees Parlement, over de bezoldiging van de rechtstreeks gekozen leden van het Europees Parlement;

een, van het bestuur van de Progressieve Combinatie in de gemeente Bergen (L) over de afgifte van niet-jood-verklaringen;

een, van het gemeentebestuur van Enschede, inzake spoedige vorming van een provincie Twente;

een, van het dagelijks bestuur van het Gewest Twente, over de opslag van splijtstofelementen te Ahaus;

een, van het gemeentebestuur van Wierden, over de vorming van een provincie Twente;

een, van de Werkgroep Gedetineerden-bezoek Arnhem van de Katholieke Universiteit te Nijmegen, over vrijwilligersbezoek aan gedetineerden in het huis van Bewaring te Arnhem;

een, naar aanleiding van het rapport van de herhuisvestingscommissie inzake het woonoord Lunetten te Vught.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage; voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies.

Noot 1 (zie blz. 4263)

**De vragen van de leden Scholten, Mommersteeg en Gualthérie van Weezel luiden:**

1 Is het waar, dat de Zweedse regering een wetsontwerp aan het parlement heeft aangeboden dan wel op het punt staat dit te doen, ten gevolge waarvan het Zweedse bedrijven niet meer vrij zal staan in Zuid-Afrika te investeren<sup>1</sup>?

2 Zo ja, vloeit deze houding voort uit de stellingname van Zweden in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, waarin dit land o.m. te zamen met Nederland een resolute heeft ingediend, erop gericht nieuwe investeringen in Zuid-Afrika tegen te gaan?

3 Is de Regering bereid na overleg met de EG-partners eenzelfde gedragslijn als Zweden te volgen?

Noot 2 (zie blz. 4264)

**De vragen van het lid Waltmans luiden:**

1 Bent u bereid, een onderzoek in te stellen naar klachten van de vervoersbond van het CNV waarin sprake is van onheuse behandeling, mishandeling en discriminatie van Nederlandse vrachtwagenchauffeurs in de Bondsrepubliek Duitsland door douane en politie?

2 Deelt u de mening van de vervoersbond CNV, dat de Duitse politie veel harder tegen Nederlandse chauffeurs is gaan optreden sinds de vertoning van de t.v.-serie Holocaust op de Duitse t.v.?

3 Wilt u, indien het onderzoek daartoe aanleiding geeft de nodige stappen ondernemen bij de Bondsregering opdat aan deze toestand een einde komt?

Noot 3 (zie blz. 4265)

**De vragen van de leden Haas-Berger, Bischoff van Heemskerck, Evenhuis, Evenhuis-Van Esssen, Beckers-de Bruijn en Van der Spek luiden:**

1 Bestaat het gevaar wegens het feit dat de wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen (nr. 15 400: aanpassing van de Nederlandse wetgeving aan de richtlijn van de Raad van Europese Gemeenschappen van 9 februari 1976 inzake de gelijke behandeling van mannen en vrouwen) niet op het verplichte tijdstip van 14 augustus 1978 in werking is getreden, dat zeer vele vrouwen in het bijzonder onderwijs met ingang van het volgend schooljaar ontslagen worden, of dat hun dienstverband niet wordt verlengd wegens het feit dat ze niet-kostwinner zijn?

2 Indien dit gevaar bestaat, zijn de bewindslieden dan bereid de betreffende schoolbesturen te informeren over het feit, dat de richtlijn van 9 februari 1976, betreffende de tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van de toegang tot het arbeidsproces, de beroepsopleiding en de promotiekansen en ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden, als gevolg van de directe werking nu in Nederland van kracht is?

3 Zijn de bewindslieden los van het antwoord op de vorige vraag bereid alle mogelijkheden die er zijn (bijvoorbeeld: overheidsvoorlichting via TV en radio en via uitgaven van O & W) te benutten om de leerkrachten en schoolbesturen op de hoogte te stellen van het feit dat hun ontslag c.q. nietverlenging van het dienstverband niet in overeenstemming is met de bedoelde richtlijn.

4 Hebben de bewindslieden zich generaliseerd en willen zij de schoolbesturen daarop attent maken, dat het door leerkrachten gebruik maken van deze rechten inhoudt, dat een gerechtelijke procedure kan worden aangespanssen om het ontslag c.q. nietverlenging van dienstverband ongedaan te maken?

5

Willen de bewindslieden de schoolbesturen eveneens wijzen op de financiële konsekventies hiervan?

6

Indien er geen sprake kan zijn van directe werking van de richtlijn (en waarom niet?) zijn de bewindslieden dan bereid het wetsontwerp gelijke behandeling van mannen en vrouwen zodanig te wijzigen, dat het in werking treedt op 14 augustus 1978, nl. op de door de richtlijn van 9 februari 1976 gestelde datum?

Zijn de bewindslieden, zo er onoverkomelijke technisch-juridische bezwaren tegen zodanig terugwerkende kracht mogen blijken, bereid de inwerkingtreding van de betreffende artikelen van het wetsontwerp gelijke behandeling van mannen en vrouwen op een zodanig tijdstip voor te stellen, dat geen (afvloeiings)ontslagen c.q. nietverlengingen van (tijdelijke) dienstverbanden van nu af aan meer kunnen plaatsvinden, die in strijd zijn met de richtlijn van 9 februari 1976 en de strekking van bedoeld wetsontwerp?

7

Beseffen de bewindslieden dat het ontslaan c.q. nietverlengen van het dienstverband van niet-kostwinners, omdat zij geen kostwinner zijn, in strijd is met de door de Regering overgenomen motie-Muller (14 496, nr. 10) en de door de Kamer aangenomen motie-Evenhuis (14 496, nr. 13)?

8

Wat heeft de Regering tot nu toe gedaan om de motie-Muller en de aangenomen motie-Evenhuis uit te voeren?

Noot 4 (zie blz. 4268)

**De vragen van het lid Van der Spek luiden:**

1

Op grond van welke overwegingen is aan het Groninger gemeentebestuur op 5 maart jl. bij monde van de h.i.d. voor de Volkshuisvesting meegedeeld, dat de kosten voor woningverbetering niet hoger zullen mogen zijn dan f 54 000 per woning (tenzij ten koste van andere renovatieplannen)?

2

Is het waar, dat van de in een ver stadium van voorbereiding zijnde plannen voor renovatieprojecten in Groningen er nog slechts één ('Oude Hoogte') in uitvoering kan worden genomen in 1979? Zo ja, wat is daarvoor de reden?

3

Is het waar, dat de provincie Groningen de voor 1979 beschikbare gelden voor renovatieprojecten al in 1978 heeft besteed, waardoor voor 1979 geen nieuwe subsidietoezeggingen meer gedaan zullen worden?

4

Is het de Minister bekend dat, behalve de projecten die in 1979 in uitvoering genomen kunnen worden, ook een aantal projecten in voorbereiding is, begin 1980 met de uitvoering waarvan begonnen zou kunnen worden?

Zo ja, deelt de Minister de mening, dat mede ten gevolge van deze omstandigheden een opnieuw doorschuiven van subsidietoezegging naar het volgend jaar een steeds verder achterop raken van het Groningse renovatieprogramma zou kunnen betekenen?

5

Is het waar, dat in nauw overleg tussen de gemeente Groningen en het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening voor twee renovatieplannen de kosten per woning op f 65 800 en f 64 800 zijn berekend?

6

Zo ja, hoe meent de Minister dat in de toekomst aan de kostenlimiet van f 54 000 voldaan zal kunnen worden?

7

Deelt de Minister de mening, dat het renovatieprogramma van de gemeente Groningen, nu dat zo goed op gang gekomen is, niet in gevaar mag komen? Zo ja, is hij bereid te garanderen, dat de in voorbereiding zijnde plannen ook werkelijk uitgevoerd zullen kunnen worden?

Noot 5 (zie blz. 4270)

**De vragen van de leden Duinker en Salomons luiden:**

1

Is het waar, dat de in de vragen van het lid Van der Spek vermelde feiten zich ook voordoen in andere provincies?

2

Gelden er landelijk maximumgrenzen waarboven geen subsidie meer wordt verleend voor de verbetering van respectievelijk voor- en naoorlogse woningwetwoningen en, indien dat het geval is, waar liggen die grenzen?

3

Is het totale leningenbedrag voor de verbetering van woningwetwoningen per provincie verdeeld en, wanneer dat het geval is, zijn de provincies en de gemeenten op de hoogte van deze verdeling.

Wilt u de Kamer van deze verdeling op de hoogte brengen?

4

Kan het in de begroting vermelde verbeteringsprogramma binnen de begrotingsruimte worden gerealiseerd?

5

Wat is het gemiddelde bedrag per woning waarvoor op dit ogenblik aanvragen voor de verbetering van voor- en naoorlogse woningwetwoningen bij het Rijk worden ingediend?

6

Kan vraag 4 tevens worden beantwoord indien daarbij wordt uitgegaan van het antwoord op vraag 5?

<sup>1</sup> Zie 'De Volkskrant' van 17 maart 1979.

